MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR PROCESO INSTITUTAS

PAULINA PUKINĖ
(BAUDŽIAMOJI TEISĖ IR KRIMINOLOGIJA)

KALTINIMO KEITIMO TEISME TEISINĖS PROBLEMOS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas – Dr. Ramūnas Jurgaitis

Vilnius, 2015

TURINYS

TURINYS 2
ĮVADAS 3
SANTRUMPŲ SĄRAŠAS 9
1. BYLOS NAGRINĖJIMO TEISME RIBOS 10
2. KALTINIMO KEITIMAS TEISME 15
2.1. Nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių keitimas 16
2.2. Nusikalstamos veikos kvalifikavimo keitimas 19
3. KALTINIMO KEITIMAS LENGVESNIU. TEISĖS Į GYNYBĄ UŽTIKRINIMAS 24
4. TEISMO VAIDMUO KEIČIANT KALTINIMĄ. PROBLEMINIAI ASPEKTAI 36
4.1. Valstybės valdžių padalijimo bei rungimosi principų užtikrinimas 40
4.2. Teisės į nešališką teismą ir teisingą teismą (teismo procesą) užtikrinimas 51
5. KALTINIMO KEITIMAS APELIACINĖS INSTANCIJOS TEISME.. 63
IŠVADOS 77
PASIŪLYMAI 79
LITERATŪROS SĄRAŠAS 80
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS 92
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA 93
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA 94
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ 95

ĮVADAS

Tiriamoji problema. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (*toliau tekste*- BPK) numato, jog „byla teisme nagrinėjama tik dėl tų kaltinamųjų ir dėl tų nusikalstamų veikų, dėl kurių ji perduota narinėti teisiamajame posėdyje[1]“. „Ši imperatyvi nuostata teismų praktikoje suprantama kaip draudimas teismui išnagrinėti bylą ir priimti nuosprendį dėl tų asmenų, kurie nėra kaltinamieji, ar pripažinti juos kaltais dėl tų nusikalstamų veikų, dėl kurių jie neperduoti teismui. [...] Konkrečias bylos nagrinėjimo teisme ribas apibrėžia kaltinamasis aktas ir teisėjo nutartis bylą perduoti nagrinėti teisiamajame posėdyje[2]“. Tačiau pasitaiko atvejų, kuomet teisminio bylos nagrinėjimo metu paaiškėja, jog iš esmės skiriasi nusikalstamos veikos faktinės aplinkybės ar nusikalstama veika gali būti kvalifikuojama pagal kitą Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (*toliau tekste*- BK) straipsnį, negu byla buvo perduota nagrinėti teisiamajame posėdyje. Tuomet tampa svarbios BPK nuostatos, numatančios proceso veiksmus, susijusius kaltinimo keitimu teisme.

Kaltinimo keitimą teisme reglamentuojančios BPK nuostatos[3] nuo pat BPK įsigaliojimo kėlė abejonių dėl savo suderinamumo su Europos Žmogaus Teisių Teismo (*toliau tekste* – EŽTT) praktika, BPK koncepcija ir principinėmis nuostatomis. Buvo kritikuojamos kaip tarybinio baudžiamojo proceso atgyvenos, neatitinkančios racionalaus proceso poreikių[4]. Po 2002 m. kovo 14 d., kuomet buvo priimtas 2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojęs BPK, šios nuostatos įstatymo leidėjo buvo keistos netgi tris kartus, nepaisant to Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui (*toliau tekste*- Konstitucinis Teismas) teko pasisakyti dėl kaltinimo keitimą teisme reglamentuojančių normų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai (*toliau tekste* - Konstitucija).

Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarime, kuriame pagal pareiškėjų Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo (*toliau tekste*- LAT), Lietuvos apeliacinio teismo (*toliau tekste*- LApT) bei Vilniaus apygardos teismo prašymus, kurie Konstitucinio teismo nutarimu buvo sujungti į vieną bylą, buvo sprendžiamas klausimas dėl atitinkamų BPK normų atitikties Konstitucijai[5].

---

[1] Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 1 dalis. // *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 37-1341.

[2] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. liepos 29 d. Baudžiamojo proceso kodekso normų, nustatančių bylos nagrinėjimo teisme ribas, taikymo teismų praktikoje apžvalga Nr. A-1. *Teismų praktika*. 2009, 31.

[3] Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 2 dalis. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 37-1341. 256 straipsnis *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 164-7797.

[4] Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. *et. al.* Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras II knyga. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003. p. 97.

[5] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Tesimo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d. redakcija), 256 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 4 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 320 straipsnio 3 dalies, 326 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d. redakcija) 4 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 119-6005.

Šiame nutarime Konstitucinis teismas nurodė, kad BPK 255 str. 2 d. (*2003 m. balandžio 10 d. redakcija; Žin., 2003, Nr. 38-1734*), 256 str. 1 d. (*2007 m. birželio 28 d. redakcija, Žin., 2007, Nr. 81-3312; 2011 m. gruodžio 22 d. redakcija, Žin., 2011, Nr. 164-7797*), 256 straipsnio (*2007 m. birželio 28 d. redakcija; Žin., 2007, Nr. 81-3312, 2011 m. gruodžio 22 d. redakcija; Žin., 2011, Nr. 164-7797*) 4 dalis, tam tikra apimtimi prieštarauja Konstitucijai. Taigi, net kelis kartus keistas įstatymo leidėjo nustatytas teisinis reguliavimas vis dar susiduria su konstitucingumo problema. Be to, nepaisant konstitucinės doktrinos ir minėto Konstitucinio Teismo nutarimo, kaltinimo keitimo teisme instituto taikymas vis dar kelia nemažai klausimų tarp teisės praktikų ir mokslininkų. Vis dėlto, šią temą nagrinėjančių teisės mokslininkų nėra gausu. Todėl šiame darbe atliktu tyrimu siekiama išsiaiškinti: 1) ar šiuo metu galiojantis kaltinimo keitimo teisme teisinis reguliavimas (atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. priimtą nutarimą) yra suderinamas su teisės į teisingą teismą (teismo procesą), teismo nešališkumo, rungimosi, šalių lygybės bei teismo ir kitų proceso subjektų funkcijų atskyrimo principų reikalavimais; 2) kokios yra kaltinimo keitimo apeliacinės instancijos teisme galimybės ir apimtis bei santykis su teisės į teisminę gynybą užtikrinimu.

Baigiamojo darbo aktualumas ir mokslinis naujumas. Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas ne tik pateikė vienareikšmiškus atsakymus į kai kuriuos klausimus, susijusius su kaltinimo keitimu teisme, tačiau, anot kai kurių autorių, pavyzdžiui M. Girdausko[6], šis nutarimas leidžia kalbėti apie Konstitucijos reinterpretavimą. Nutarimu iš esmės buvo pakeistas iki tolei galiojęs teisinis reguliavimas, susijęs su teismo vaidmeniu taikant kaltinimo keitimo teisme nuostatas, kuriam reikalingas atskiras tyrimas. Be to, minėtame Konstitucinio Teismo nutarime pateikti reikšmingi išaiškinimai, susiję su bylos nagrinėjimo ribų nustatymu ir kaltinimo keitimu apeliacinės instancijos teisme, kurie yra itin glaudžiai susiję su proceso dalyvių teisių užtikrinimu.

Šio magistrinio darbo mokslinis naujumas yra susijęs su tuo, kad darbe kompleksiškai išanalizuoti kaltinimo keitimo teisme probleminiai aspektai, susiję su teismo vaidmens pasikeitimu šiame baudžiamojo proceso teisės institute, ypač kalbant apie teismo įgaliojimus keisti veikos esmines faktines aplinkybes, ir to įtaka Lietuvoje egzistuojančiam baudžiamojo proceso modeliui apskritai, taip pat kaltinamųjų teisių garantijomis keičiant kaltinimą apeliacinės instancijos teisme. Apžvelgiamas oficialiosios Konstitucinio Teismo doktrinos pokytis, aiškinant su kaltinimo keitimu teisme susijusias Konstitucijos ir BPK nuostatas, bei to pasekmės teismų praktikai ir teisėkūrai.

[6] Girdauskas, M. Teismo įgaliojimai keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą: Konstitucijos reinterpretavimo prielaidų paieška. *Teisė*, 2014, t. 90; Girdauskas, M. Teismo galios keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą: Konstitucijos reinterpretavimo prielaidos. *Teisė,* 2014, t. 91.

Tiriamos problemos ištyrimo lygis. Daugumos Lietuvos Respublikos mokslininkų darbuose kaltinimo keitimo teisme problematika buvo narinėjama gana siaurai ir fragmentiškai: straipsnį šia tema yra parašę A. Milinis ir M. Bilius[7], kai kuriuos su šiuo baudžiamojo proceso institutu susijusius aspektus yra aptarę G. Goda[8], E. Rimšelis[9]. Taip klausimus, susijusius su kaltinimo keitimo teisme taikymu galiojant 1961 m. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo proceso kodeksui, yra nagrinėjęs A. Šumskas[10]. Kaltinimo keitimas teisme trumpai aprašomas baudžiamojo proceso teisės vadovėlyje[11]. Manytina, jog išsamiausiai ir nuosekliausiai su kaltinimo keitimu teisme susijusius klausimus savo darbuose nagrinėja M. Girdauskas[12], tačiau šio mokslininko darbai daugiausia susiję su teismo vaidmens keičiant veikos kvalifikavimą sunkesniu analize, mažai dėmesio skiriant teismo įgaliojimams keisti esmines faktines veikos aplinkybes bei kaltinimo keitimui apeliacinės instancijos teisme. Taip pat pažymėtina, jog šiuo metu nėra mokslinių publikacijų, kuriose po minėto Konstitucinio Teismo nutarimo, itin reikšmingai pakeitusio kaltinimo keitimo teisme instituto taikymą, būtų išnagrinėti su tuo susiję klausimai[13].

Baigiamojo darbo reikšmė. Magistro darbo tyrimas daugiausia nagrinėja kaltinimo keitimo teisme reguliavimo pasikeitimą po Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimo paskelbimo, šio instituto reglamentavimo ir taikymo praktikoje ypatumus bei probleminius aspektus. Pateikiama esamos teisinės literatūros, konstitucinės jurisprudencijos bei teismų praktikos analizė. Darbe vertinami įstatymų leidėjui siūlomų kaltinimo keitimą teisme reguliuojančių BPK normų pakeitimai, jų pritaikomumas praktikoje, teikiami pasiūlymai įstatymų leidėjui.

Darbo autorės nuomone, magistro baigiamojo darbo rezultatai gali padėti teisės doktrinai Lietuvoje plėtoti kaltinimo keitimo teisme instituto analizavimą, skatinti tolesnius mokslinius tyrimus šia tema. Atsižvelgiant į nevienkartinį baudžiamojo proceso įstatymo normų, reglamentuojančių kaltinimo keitimą teisme, pakeitimą bei su šio instituto reguliavimu susijusias atitikties Konstitucijai problemas, manytina, kad šis darbas gali padėti įstatymų leidėjui tobulinti kaltinimo keitimą teisme reglamentuojančias BPK nuostatas, nustatant išsamų ir Konstituciją

---

[7] Milinis, A. ir Bilius, M. Kaltinimo keitimas teisme: teoriniai ir praktiniai aspektai. Iš *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai.* Recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės, bausmių vykdymo ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys. VĮ Registrų centras, 2014.

[8] Goda, G. Konstitucinė justicija ir baudžiamojo proceso teisės mokslas. *Teisė.* 2011, 78.

[9] Rimšelis, E. *Esminiai baudžiamojo proceso teisės pažeidimai: samprata, vertinimas ir procesiniai padariniai*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai: teisė (01 S). Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, 2006.

[10] Šumskas, A. Baudžiamųjų bylų nagrinėjimas teisme. Vilnius: Justitia, 2000. p. 97-117.

[11] Goda, G. *et al.* Baudžiamojo proceso teisė. Vadovėlis. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011. p. 397-399.

[12] Girdauskas, M. Teismo galių keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą griežtesniu suderinamumas su konstituciniais baudžiamojo proceso tikslais ir principais. *Teisė*. 2013, t. 88, Giradauskas, M., *supra note* 6 ir kt.

[13] Naujausias M. Girdausko straipsnis „Teismo galios keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą: Konstitucijos reinterpretavimo prielaidos“. *Teisė*, 2014, t. 91 spausdinimui įteiktas 2013-11-12.

atitinkantį teisinį reguliavimą. Magistro baigiamasis darbas gali pasitarnauti kaip pagalbinė priemonė teisės praktikams (teisėjams, advokatams, prokurorams ir kt.) bei mokslininkams ir studentams, nagrinėjantiems kaltimo keitimo teisme teorines ir praktines problemas.

Tyrimo tikslas. Šio magistro baigiamojo darbo tikslas yra atskleisti ir išanalizuoti kaltinimo keitimo teisme teisines problemas, susijusias su procesinių funkcijų atskyrimo taikymu baudžiamajame procese bei proceso dalyvių, ypač kaltinamojo, teisių užtikrinimu keičiant kaltinimą pirmosios ir apeliacinės instancijos teisme. Ištirti nustatyto teisinio reguliavimo konstitucinį pagrįstumą bei atitikimą Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijai (*toliau tekste*- Konvencija), EŽTT formuojamai praktikai.

Tyrimo uždaviniai.

1. Apžvelgti kaltinimo keitimo teisme sampratą ir būdus bei šio instituto santykį su bylos nagrinėjimo teisme ribų nustatymu.

2. Išanalizuoti Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, susijusią su kaltinimo keitimu teisme, bei atskleisti jos raidą ir perspektyvas.

4. Nustatyti Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimo įtaką teisės praktikai, keičiant kaltinimą teisme, ypatingai atkreipiant dėmesį į teismo teisę savo iniciatyva keisti kaltinimą pirmosios bei apeliacinės instancijos teisme.

3. Išanalizuoti bei apibendrinti teismų sprendimus baudžiamosiose bylose, ypatingai LAT, susijusius su kaltinimo keitimu teisme bei nustatyti su kokiomis problemomis susiduria dažniausiai baudžiamąsias bylas nagrinėjantys teismai.

5. Išanalizuoti EŽTT praktiką, nustatant teismo poziciją probleminiais klausimais, susijusiais su kaltinimo keitimu teisme bei palyginti ją su Lietuvos Respublikos teismų pozicija šiais klausimais.

Tyrimo metodika. Tiriant pasirinktą baigiamojo darbo temą naudoti skirtingi teoriniai ir empiriniai mokslinio tyrimo metodai. Pagrindinis baigiamajame darbe naudotas empirinis tyrimo metodas yra ***bylų ir dokumentų analizės metodas***. Taikant šį metodą analizuoti Lietuvos Respublikos teismų bei EŽTT baigiamieji aktai. Taip pat analizuoti Lietuvos Respublikos ir užsienio valstybių teisės aktai, tarptautiniai dokumentai. ***Loginio tyrimo bei sisteminės analizės tyrimo metodai*** panaudoti atkleidžiant bylos nagrinėjimo teisme ribų ir kaltinimo keitimo teisme institutų sampratą ir tarpusavio santykį. ***Lyginamuoju metodu*** lygintas kaltinimo keitimo teisme reglamentavimas Lietuvoje ir užsienio valstybėse, taip pat lygintas baudžiamojo proceso funkcijų įgyvendinimo paskirstymas Lietuvoje bei užsienyje. ***Sintezės metodas*** panaudotas išanalizavus su kaltinimo keitimu susijusias problemas ir gautų rezultatų pagrindu pateikiant įstatymų leidėjui

siūlomus atitinkamų BPK normų pakeitimus. Galiausiai, pateikiant šio darbo išvadas panaudotas ***apibendrinimo metodas***.

Tyrimo struktūra. Magistrinį darbą sudaro įvadas, dėstomoji dalis, sudaryta iš bendrosios ir specialios dalių, išvados, pasiūlymai, literatūros sąrašas, anotacija lietuvių bei anglų kalbomis, santrauka lietuvių bei anglų kalbomis.

Bendroji baigiamojo darbo dalis struktūriškai suskirstyta į dvi dalis: pirmojoje dalyje „Nagrinėjimo teisme ribos“ apibrėžiama bylos teisminio nagrinėjimo ribų samprata ir reikšmė pirmosios ir apeliacinės instancijos teisme, taip pat santykis su kaltinimo keitimo teisme institutu. Antroji dalis „Kaltinimo keitimas teisme“ suskirstyta į dvi dalis, kuriose atitinkamai aptariama kaltinimo keitimo teisme būdai bei subjektai. Atliekamas palyginimas su užsienio valstybėmis, analizuojama mokslinė literatūra, tarptautiniai bei nacionaliniai teisės aktai.

Specialioji darbo dalis išskirta į tris atskirus struktūrinius elementus. Pirmojoje dalyje nagrinėjami klausimai susiję su kaltinamojo teisės į gynybą užtikrinimu, keičiant kaltinimą lengvesniu.

Antrojoje dalyje yra aptariami teismo, kaip subjekto turinčio teisę savo iniciatyva pakeisti kaltinimą teisme, probleminiai apsektai, susiję su valdžių padalijimo principo įgyvendinimu, procesinių funkcijų atskyrimu, rungimosi principo bei teisės į nešališką teismą ir teisingą teismą užtikrintinu. Analizuojama Konstitucinio Teismo jurisprudencija bei EŽTT ir Lietuvos teismų praktika.

Trečiajame specialiosios dalies skyriuje aptariama kaltinimo keitimo apeliacinės instancijos teisme galimybė, ypatingą dėmesį skiriant faktinių aplinkybių pakeitimui ir iš to sekančioms teisinėms problemoms. Nagrinėjamas teisės į teisminę gynybą aspektas, susijęs su garantijos apskųsti teismo nuosprendį bent vienam aukštesnės instancijos teismui užtikrinimu bei kasacinės instancijos teismo galimybes patikrinti nuosprendžio pagrįstumą fakto klausimu. Šioje dalyje nagrinėjama Konstitucinio Teismo jurisprudencija, analizuojami EŽTT bei Lietuvos bendrosios kompetencijos teismų sprendimai.

Ginamieji teiginiai.

1) Teismo įgaliojimai savo iniciatyva keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą, pagal kitą baudžiamąjį įstatymą, numatantį sunkesnį nusikalstamos veikos kvalifikavimą, bei pakeisti veikos faktines aplinkybes iš esmės skirtingomis yra suderinami su proceso subjektų funkcijų atskyrimo užtikrinimu ir yra būtina prielaida tinkamam teismo, kaip teisingumą vykdančio subjekto, funkcijų įgyvendinimui.

2) Faktinių aplinkybių keitimas iš esmės skirtingomis apeliacinės instancijos teisme, kai to nėra prašoma apeliaciniuose skunduose, sudaro prielaidas pažeisti asmens teisę į teisminę gynybą.

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

Konstitucija - Lietuvos Respublikos Konstitucija

Konvencija - Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija

BPK - Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas

BK - Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas

EŽTT - Europos Žmogaus Teisių Teismas

Konstitucinis Teismas - Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas

LAT- Lietuvos Respublikos Aukščiausiasis Teismas

LApT - Lietuvos apeliacinis teismas

Seimas - Lietuvos Respublikos Seimas

Senasis BPK - 1961 m. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais)

1. BYLOS NAGRINĖJIMO TEISME RIBOS

Lietuvoje galiojantis baudžiamojo proceso įstatymas bei susiklosčiusi teismų praktika pripažįsta, jog bylos nagrinėjimo pirmosios instancijos teisme ribas apibrėžia kaltinamasis aktas, kuriuo byla perduodama į teismą, bei teisėjo nutartis bylą perduoti nagrinėti teisiamajame posėdyje. „Nagrinėjimo teisme ribos yra savotiški teisiniai rėmai, į kuriuos teismas turi orientuotis nagrinėdamas bylą. Konstitucinė pareiga – vykdyti teisingumą – įpareigoja teismą išspręsti bylą pagrįstai, teisėtai ir teisingai, neperžengiant kaltinimo ribų“[14]. BPK 255 straipsnio 1 dalis numato, kad byla teisme nagrinėjama tik dėl tų kaltinamųjų ir dėl tų nusikalstamų veikų, dėl kurių ji perduota nagrinėti teisiamajame posėdyje. Taigi „bylos nagrinėjimo teisme ribos apibrėžtos pagal subjektus (asmenis, dėl kurių nagrinėjama byla) ir dalyką (faktinį ir teisinį bylos turinį). Įstatymo draudžiama teismui išnagrinėti bylą ir priimti nuosprendį dėl asmenų, kurie nėra kaltinamieji, ar pripažinti kaltais dėl nusikalstamų veikų, dėl kurių jie neperduoti teismui“[15]. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje pažymima, kad BPK normų, nustatančių bylos nagrinėjimo teisme ribas, paskirtis yra užtikrinti kaltinamojo teisę į gynybą, konkrečiai – teisę žinoti kaltinimo pobūdį ir pagrindą bei turėti pakankamai laiko ir galimybių pasirengti gynybai (kasacinės bylos Nr. 2K-7-198/2008, 2K-7-13/2007, 2K-233/2008, 2K-660/2007, 2K-383/2004 ir kt.)“[16].

Bendrosios teisės tradicijos šalyse bylos nagrinėjimo teisme ribas apibrėžiantis dokumentas taip pat yra kaltinimasis aktas, kuriuo pateikiami oficialūs kaltinimai, kuriame nurodomas inkriminuojamas nusikaltimas ir pateikiamai faktiniai duomenys apie jį[17].

Iš esmės taip pat kaip ir šiuo metu galiojančiame BPK bylos nagrinėjimo teisme ribos buvo nustatytos ir Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo proceso kodekso, su vėlesniais pakeitimais ir papildymais (*toliau tekste* - Senasis BPK), 279 straipsnio 1 dalyje: „Byla teisme nagrinėjama tik tų kaltinamųjų atžvilgiu ir tik pagal tą kaltinimą, dėl kurio jie atiduoti teismui”[18].

Bylos nagrinėjimo teisme ribų apibrėžimas pagal subjektus, reiškia, jog nagrinėjant bylą teisme yra sprendžiamas tik tų konkrečių asmenų, dėl kurių byla perduota nagrinėti teisiamajame posėdyje, dalyvavimo nusikalstamos veikos padaryme, jų kaltės bei baudžiamosios atsakomybės klausimas. Teismai, negali peržengti nagrinėjimo teisme ribų ir nuosprendžiu pripažinti kaltais ar

[14] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. balandžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-203/2008.
[15] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. sausio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-13/2007; analogiškai – kasacinės bylos Nr. 2K-383/2004, 2K-521/2008.
[16] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. rugsėjo 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-383/2011.
[17] Dressler, J. Understanding criminal law. New York N.Y.:Matthew Bender, 1987. p. 9.
[18] LTSR Baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios.* 1961, Nr. 18-148.

priimti išteisinamąjį nuosprendį kitų asmenų atžvilgiu. Be to, „nuosprendyje negali būti formuluočių, kuriomis konstatuojama kitų asmenų, išskyrus jau nuteistų ar atleistų nuo baudžiamosios atsakomybės, kaltė padarius nusikalstamas veikas“[19]. Kitu atveju, tai suponuotų esminius BPK pažeidimus, dėl kurių būtų pagrindas tokį teismo sprendimą pakeisti ar panaikinti. Tačiau sprendžiant kaltinamųjų baudžiamosios atsakomybės klausimą, šis reikalavimas nedraudžia teismui analizuoti kitų asmenų elgesio atitikties teisės aktų reikalavimams[20]. Štai vienoje iš nutarčių kasacinės instancijos teismas atmetė nuketėjusiųjų skundus, nurodydamas jog „Nepagrįstai nukentėjusiųjų kasaciniame skunde teigiama ir tai, kad spręsdamas kito asmens kaltumo nusikalstamos veikos padarymu klausimą, teismas negali analizuoti nukentėjusio asmens elgesio, tame tarpe ir šio elgesio atitikimo teisės aktų reikalavimams. Tokia analizė svarbi sprendžiant daugelį bylos klausimų, pavyzdžiui, kaltininko kaltumo, jo atsakomybės, bausmės dydžio ir kitus klausimus. [...] Ši analizė visiškai nereiškia, kad tokiu atveju sprendžiamas nukentėjusiojo kaltumo klausimas ir kad nustačius, jog nukentėjusysis pažeidė teisės aktų reikalavimus, jis už tai baudžiamas“[21]. Šioje byloje LAT teisėjų kolegija nurodė, kad tai, jog skundžiamuose teismų sprendimuose konstatuota, kad žuvusio nuketėjusiojo veiksmai neatitiko Kelių eismo taisyklių reikalavimų ir į šią aplinkybę buvo atsižvelgta skiriant bausmę, tačiau teismų sprendimais nebuvo spręstas klausimas dėl žuvusiojo kaltumo, jais nebuvo nustatyta, kad dėl savo žūties kaltas pats nuketėjusysis. Remiantis tuo, kasacinės instancijos teismas atmetė nukentėjusiųjų kasacinį skundą, be kita ko, nurodydamas, kad nuketėjusiųjų prašymas pašalinti iš pirmosios ir apeliacinės teismų sprendimų aprašomosios dalies tam tikras dalis negali būti tenkinamas ir todėl, jog kasacinės instancijos teismas nuosprendžių teisėtumą tikrina tik teisės klausimais[22].

Pastebėtina, jog, skirtingai nei senasis BPK, kurio 282 straipsnis, numatė, jog „Jeigu teisminio tardymo metu nustatomos tokios aplinkybės, kurios rodo, kad nusikaltimą yra padaręs nepatrauktas baudžiamojon atsakomybėn asmuo, teismas priima nutartį iškelti tam asmeniui baudžiamąją bylą ir perduoda tą nutartį bei reikiamą medžiagą parengtiniam tyrimui daryti“[23], t.y. bylą grąžinama į ikiteisminio tyrimo stadiją, tačiau nėra nutraukiama. Šiuo metu galiojantis BPK nesuteikia galimybės „pakeisti kaltinamojo“ bylos nagrinėjimo etape, t.y. neleidžiama teisme pakeisti kaltinimą, nurodant, jog veiką galimai įvykdė kitas asmuo ir tęsti tą pačią baudžiamąją bylą, grąžinant ją į ankstesnę procesinę stadiją. Jei bylos nagrinėjimo teisme metu paaiškėja, jog

[19] Teismų praktika. 2009, 31, *supra note* 2.
[20] *Ibidem.*
[21] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2005 m. sausio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2k-2/2005.
[22] *Ibidem.*
[23] LTSR Baudžiamojo proceso kodeksas, *supra note* 18.

nusikalstamą veiką galimai įvykdė kitas asmuo, teismas nutartimi apie tai praneša prokurorui[24], o kaltinamojo asmens atžvilgiu turi būti priimtas išteisinamasis teismo nuosprendis, t.y. baudžiamoji byla yra baigiama. Aptariant subjektus, kaip vieną iš teisminio bylos nagrinėjimo ribas apibrėžiantį elementą, pažymėtina, jog teismų praktikoje problemų dėl reikalavimo bylą nagrinėti tik dėl tų kaltinamųjų, dėl kurių byla perduota nagrinėti teisiamajame posėdyje nekyla.

Kaip minėta, be subjektų bylos nagrinėjimo teisme ribas apibrėžia ir dalykas, t.y. faktinis ir teisinis baudžiamosios bylos turinys. Kitaip tariant, aplinkybių, apibūdinančių nusikalstamą veiką, jos padarymo laiką, padarymo vietą, būdą ir kt., reikšmingų aplinkybių, apibūdinančių nukentėjusį asmenį, visuma bei veikos teisinis vertinimas (nusikalstamos veikos kvalifikavimas), sudaro kaltinimo turinį, kuris ir yra bylos teisminio nagrinėjimo dalykas. Kaltinimo turinys nustatomas, kaltinamuoju aktu: „surašydamas kaltinamąjį aktą prokuroras suformuluoja kaltinimą, pagal kurį vyksta bylos nagrinėjimas pirmosios instancijos teisme“[25]. Kaltinamuoju aktu nustatytas kaltinimo turinys užtikrina, kad kaltinamasis nebus nubaustas pagal kitą baudžiamojo įstatymo straipsnį, taip pat dėl kitų nusikalstamų veikų nei byla perduota nagrinėti teisiamajame posėdyje, kas, be kita ko, užtikrina kaltinamojo teisę į gynybą, o tiksliau tariant, į vienus iš jos turinio elementų- asmens teisę žinoti, kuo yra kaltinamas bei turėti pakankamai laiko pasiruošti gynybai. „Dažniausiai manoma, kad laiko pakankamumo kriterijus sietinas su įtarimo ar kaltinimo pareiškimo ar kitokio pranešimo apie tai laiko momento pradžia“[26]. EŽTT sprendime *Sadak ir kiti prieš Turkiją* nurodė, jog kaltinimo pakeitimas paskutinę dieną prieš, priimant nuosprendį, suvaržė kaltinamųjų teisę į gynybą, nes nebuvo suteikta pakankamai laiko veiksmingai gintis nuo naujo kaltinimo[27]. Nors šiame darbe jau minėta, kad senasis BPK kaltinimo ribas apibrėžė taip pat - subjektais bei dalyku, verta patikslinti, jog taip buvo ne visą šio kodekso galiojimo laikotarpį. 1994 m. ši kodekso norma buvo pakeista, numatant, jog „byla teisme nagrinėjama tik teismui atiduotų kaltinamųjų atžvilgiu“[28]. Taigi vertinat lingvistiniu aspektu, teisminio nagrinėjimo ribos šiuo įstatymu buvo apibrėžtos tik subjektais. Pritartina, šiuo metu galiojančio BPK rengėjams ir įstatymų leidėjui, atsisakyti šios ginčytinos normos ir iš dalies grįžti prie senojo reguliavimo.

[24] Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas.
[25] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. gegužės 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-234/2013.
[26] Jurka, R., *et al*. *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eugrimas, 2009. p 137.
[27] EŽTT 2001 m. liepos 17 d. sprendimas byloje *Sadak ir kiti prieš Turkiją* (peticijų Nr. 29900/96, 29901/96, 29902/96 ir 29903/96). Paragrafas 57.
[28] Lietuvos Respublikos 1994 m. lapkričio 17 d. įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso pakeitimo ir papildymo“. *Valstybės žinios*, 1994, Nr.95-1862.

Taigi bendra taisyklė, jog pirmosios instancijos teisme teisminio nagrinėjimo ribos neleidžia priimti apkaltinamojo nuosprendžio dėl kitų nusikalstamų veikų, nei nustatyta kaltinamajame akte ir teisėjo nutartyje perduoti bylą nagrinėti teisiamajame posėdyje (kuria kaltinamojo akto turinys negali būti pakeistas, išskyrus BPK 233 straipsnio 2 dalyje numatytas išimtis[29]). Visgi, ši taisyklė nėra absoliuti, bylos nagrinėjimo teisme metu paaiškėjus, jog skiriasi veikos teisinis kvalifikavimas ar faktinės veikos aplinkybės, kaltinimas BPK nustatyta tvarka gali būti pakeičiamas[30]. Detaliau apie kaltinimo keitimą ir jo ypatumus bus kalbama Antrajame šio darbo skyriuje.

Paminėtinos ir bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribos. BPK 320 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad „teismas patikrina bylą tiek, kiek to prašomas apeliaciniuose skunduose, ir tik dėl tų asmenų, kurie padavė apeliacinius skundus ar dėl kurių šie skundai buvo paduoti“[31]. Šios taisyklės išimtys numatytos to paties BPK straipsnio 3 ir 5 dalyse, kurios nurodo, kad apeliacinės instancijos teismas, nustatęs, jog padaryti esminiai BPK pažeidimai, patikrina ar jie neturėjo įtakos ir kitiems, skundų nepadavusiems asmenis, taip pat ir tais atvejais, kai yra švelninamas nuosprendis skundus padavusiems asmenims, tais pačiais pagrindais, gali būti švelninamas nuosprendis ir asmenis, kurie nėra padavę apeliacinių skundų[32]. Taigi, bendra taisyklė- bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribas nustato apeliacinio skundo turinys. „Apeliacinio skundo ribas apibrėžia apelianto prašymai, nuosprendžio (nutarties) apskundimo pagrindai ir motyvai“[33]. Čia galioja principas *tantum devolutum quantum appelletum*. Atkreiptinas dėmesys, jog bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribos įpareigoja teismą net tik jų neperžengti, bet ir nustato, kas byloje turi būti nagrinėjama, bylos nagrinėjimas pilnai neatsakant į apeliacinio skundo klausimus, taip pat laikytinas esminiu BPK pažeidimu. Antai vienoje byloje LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija konstatavo: „Darytina išvada, kad apeliacinės instancijos teismas, nesant teisinio pagrindo perkvalifikavęs nuteistųjų nusikalstamą veiką, peržengė apeliacinių skundų nagrinėjimo ribas. Be to, šis teismas nepatikrino bylos tiek, kiek to buvo prašoma nuteistųjų

[29] Ši BPK 233 straipsnio dalis numato, jog perduodant bylą nagrinėti teisiamajame posėdyje ta pačia nutartimi gali būti išspręstas bylos išskyrimo ar bylų sujungimo klausimas.
[30] Atsižvelgiant į tai, jog Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimu kai kurios kaltinimo keitimą teisme reglamentuojančios nuostatos pripažintos antikonstitucinėmis, kaltinimas teisme keičiamas vadovaujantis šiuo metu galiojančia BPK nustatyta tvarka tiek, kiek ji neprieštarauja Konstitucijai.
[31] Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 320 straipsnio 3 dalis. *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 85-412.
[32] *Ibidem*. 3 ir 5 dalys.
[33] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. birželio 23 d. Teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias bylų procesą apeliacinės instancijos teisme, apibendrinimo apžvalga Nr. 53. Teismų praktika. 2005, 23.

apeliaciniuose skunduose, tuo taip pat pažeisdamas BPK 320 straipsnio 3 dalies reikalavimus“[34]. Šiuo pagrindu baudžiamoji byla buvo perduota iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka. Pažymėtina, kad baudžiamojo proceso įstatymas numato, jog negalima pabloginti asmens padėties, išskyrus tais atvejais, kai dėl to yra paduotas prokuroro, privataus kaltintojo, nukentėjusiojo, civilinio ieškovo skundai ir ne daugiau nei to prašoma šiuose skunduose[35]. Pateikiama LAT kasacinės nutarties ištrauka, kurioje apeliacinės instancijos teismo sprendimu ne tik pakeičiamas kaltinimas, pažeidžiant kaltinamojo teisę į gynybą, bet ir pabloginama kaltinamojo teisinė padėtis: „KET 75 punkto pažeidimas apeliacinės instancijos teismo nutartyje nutylėtas, tuo tarpu nutartyje konstatuota, kad K. R. pažeidė KET 145 ir 172 punktų, kurie jam nebuvo inkriminuoti, reikalavimus. Tai jau yra apeliacinio nagrinėjimo ribų viršijimas ir nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių pakeitimas. Nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių pakeitimas, iš anksto nepranešus apie tai, suvaržo kaltinamojo (nuteistojo) teisę į gynybą, nes, esant BK 281 straipsnio blanketinei dispozicijai, apeliacinės instancijos teismas inkriminavo K. R. kitus KET punktus, dėl kurių pažeidimų jis nebuvo kaltinamas ir už jų pažeidimą nebuvo nuteistas pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu. Tai pablogino nuteistojo padėtį, o BPK 320 straipsnio 4 dalis numato, jog pabloginti nuteistojo ar išteisintojo padėtį apeliacinės instancijos teismas gali tik tuo atveju, kai yra prokuroro, privataus kaltintojo, nukentėjusiojo ir civilinio ieškovo skundai. Nagrinėjamoje byloje tokių skundų nebuvo, todėl apeliacinės instancijos teismas, apkaltinęs K. R. KET 145 ir 172 punktų pažeidimu, padarė esminį baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimą“[36].

Visgi, Konstituciniam Teismui 2013 m. lapkričio 15 d nutarimu, pripažinus, kad BPK 256 straipsnio 1 dalis *(2007 m. birželio 28 d. redakcija, Žin., 2007, Nr. 81-3312; 2011 m. gruodžio 22 d. redakcija, Žin., 2011, Nr. 164-7797*) tiek, kiek joje nenustatyta, kad teismas savo iniciatyva kaltinime nurodytos veikos faktines aplinkybes gali pakeisti iš esmės skirtingomis, prieštarauja Konstitucijos 31 straipsnio 2 daliai, 109 straipsnio 1 daliai, konstituciniams teisingumo, teisinės valstybės principams, kaip nurodė ir pats Konstitucinis Teismas BPK nuostatos, numatančios bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribas „įgyja kitokį turinį“[37], kurio reikšmė yra susijusi su kaltinimo keitimo galimybėmis bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos metu. Tačiau šis klausimas bei su tuo susijusios teisinės problemos bus aptariamos atskirame šio darbo skyriuje.

---

[34] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. lapkričio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-488/2011.
[35] Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. 320 straipsnio 4 dalis.
[36] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. gegužės 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-311/2010.
[37] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Tesimo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas, s*upra note* 5.

2. KALTINIMO KEITIMAS TEISME

Kaip ne kartą minėta šiame darbe, kaltinimo keitimą teisme reglamentuoja BPK 255 ir 256 straipsnių nuostatos. Kaltinimo keitimas - tai tokia situacija, kuomet jau perdavus bylą nagrinėti teisiamajame posėdyje, paaiškėja, jog faktinės nusikalstamos veikos aplinkybės skiriasi nuo suformuluotų kaltinamajame akte arba veikos teisinė kvalifikacija gali būti kitokia. „Kaltinimo pakeitimas – tai kaltinimo formuluotės ar inkriminuojamos nusikalstamos veikos juridinės kvalifikacijos pakeitimas“[38]. Taigi, teisinėje literatūroje, taip pat ir norminiame reglamentavime (BPK 255 ir 256 straipsniuose) numatyta, kad priklausomai nuo situacijos, kaltinimas gali būti keičiamas dviem būdais: keičiant veikos faktines aplinkybes bei keičiant veikos teisinį vertinimą, t.y. kvalifikuojant nusikalstamą veiką pagal kitą baudžiamojo įstatymo straipsnį. Galiojant senajam BPK kaltinimo pakeitimas (*keitimas- aut. pastaba*) buvo aiškinamas kiek kitaip, pvz., Senojo BPK komentare kaltinimo pakeitimas apibūdinamas kaip „kaltinimo faktinių aplinkybių, kaltinimo formuluotės ar juridinės kvalifikacijos pakeitimas”[39]. Toks skirstymas pateikiamas ir kitų autorių, pvz. A Šumskas nurodo, jog „keičiant kaltinimą gali būti keičiamos: 1) faktinės kaltinimo aplinkybės; 2) kaltinimo formuluotės; 3) nusikalstamų veikų juridinis kvalifikavimas[40]. Visgi, manytina, kad pateikti kaltinimo keitimą teisme apibūdinantys apibrėžimai, iš kurių seka kaltinimo keitimo teisme būdai iš esmės yra tapatūs, o galiojant senajam BPK kaip atskiras kaltinimo keitimo būdas nurodytas kaltinimo formuluotės pasikeitimas yra išskirtas dirbtinai, kadangi nėra savarankiškas. Tiek keičiantis kaltinimo faktinėms aplinkybėms, tiek ir veikos juridiniam kvalifikavimui vienaip ar kitaip yra keičiama ir kaltinimo formuluotė, kadangi ji priklauso nuo konkrečios nusikalstamos veikos sudėties požymių bei nuo konkrečioje byloje nustatytų faktinių veikos aplinkybių.

Kaltinamojo padėties atžvilgiu, kaltinimas teisme gali būti keičiamas lengvinant kaltinamojo teisinę padėtį, t.y. kaltinimą keičiant į lengvesnį, bei sunkinant kaltinamojo teisinę padėtį, t. y. kaltinimą keičiant į sunkesnį.

Panašiai kaltinimo keitimas teisme buvo nagrinėjamas ir galiojant senajam BPK, nors, kaip minėta, kaltinimo pakeitimas buvo galimas keičiant veikos kvalifikavimą, faktines aplinkybes ar

---

[38] Ažubalytė, R. Baudžiamojo proceso teisė bendra medžiaga. *Moodle virtualios studijų aplinkos medžiaga*, prieiga internetu: https://moodle.mruni.eu/pluginfile.php/50890/mod_resource/content/0/bpt/fcontent.html; [žiūrėta 2015-02-10].

[39] Palskys, E., Čaika, R., Danisevičius, P. *et. al*. Lietuvos TSR Baudžiamojo proceso kodekso komentaras. Vilnius: Mintis, 1976. p. 233.

[40] Šumskas, A. *Baudžiamųjų bylų nagrinėjimas teisme*. Vilnius: Justitia, 2000. p. 187.

juridinį vertinimą, kai kurie autoriai kaltinimo keitimo teisme institutą nagrinėjo remiantis skirstymo pagal tai ar kaltinimas keičiamas sunkesniu ar lengvesniu[41].

Atkreiptinas dėmesys, jog kaltinimo keitimą teisme reglamentuojančios nuostatos galioja ir bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme metu, ką ne kartą yra konstatavęs LAT- „Kaltinime nurodytos veikos faktinės aplinkybės ir jos kvalifikavimas BPK 256 straipsnyje nustatyta tvarka gali būti keičiamas ne tik bylą nagrinėjant pirmosios instancijos teisme, bet ir apeliacinio proceso metu (kasacinės nutartys Nr. 2K-243/2007, 2K-340/2007, 2K-34/2009 ir kt.)“[42].

2.1. Nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių keitimas

Nagrinėjant bylą teisme gali paaiškėti, jog kai kurios kaltinamajame akte, apibrėžiančiame bylos nagrinėjimo ribas, nurodytos faktinės aplinkybės skiriasi, tačiau vien tai nesuponuoja būtinybės taikyti kaltinimo keitimą teisme reguliuojančias nuostatas. BPK 255, 256 straipsniuose yra kalbama ne apie bet kokių faktinių aplinkybių, bet apie iš esmės skirtingų, nei nurodyta kaltinamajame akte, faktinių aplinkybių pasikeitimą. „Nusikalstamos veikos faktinės aplinkybės BPK 255, 256 straipsnių prasme yra kaltinamajame akte nurodytos nusikalstamos veikos padarymo vieta, laikas, būdai, padariniai ir kitos svarbios aplinkybės, kurios individualizuoja kaltinamojo padarytą veiką, sudaro pagrindą ją kvalifikuoti kaip nusikalstamą ar turi reikšmės skiriant bausmę“[43]. Štai vienoje baudžiamojoje byloje kasatoriaus skundas, be kita ko, buvo atmestas ir dalyje dėl tariamo BPK 255 straipsnio pažeidimo, kasacinis teismas konstatavo, jog „nusikalstamos veikos aplinkybės dėl nusikalstamos veikos mechanizmo šiuo atveju nelaikytinos kaip esmingai pasikeitusios BPK 256 straipsnio prasme“[44].

Teismų praktikoje iš esmės skirtingomis aplinkybėmis pripažįstamos tokios nusikalstamos veikos faktinės aplinkybės, kurios lemia veikos kvalifikavimą pagal kitą baudžiamąjį įstatymą arba kitą veikos teisinį požymį, kuris būtinas kaltininko veiką pripažinti nusikalstama[45]. Be to, „iš esmės skirtingomis nuo kaltinime nurodytų nusikalstamos veikos faktinės aplinkybės pripažįstamos ne tik tais atvejais, kai jos lemia veikos kvalifikavimą pagal kitą BK specialiosios dalies straipsnį, jo dalį

[41] *Ibidem.*
[42] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-537/2010.
[43] *Ibidem.*
[44] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. liepos 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-358/2011.
[45] Teismų praktika. 2009, 31, *supra note* 2.

ar punktą (kasacinės bylos Nr. 2K-296/2004, 2K-7-13/2007), tačiau ir tais atvejais, kai jos lemia veikos kvalifikavimą pagal kitą BK bendrosios dalies straipsnį ar jo dalį, pavyzdžiui, dėl pasikeitusių aplinkybių veika kvalifikuojama kaip padaryta padėjėjo, o ne vykdytojo (kasacinė byla Nr. 2K-216/06), kurstytojo, o ne organizatoriaus (kasacinė byla Nr. 2K-16/2007)“[46].

Šiuo metu vis dar galiojanti BPK redakcija numato, kad kai iš esmės keičiamos faktinės nusikalstamos veikos aplinkybės pasunkina kaltinamojo padėtį, t. y. kai kaltinimas keičiamas į sunkesnį, kaltinamasis visais atvejais privalo būti informuotas apie tokią galimybę. Be to, ši BPK redakcija numato, kad esminės faktinės veikos aplinkybės gali būti keičiamos tik prokuroro, nukentėjusiojo ar nukentėjusiojo atstovo iniciatyva. Taigi, pagal šį reguliavimą teismas savo iniciatyva, nesant minėtų proceso dalyvių prašymo, negali keisti faktinių veikos aplinkybių iš esmės skirtingomis. Teismui suteikiama teisė nurodyti kitokias faktines aplinkybes tik „kai pakeistos nusikalstamos veikos faktinės aplinkybės neturi įtakos nei veikos kvalifikavimui ar bausmės skyrimui, nei kitaip suvaržo kaltinamojo teisę į gynybą, jos nepripažįstamos esminėmis BPK 255, 256 straipsnių prasme ir teismas jas gali keisti savo iniciatyva, nepranešęs apie tai kaltinamajam ir kitiems nagrinėjimo teisme dalyviams“[47]. Šios pozicijos laikomasi ir vėlesnėje LAT praktikoje, štai vienoje kasacinėje byloje teisėjų kolegija pabrėžė, kad „kasacinio teismo praktikos pavyzdžiuose yra įtvirtinta, jog teismas, priimdamas nuosprendį, savo iniciatyva gali patikslinti kaltinime nurodytos veikos faktines aplinkybes arba jas pakeisti su sąlyga, kad tos aplinkybės nebūtų pakeistos iš esmės skirtingomis (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-159/2011)“[48].

Taigi, pagal šiuo metu galiojančią BPK redakciją, nusikalstamos veikos faktinės aplinkybės iš esmės skirtingomis gali būti keičiamos tik esant prokuroro, privataus kaltintojo ir nukentėjusiojo prašymui. Apie esminį faktinių aplinkybių pasikeitimą būtina iš anksto pranešti kaltinamajam ir jo gynėjui. Jei keičiasi ne esminės faktinės aplinkybės apie tai iš anksto pranešti kaltinamajam ir jo gynėjui proceso įstatymas neįpareigoja. Neesmines faktines aplinkybes savo iniciatyva gali pakeisti ir teismas, priimdamas nuosprendį.

Senasis BPK draudė faktines nusikalstamos veikos aplinkybes pakeisti iš esmės skirtingomis nei nurodyta kaltinime. Šis draudimas buvo siejamas su siekiu išsamiai ir visapusiškai ištirti bylos aplinkybes bei užkirsti kelią galimiems teisės į gynybą pažeidimams. Toks draudimas galiojo

[46] *Ibidem.*
[47] *Ibidem.*
[48] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. gegužės 14 d. nutartis, *supra note* 25.

nepriklausomai nuo to ar iš esmės skirtingos faktinės aplinkybės sunkina ar lengvina kaltinamojo padėtį. Esant minėtoms aplinkybėms byla turėtų būti grąžinama į parengtinį tyrimą[49].

Šiuo metu galiojantis, Lietuvos Respublikos Seimo (*toliau tekste*- Seimas) jau du kartus keistas, kaltinimo keitimo teisme teisinis reguliavimas, Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimu pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai. Šiame nutarime Konstitucinis Teismas pripažino BPK 255 straipsnio 2 dalį „tiek, kiek joje nenustatyta, kad kaltinamasis negali būti nuteistas pagal kitą baudžiamąjį įstatymą, numatantį lengvesnį nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, kuriame nustatyti kitokie ar nauji nusikalstamos veikos požymiai ar kitos veikos kvalifikavimui reikšmingos aplinkybės, palyginti su nustatytosiomis kaltinamajame akte nurodytame baudžiamajame įstatyme, jeigu apie tokią galimybę teisiamajame posėdyje jam iš anksto nebuvo pranešta, prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 2, 6 dalims, konstituciniam teisinės valstybės principui“[50]. Taip pat BPK 256 straipsnio 4 dalis, „tiek, kiek joje nustatyta, kad Baudžiamojo proceso kodekso 256 straipsnio 1, 2 ir 3 dalių nuostatos netaikomos kaltinime nurodytą veiką perkvalifikuojant pagal baudžiamąjį įstatymą, numatantį lengvesnį nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, kuriame nustatyti kitokie ar nauji nusikalstamos veikos požymiai ar kitos veikos kvalifikavimui reikšmingos aplinkybės, palyginti su nustatytosiomis kaltinamajame akte nurodytame baudžiamajame įstatyme, jeigu iš esmės nesikeičia faktinės nusikalstamos veikos aplinkybės, prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 2, 6 dalims, konstituciniam teisinės valstybės principui“[51]. Šiuo nutarimu taip pat buvo pripažinta, jog BPK 256 straipsnio 1 dalis „tiek, kiek joje nenustatyta, kad teismas savo iniciatyva kaltinime nurodytos veikos faktines aplinkybes gali pakeisti iš esmės skirtingomis, prieštarauja (prieštaravo) Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 2 daliai, 109 straipsnio 1 daliai, konstituciniams teisingumo, teisinės valstybės principams“[52].

Konstitucija, numato, jog „Lietuvos Respublikos įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas (ar jo dalis) negali būti taikomi nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad atitinkamas aktas (ar jo dalis) prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“[53] „jeigu įstatymų leidėjas dėl kokių nors priežasčių nėra įvykdęs šios savo konstitucinės pareigos (nors Konstitucija to ir netoleruoja), teismai pagal Konstitucijos 110 straipsnio 1 dalį vis tiek negali taikyti Konstitucijai prieštaraujančių

[49] Šumskas, A., *supra note* 40. p. 188-190.
[50] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas, *supra note* 5.
[51] *Ibidem.*
[52] *Ibidem.*
[53] Lietuvos Respublikos Konstitucija, 107 straipsnio 1 dalis. *Valstybės Žinios*, 1992, Nr. 33-1014 (1992-11-30).

teisės aktų“[54]. Taigi, šios Konstitucijai prieštaraujančiomis pripažintos nuostatos nuo minėto nutarimo paskelbimo dienos, t.y. 2013 m. lapkričio 20 d., nebegali būti taikomos sprendžiant bylas teismuose. Minėtas Konstitucinio Teismo nutarimas ir jo reikšmė bus analizuojami vėlesniuose šio darbo skyriuose.

2.2. Nusikalstamos veikos kvalifikavimo keitimas

Vienas iš kaltinimo keitimo teisme būdų tai - nusikalstamos veikos kvalifikavimas pagal kitą baudžiamojo įstatymo straipsnį. Veika gali būti kvalifikuojama pagal kitą, tiek sunkesnę nusikalstamą veiką, teik ir lengvesnę nusikalstamą veiką, numatantį BK specialiosios dalies straipsnį. Pagal šiuo metu galiojančią BPK redakciją, priklausomai nuo to skiriasi kaltinimo keitimo procedūra.

Veika gali būti kvalifikuojama pagal kitą baudžiamąjį įstatymą, kuris laikomas griežtesniu, „[..]baudžiamasis įstatymas, numatantis sunkesnį nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą pagal BPK 255 straipsnio 2 dalį, yra toks, kuriuo nustatoma griežtesnė bausmė ar kitokios sunkesnės teisinės pasekmės nei tuo baudžiamuoju įstatymu, pagal kurį buvo kvalifikuota kaltinamojo veika“[55]. Šiuo metu galiojančio BPK 256 straipsnio nuostatos numato, jog esant prokuroro, privataus kaltintojo ir (ar) nukentėjusiojo parašymui, taip pat ir kitais atvejais kai yra pagrįsta galimybę perkvalifikuoti veiką pagal baudžiamąjį įstatymą, numatantį sunkesnį nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, kaltinamasis apie tai privalo būti iš anksto informuotas. Šie reikalavimai galioja nepriklausomai nuo to ar keičiasi esminės faktinės veikos aplinkybės, ar ne. Kaip minėta, šis BPK straipsnis buvo keistas du kartus ir iki 2007 m. pakeitimo baudžiamojo proceso įstatymas nenumatė galimybės teismui savo iniciatyva keisti nusikalstamos veikos kvalifikavimo sunkesniu. Toks reguliavimas buvo paremtas Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimu, kuriame buvo pripažinta, jog senojo BPK 280 straipsnio 2 dalis tiek, kiek joje leidžiama teismui savo iniciatyva pakeisti kaltinimą į sunkesnį ir teisiamojo (*kaltinamojo - aut. pastaba*) veiką kvalifikuoti pagal kitą baudžiamąjį įstatymą, prieštarauja Konstitucijos 31 straipsnio 2 ir 6 dalims, 109 straipsnio 1 daliai ir 118 straipsnio 1 daliai[56]. Konstitucinis Teismas nurodė, jog keisdamas kaltinimą

[54] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, Nr. 36-1292.
[55] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas, *supra note* 5.
[56] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 4 ir 5 dalių, 256 straipsnio 4 dalies, 260 straipsnio 4 dalies, 280 straipsnio 1,2 ir 6 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios,* 1999-02-10, Nr. 15-402.

sunkesniu teismas iš esmės parodo, kokia linkme bus nagrinėjama baudžiamoji byla. Tai gali kliudyti teisėjui bylą nagrinėti bešališkai ir objektyviai įvertinti bylos aplinkybes, kas sudaro prielaidas proceso dalyviams abejoti teismo bešališkumu[57]. Vis dėlto, šis, ne kartą kritikuotas Konstitucinio Teismo sprendimas nesutrukdė įstatymų leidėjui pakeisti iki tol galiojusį teisinį reguliavimą, įtvirtinat ir teismo galimybę, laikantis BPK 256 straipsnio 2 dalyje numatytų reikalavimų, esant pagrindui pakeisti veikos kvalifikavimą pagal kitą baudžiamąjį įstatymą, numatantį sunkesnę nusikalstamą veiką. Maža to, Seimo kanceliarijos Teisės departamentas teikęs išvadą dėl šio BPK pakeitimo projekto nurodė, jog vertinant projektą pagal jo santykį su Konstitucija, galiojančiais įstatymais bei juridinės technikos taisyklėmis jokių pastabų neturi[58]. Visgi, šis įstatymas, galima teigti, tapęs „iššūkiu“ Konstituciniam Teismui, kuris beje 2011 m. buvo pakeistas, tačiau pakeitimas nebuvo susijęs su teismo įgaliojimais keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą sunkesniu, taip ir nebuvo pateiktas Konstitucinio Tesimo vertinimui dėl jo atitikties Konstitucijai.

Pažymėtina, kad teismo galimybės keisti veikos kvalifikavimą, ypatingai sunkesniu, yra glaudžiai susiję su proceso tikslais ir priklauso nuo teismo „aktyvumo“ lygio įtvirtinimo bei procesinių funkcijų atskyrimo principo taikymo griežtumo.

Pavyzdžiui, Latvijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, kaltinimo keitimą teisme numato kaip prokuroro pareigą. Jei jis mano, kad turi būti pakeistas veikos kvalifikavimas ar iš esmės pakeistos faktinės veikos aplinkybės, prokuroras turi pareigą, pagal įstatymo nustatytas taisykles inicijuoti kaltinimo keitimą teisme. Be to, Latvijos Respublikos baudžiamojo proceso įstatymo nuostatos, reglamentuojančios kaltinimo keitimą teisme, kalba tik apie prokuroro įgaliojimus inicijuoti kaltinimo keitimą bylos nagrinėjimo teisme metu, nenurodant, kad tokį procesą gali inicijuoti nukentėjusysis ar teismas[59].

Vokietijos Federacinės Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, kaip ir Lietuvos Respublikos BPK, numato, jog keičiant kaltinimą sunkesniu ar jame nurodant naujas faktines veikos

---

[57] *Ibidem.*

[58] Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamento 2007-06-27 išvada Nr. XP-2219(3) „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 37, 40, 48, 53, 55, 56, 62, 63, 64, 65, 73, 80, 82, 90, 93, 108, 110, 111, 130, 131, 132, 139, 140, 141, 142, 151, 154, 160, 161, 166, 168, 171, 178, 186, 199, 212, 214, 217, 225, 232, 233, 234, 254, 256, 276, 287, 296, 300, 302, 303, 308, 310, 312, 313, 314, 316, 317, 318, 319, 320, 324, 326, 327, 329, 333, 358, 367, 368, 370, 372, 373, 374, 375, 377, 380, 381, 382, 384, 385, 413, 414, 439, 447, 448, 454, 460 straipsnių pakeitimo ir papildymo, 306 straipsnio pripažinimo netekusio galios ir kodekso papildymo 801 , 3741, 3742, 412^1 straipsniais įstatymo projekto“. Prieiga internete: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=300741; [žiūrėta 2015-02-20].

[59] Latvijos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 461, 462 straipsniai. Prieiga internete: http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes; [žiūrėta 2015-02-20].

aplinkybes gynybai turi būti suteikta teise pasiruošti gintis nuo tokio naujo kaltinimo[60]. Tačiau jame nėra apribojimų teismui dėl iniciatyvos teisės keičiant veikos kvalifikavimą sunkesniu.

Kaltinimas gali būti keičiamas veiką perkvalifikuojant pagal baudžiamąjį įstatymą, numatantį lengvesnį nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą. Pagal LAT suformuotą praktiką laikoma, kad veikos kvalifikavimas, pakeičiamas pritaikant baudžiamąjį įstatymą, numatantį lengvesnį nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą yra tuomet kai, veika perkvalifikuojama pagal BK specialiosios dalies straipsnį, ar jo dalį, kuriame įtvirtinta sankcija numato švelnesnę bausmę (pvz.: mažesnę minimalią laisvės atėmimo bausmę, tik švelnesnę bausmės rūšį, tokią pačią maksimalią laisvės atėmimo bausmę, tačiau taip pat - alternatyvias švelnesnes bausmės rūšis, be galimybės taikyti tam tikrą papildomą bausmę); pritaikomas BK bendrosios dalies straipsnis, ar jo dalis, lengvinantis kaltininko teisinę padėtį; perkvalifikuojant inkriminuojamas pavienes nusikalstamas veikas, sudarančias realiąją sutaptį, kaip pavienę tęstinę veiką[61]. LAT 2010 m. kovo 5 d. nutartyje, kuria kreiptasi į Konstitucinį Teismą „Dėl BPK 255 ir 256 straipsnių nuostatos atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“[62] nurodoma, jog pagal BPK 256 straipsnio 4 dalyje nustatytą reguliavimą „kai kaltinime nurodyta veika perkvalifikuojama pagal baudžiamąjį įstatymą, numatantį lengvesnį nusikaltimą ar baudžiamąją nusižengimą, jeigu iš esmės nesikeičia faktinės bylos aplinkybės“[63] „galima daryti išvadą, kad įstatymų leidėjas šia formuluote siekia apibūdinti ir tokias teisines situacijas: 1) to paties kaltininko ta pati veika perkvalifikuojama pritaikant kitą baudžiamąjį įstatymą, numatantį kitą teisinį požymį, būtiną šią veiką pripažinti nusikalstama. Pavyzdžiui, nagrinėjamoje byloje kaltininko veika, kvalifikuota pirmosios instancijos teisme [...] kaip tyčinė veika, apeliacinės instancijos teisme perkvalifikuota [...] kaip neatsargi veika. Tokį perkvalifikavimą iš esmės nulėmė vieno sudėties požymio – naujos kaltės formos – konstatavimas. Teismai, remdamiesi BPK 256 straipsniu, to nelaiko esminiu faktinių aplinkybių pasikeitimu; 2) veika perkvalifikuojama pagal kitą baudžiamąjį įstatymą, pašalinant teisinį požymį, sunkinantį kaltininko teisinę padėtį, pavyzdžiui, iš BK specialiosios dalies straipsnio (jo dalies), įtvirtinančio kvalifikuotą nusikalstamos veikos sudėtį į BK specialiosios dalies straipsnį (jo dalį), įtvirtinantį pagrindinę nusikalstamos veikos sudėtį [...], į to paties BK straipsnio 1 dalį [...], t. y. paneigiant

[60] Vokietijos Federacinės Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 265 straipsnis. Prieiga internetu: http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes; [žiūrėta 2015-02-20].
[61] Girdauskas, M. Teismo kompetencija keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą. *Teisės problemos*, 2009, t. 3. p. 96.
[62] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. kovo 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-36/2010. Teismų praktika. 2010, 33.
[63] Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 256 straipsnio 4 dalis. *Valstybės žinio*s, 2011, Nr. 164-7797.

kvalifikuojančios aplinkybės buvimą ir veiką pripažįstant lengvesne“[64]. „Taigi baudžiamasis įstatymas, numatantis lengvesnę nusikalstamą veiką pagal BPK 255 straipsnio 2 dalį, yra toks, kuriuo nustatoma švelnesnė bausmė ar kitokios lengvesnės teisinės pasekmės nei tuo baudžiamuoju įstatymu, pagal kurį buvo kvalifikuota kaltinamojo veika“[65].

Keičiant veikos kvalifikavimą pagal kitą baudžiamojo įstatymo straipsnį, numatantį lengvesnį nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, šiuo metu galiojantis BPK numato visiškai kitokias taisykles, tiksliau galima sakyti, jog nenumato jokių specialių taisyklių, kitaip nei perkvalifikuojat veiką, pritaikant baudžiamąjį įstatymą, numatantį sunkesnį nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą. BPK numato, jog kaltinamajam inkriminuotos veikos kvalifikavimas gali būti pakeistas lengvesniu apie tai iš anksto nepranešus kaltinamajam ir jo gynėjui, tokį kaltinimo pakeitimą teismas gali atlikti savo iniciatyva. Vienintelis apribojimas - nusikalstamos veikos faktinės aplinkybės negali būti iš esmės skirtingos, priešingu atveju turi būti laikomasi anksčiau nurodytų taisyklių, susijusių su esminių faktinių aplinkybių pakeitimu. Taigi „esminis momentas pagal šio BPK straipsnio 4 dalį, suponuojantis teismo pareigą tokioje byloje esant tokiems kaltinimo pasikeitimams užtikrinti kaltinamojo teisę žinoti kaltinimą, teisę į gynybą, yra ne naujas juridinis veikos įvertinimas (kvalifikavimas), bet esminio ar neesminio faktinių nusikalstamos veikos aplinkybių pasikeitimo konstatavimas“[66].

Kaip nurodo kai kurie autoriai, ši nuostata remiasi sovietine baudžiamojo proceso doktrina, jog kaltinimo pakeitimas lengvesniu nepažeidžia kaltinamojo teisės į gynybą[67]. Šios nuostatos buvo laikomasi ir oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje. Konstitucinis Teismas senojo BPK 280 straipsnio 1 dalyje nuostatą, numatančia, kad „pakeisti kaltinimą į lengvesnį teisme leidžiama, jeigu naujasis kaltinimas savo faktinėmis aplinkybėmis iš esmės nesiskiria nuo pradinio kaltinimo”[68], pripažino neprieštaraujančią Konstitucijai, nes „numatytas kaltinimo pakeitimas į lengvesnį traktuotinas kaip teismo vykdomo teisingumo funkcijos elementas“[69].

Konstitucinis Teismas 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimu pripažino, kad BPK 256 straipsnio 4 dalis „tiek, kiek joje nustatyta, kad Baudžiamojo proceso kodekso 256 straipsnio 1, 2 ir 3 dalių nuostatos netaikomos kaltinime nurodytą veiką perkvalifikuojant pagal baudžiamąjį įstatymą, numatantį lengvesnį nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, kuriame nustatyti kitokie ar nauji nusikalstamos veikos požymiai ar kitos veikos kvalifikavimui reikšmingos aplinkybės, palyginti su

[64] Teismų praktika. 2010, 33, *supra note* 62.
[65] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas, *supra note* 5.
[66] Teismų praktika. 2010, 33, *supra note* 62.
[67] Goda, G. *et al*., s*upra note* 11. p. 398.
[68] LTSR BPK, *supra note* 18.
[69] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas, *supra note* 56.

nustatytosiomis kaltinamajame akte nurodytame baudžiamajame įstatyme, jeigu iš esmės nesikeičia faktinės nusikalstamos veikos aplinkybės [...]“[70], tai reiškia, kad nurodytas, iš sovietinės doktrinos į galiojantį BPK perkeltas, siaurinamasis kaltinamojo teisės į gynybą užtikrinimo aiškinimas šiuo metu nebegali būti taikomas. Tokia Konstitucinio Tesimo pozicija sutinka su Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies a punkto nuostatomis, suteikiančiomis kaltinamajam teisę būti informuotam ne tik apie kaltinimo pagrindą, t. y. apie veikas, kuriomis jis įtariamas ir kuriomis grindžiamas kaltinimas, bet ir apie teisinį šių veikų vertinimą. Ši informacija turi būti išsami[71]. EŽTT praktikoje laikomasi pozicijos, jog teisė būti informuotam apie kaltinimo pobūdį ir pagrindą turi būti svarstoma atsižvelgiant į kaltinamojo teisę pasirengti gynybai[72].

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, jog dar iki minėto Konstitucinio Teismo nutarimo priėmimo LAT yra nurodęs, jog „baudžiamojon atsakomybėn traukiamas asmuo gindamasis nuo jam pareikštų įtarimų ar kaltinimų neturi pareigos gintis nuo visų teoriškai galimų kaltinimo modifikacijų. Jei kaltinimas yra keičiamas ne vien tik siaurinant kaltinimo apimtį, baudžiamojon atsakomybėn traukiamam asmeniui turi būti iš anksto pranešama apie kaltinimo keitimo galimybes ir teismo proceso metu sudaromos sąlygos išsakyti argumentus tiek dėl veikos teisinio vertinimo, tiek dėl sprendimo priėmimui reikšmingų faktinių aplinkybių nustatymo ar nenustatymo“[73].

Apibendrinant šiame skyriuje pateiktą informaciją, pažymėtina, kad nors teismų praktikoje kai kurios su kaltinimo keitimu susijusios nuostatos buvo taikomos plečiamai, siekiant užtikrinti asmenų teises, vis dėlto Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas turėjo esminės įtakos visam kaltinimo keitimo teisme instituto taikymui, tiek kalbant apie nuostatas, susijusias su kaltinimo keitimo teisme procedūra, tiek apie nuostatas, susijusias su proceso subjektais ir jų funkcijų įgyvendinimu. Toliau šiame darbe siekiama atskleisti kaip šis konstitucinės doktrinos pasikeitimas paveikė ir dar gali paveikti teismų praktiką, teisinį reguliavimą, kokios problemos šiuo nutarimu buvo ir kokios nebuvo išspręstos, kokių teisinių problemų, susijusių su kaltinimo keitimu, po minėto Konstitucinio Teismo nutarimo galbūt atsirado ir kaip jas reikėtų spręsti.

[70] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas, *supra note* 5.
[71] EŽTT 2001 m. kovo 1 d. sprendimas byloje *Dallos prieš Vengriją* (peticijos Nr. 29082/95), paragrafas 47.
[72] EŽTT 1999 m. kovo 25 d. sprendimas byloje *Pelissier ir Sassi prieš Prancūziją* (peticijos Nr. 25444/94), paragrafas 51.
[73] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. gegužės 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-228/2008. Teismų praktika. 2008, 29.

3. KALTINIMO KEITIMAS LENGVESNIU. TEISĖS Į GYNYBĄ UŽTIKRINIMAS

Asmens teisė į gynybą tai ne tik BPK garantuojama įtariamojo, kaltinamojo ar nuteistojo teisė, tai konstitucinė[74] bei konvencinė[75] kiekvieno asmens teisė. „Konstitucijos 31 straipsnio 6 dalyje nustatyta asmens teisė į gynybą, taip pat ir teisė turėti advokatą yra absoliuti, ji negali būti paneigta ar suvaržyta jokiais pagrindais ir jokiomis sąlygomis“[76]. Ši Konstitucijoje įvirtinta asmens teisė „[...]suponuoja tai, kad jam įstatymu turi būti užtikrinta pakankamai procesinių priemonių gintis nuo pareikšto kaltinimo bei galimybė jomis pasinaudoti. Teisė į gynybą yra viena iš teisingo bylos išnagrinėjimo sąlygų. Garantuojant asmens teisę į gynybą sudaromos prielaidos kiekvieną, kuris padarė nusikaltimą, teisingai nubausti ir užtikrinti, kad nekaltas asmuo nebus patrauktas baudžiamojon atsakomybėn ir nuteistas“[77]. „Kaltinamojo teisė į gynybą yra viena iš tiesos nustatymo byloje garantijų“[78]. Taigi, tinkamas teisės į gynybą užtikrinimas yra būtina prielaida teisingam procesui ir teisėtam bei teisingam teismo sprendimo priėmimui. Yra išskiriamos trys pagrindinės prielaidos, kurios užtikrina efektyvų teisės į gynybą įgyvendinimą: pirma, įstatymais turi būti nustatytas teisinis reguliavimas, leidžiantis užtikrinti įtariamojo ar kaltinamojo teisę savarankiškai ir veiksmingai ginti savo teises ir teisėtus interesus; antra, garantuota galimybė pasinaudoti kvalifikuota teisine pagalba ir trečia, baudžiamąją procesinę veiklą atliekančioms institucijoms ir pareigūnams turi būti numatyta pareiga apsaugoti teisėtus įtariamojo (kaltinamojo) interesus[79]. Nors literatūroje yra išskiriami per aštuoni teisės į gynybą turinio elementai[80], šiame skyriuje bus nagrinėjami tik keli iš jų, reikšmingi kalbant apie teisės į gynybą užtikrinimą keičiant kaltinimą teisme.

Vienas iš teisės į gynybą elementų - tai asmens teisė žinoti kuo jis yra įtariamas, kaltinamas. Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies a punktas garantuoja kaltinamojo teisę būti informuotam apie kaltinimo pagrindą ir motyvus. EŽTT yra pažymėjęs, jog ši teisė taip pat apima ir kaltinamojo teisę

[74] Konstitucijos 31 straipsnio 6 dalis.
[75] Konvencijos 6 straipsnis.
[76] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 12 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 26 straipsnio 3 ir 4 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 14-445.
[77] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 118^1, 156^1 straipsnių, 267 straipsnio 5 punkto ir 317^1 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ *Valstybės žinios*, Nr. 80-2423.
[78] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies(2004 m. liepos 5 d. redakcija), 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 69-2798.
[79] Jurka, R. *et. al., supra note* 26.
[80] *Ibidem.*

žinoti veikos teisinį vertinimą[81]. Kitas aktualus teisės į gynybą turinio elementas yra teisė turėti pakankamai laiko pasirengti gynybai. LAT vienoje naujesnių nutarčių yra pabrėžęs, kad: „Asmens teisės į gynybą (BPK 10 straipsnis) baudžiamajame procese įgyvendinimas, be kita ko, yra tiesiogiai susijęs ir su teise žinoti, kuo asmuo yra kaltinamas (BPK 22 straipsnio 3 dalis), ir teisės pasirengti gynybai (BPK 44 straipsnio 7 dalis) užtikrinimu“[82]. EŽTT yra ne kartą pažymėjęs, jog teisė žinoti kaltinimo turinį ir teisinį vertinimą yra neatsiejamai susijusi su teise į pakankamą terminą pasirengti gynybai, garantuojamą Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies 1 punktu ir turi būtina vertinama atsižvelgiant į tai[83]. Atsižvelgiant į Lietuvoje galiojantį kaltinimo keitimo teisme teisinį reglamentavimą, ši teisė yra itin aktuali kalbant apie kaltinimo keitimą teisme, kuomet kaltinimas pakeičiamas iš esmės nekeičiant veikos faktinių aplinkybių, tačiau pakeičiant veikos kvalifikavimą pagal kitą baudžiamojo įstatymo straipsnį, numatantį lengvesnį nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą. Kaip minėta, šiuo metu galiojanti BPK redakcija numato, jog toks kaltinimo keitimas nereikalauja išankstinio pranešimo kaltinamajam ir jo gynėjui. Toks teisinis reguliavimas buvo paremtas Konstitucinio Teismo jurisprudencija, kurioje buvo pažymėta, kad „vertinant šią normą, kurioje leidžiama teismui kvalifikuoti teisiamojo veiką pagal lengvesnį BK straipsnį, pašalinti iš pradinio kaltinimo jo dalį arba aplinkybes, sunkinančias teisiamojo padėtį, nėra prielaidų teigti, kad pabloginama teisiamojo padėtis“[84]. Kaip, jau buvo minėta, toks kaltinimo pakeitimas vertinamas kaip vienas iš teismo teisingumo funkcijos vykdymo elementų. Nors cituojama nutarimo dalis vertino senojo BPK 280 straipsnio 1 dalyje nustatyto reguliavimo atitiktį Konstitucijai, manytina, kad tiek šiuo metu galiojančio, tiek ir senojo BPK loginė prasmė tapati - keičiant veikos kvalifikavimą lengvesniu kaltinamojo padėtis nėra bloginama, todėl apie tai nėra būtina iš anksto pranešti kaltinamajam. Ir visgi Konstitucinio Teismo doktrina, praėjus 16 metų šiuo klausimu radikaliai pasikeitė ir netgi leidžia kalbėti apie Konstitucijos reinterpretaciją[85]. Todėl verta paanalizuoti kas lėmė tokį pasikeitimą ir kokios bus jo pasekmės.

Atkreiptinas dėmesys, jog pirmoji, tiesa dar iki BPK įsigaliojimo pakeista, 255 straipsnio 2 dalies redakcija skambėjo taip: „Kaltinamasis negali būti pripažintas kaltu pagal kitą baudžiamąjį įstatymą ar dėl kitos nusikalstamos veikos, jei apie tokią galimybę nagrinėjimo teisme metu jam iš

[81] *Pelissier ir Sassi prieš Prancūziją*, *supra note* 72.
[82] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. gruodžio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-526/2014.
[83] Pavyzdžiui, *Pelissier ir Sassi prieš Prancūziją, supra note* 72. EŽTT 2011 m. sausio 25 d. sprendimas byloje *Block prieš Vengriją* (peticijos Nr. 56282/09).
[84] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas, *supra note* 56.
[85] Girdauskas, M., *Teisė*, 2014, t. 91, *supra note* 6.

anksto nebuvo pranešta“[86]. Dar 2003 metais, svarstant šios įstatymo normos pakeitimą, į šiuo metu vis dar galiojančią minėto BPK straipsnio redakciją, siejančio privalomą kaltinamojo ir jo gynėjo informavimą tik su kaltinimo keitimu į sunkesnį, Seimo kanceliarijos Teisės departamentas, teikęs išvadą dėl siūlomo pakeitimo nurodė, jog „kaltinimą pakeitus lengvesniu, kaltinamasis taip pat gali siekti išteisinimo. Todėl ir apie tokį kaltinimo pakeitimą jam turėtų būti pranešta iš anksto, užtikrinant teisę į gynybą. Taigi kaltinimo keitimas lengvesniu nėra toks kaltinamojo padėties palengvinimas, kad būtų pateisinamas nepranešimas teisminio nagrinėjimo metu apie jį kaltinamajam“[87]. Šioje išvadoje buvo siūloma įstatymo projekte atsisakyti formuluotės „numatantį sunkesnį nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą“[88]. Vis dėlto įstatymų leidėjas į šiuos pasiūlymus neatsižvelgė - ši norma galiojo ir buvo taikoma daugiau nei dešimt metų, iki 2013 m. lapkričio 20 d. ,kai įsigaliojo minėtas Konstitucinio Teismo nutarimas, kuriuo pripažinta, kad šios BPK normos antroji dalis tiek, kiek joje nenumatyta, kad kaltinamasis turi būti iš anksto informuotas apie galimą nusikalstamos veikos kvalifikavimą sunkesniu, prieštarauja Konstitucijai.

Be to, pastebėtina ir tai, kad nepaisant EŽTT jurisprudencijos, aiškinat teisės į gynybą užtikrinimą keičiant kaltinimą, ypatingą dėmesį atkreipiant į EŽTT sprendimą byloje *Sipavičius prieš Lietuvą*, kurioje EŽTT pažymėjo, jog pareiškėjo galimybėms tinkamai organizuoti gynybą neabejotinai pakenkė tai, jog jis nebuvo informuotas apie galimybę perkvalifikuoti veiką iš piktnaudžiavimo tarnybą į tarnybos pareigų dėl nerūpestingumo, t. y. pagal lengvesnį baudžiamąjį įstatymą. Konvencijos pažeidimas šioje byloje nebuvo konstatuotas tik dėl to, jog peržiūrint sprendimus aukštesniosios instancijos teismuose jis turėjo galimybę gintis nuo tokio kaltinimo, todėl EŽTT laikė, kad tokiu atveju kaltinamojo teisė į gynybą nebuvo pažeista[89]. Nepaisant minėtoje byloje išdėstytų argumentų bei byloje *Pelissier ir Sassi prieš Prancūziją* suformuotos taisyklės apie būtinybę užtikrinti kaltinamojo teisę žinoti kaltinimo pagrindą ir teisinį vertinimą, Europos teisės departamentas, teikęs Seimui išvadą dėl minėto pakeitimo atitikimo Europos Sąjungos teisei, jokių pastabų, susijusių su pakeitimu įgalinančiu nuteisti asmenį pagal kitą baudžiamąjį įstatymą,

[86] Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 37-1341.
[87] Teisės departamento išvada 2003-04-10 Nr. IXP-2322(3SP) „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso, patvirtinto 2002 m kovo 14 d. įstatymu Nr. IX-785, 21, 48, 50, 52, 127, 142, 143, 151, 158, 161, 163, 165, 212, 217, 232, 233, 234, 237, 244, 254, 255, 256, 266, 276, 287, 303, 318, 319, 322, 323, 326, 327, 329, 332, 342, 351, 353, 362, 375, 380, 397, 421, 440, 458, 459 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 362^1 straipsniu įstatymo projekto“. Prieiga internetu: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=208740; [žiūrėta 2015-02-21].
[88] *Ibidem.*
[89] EŽTT 2002 m. vasario 21 d. sprendimas byloje *Sipavičius prieš Lietuvą* (peticijos Nr. 49093/99).

numatantį lengvesnį nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, apie tokią galimybę jam iš anksto nepranešus neturėjo[90].

Tokiam reguliavimui iš pradžių buvo pritariama ir teismų praktikoje, pavyzdžiui LAT 2007 m. vasario 6 d. nutartimi nuteistojo kasacinio skundo argumentai dėl to, jog apeliacinės instancijos teismas savo iniciatyva kasatoriaus veiką perkvalifikavęs pagal švelnesnę nusikalstamą veiką numatantį baudžiamąjį įstatymą, suvaržė jo teisę į gynybą gintis dėl naujo, nors ir švelnesnio, kaltinimo, atmetė kaip nepagrįstus. Teisėjų kolegija šioje byloje konstatavo, kad nors kaltinimas jam buvo pareikštas, o byla tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teisme, buvo nagrinėjama pagal BK 183 straipsnio 1 dalį dėl svetimo turto pasisavinimo, o apeliacinės instancijos teismas, nagrinėdamas bylą iš naujo apeliacine tvarka, kasatorių nuteisė pagal BK 184 straipsnio 1 dalį už svetimo turto iššvaistymą, faktinės aplinkybės liko tos pačios. BPK 256 straipsnio 3 dalis nereikalauja, kad tokiu atveju kaltinamajam būtinai iš anksto būtų pranešta apie kaltinimo pakeitimą, todėl teismas pasitarimo kambaryje įvertinęs visas bylos aplinkybes ir nutaręs perkvalifikuoti kasatoriaus padarytą veiką, baudžiamojo proceso įstatymo nepažeidė[91]. Analogiškai kaltinimo keitimo į lengvesnį situacija buvo įvertinta ir kitoje byloje, kur LAT konstatavo, jog kasatorei kaltinamajame akte inkriminuota nusikalstama veika iš BK 183 straipsnio 1 dalies į 184 straipsnio 1 dalį buvo perkvalifikuota laikantis BPK 256 straipsnio nuostatų, nes nuteistajai pritaikytas švelnesnis baudžiamasis įstatymas iš esmės nesikeičiant faktinėms veikos aplinkybėms[92].

Vis dėlto, atkreiptinas dėmesys, jog teismų praktika keitėsi dar iki 2013 m. Konstitucinio Teismo nutarimo, pabrėžiant kaltinamojo teisės žinoti kuo jis yra kaltinamas svarbą. Štai vienoje byloje, be kitų pagrindų apeliacinės instancijos teismo sprendimas kasacine tvarka buvo skundžiamas ir dėl to, jog bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme buvo pakeistas veikos kvalifikavimas, be to buvo iš esmės pakeistos faktinės veikos aplinkybės. LAT išplėstinė septynių teisėjų kolegija konstatavo, kad apeliacinės instancijos teismas pažeidė Konstitucijos 31 straipsnyje, Konvencijos 6 straipsnyje, BPK 7, 10, 44 straipsniuose įtvirtintus teisės į teisingą procesą, teisės į gynybą, rungimosi principus, taip pat BPK 255, 256 straipsniuose nustatytą veikos esminių

[90] Europos Teisės departamento išvada „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso, patvirtinto 2002 m kovo 14 d. įstatymu Nr. IX-785, 21, 48, 50, 52, 127, 142, 143, 151, 158, 161, 163, 165, 212, 217, 232, 233, 234, 237, 244, 254, 255, 256, 266, 276, 287, 303, 318, 319, 322, 323, 326, 327, 329, 332, 342, 351, 353, 362, 375, 380, 397, 421, 440, 458, 459 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 362^1 straipsniu įstatymo projekto (IXP-2322) atitikimo Europos Sąjungos teisę. Prieiga internetu: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=209265; [žiūrėta 2015-02-21].

[91] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. vasario 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-85/2007.

[92] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. vasario 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-61/2008.

aplinkybių ir jos kvalifikavimo keitimo tvarką. Šie pažeidimai vertinami kaip esminiai BPK pažeidimai. Teisėjų kolegija pabrėžė, jog apeliacinės instancijos teismo sprendimas proceso šalims tapo staigmena, nei kaltinimas, nei gynyba proceso metu neturėjo jokios galimybės dėstyti argumentų nei dėl galimybės veiką kvalifikuoti pagal kitą baudžiamojo įstatymo straipsnį, nei dėl galimybės nusikalstama pripažinti nuteistosios veiką, laikant, kad ji buvo padaryta skirtingomis nuo kaltinamajame akte nurodytų faktinėmis aplinkybėmis[93]. Be to, šioje nutartyje teismas konstatavo, kad „jei kaltinimas yra keičiamas ne vien tik siaurinant kaltinimo apimtį, baudžiamojon atsakomybėn traukiamam asmeniui turi būti iš anksto pranešama apie kaltinimo keitimo galimybes ir teismo proceso metu sudaromos sąlygos išsakyti argumentus tiek dėl veikos teisinio vertinimo, tiek dėl sprendimo priėmimui reikšmingų faktinių aplinkybių nustatymo ar nenustatymo“[94]. Kitoje kasacinėje byloje teisėjų kolegija nesutiko su apeliacinės instancijos teismo sprendimu bei nurodė, jog apeliacinės instancijos teismo išvada, neparemta jokiais teismų praktikos pavyzdžiais, kad esą teismų praktikoje laikomasi nuostatos, jog tais atvejais, kai kaltinimas teisme keičiamas lengvesniu dėl to, kad kaltinamasis pasikėsino į mažiau svarbias vertybes, nusikaltimą padarė ne tyčia, o dėl neatsargumo, kitais motyvais ar tikslais, jei tų aplinkybių neginčija pats kaltinamasis, nelaikoma, kad pakeistas kaltinimas savo faktinėmis aplinkybėmis iš esmės skiriasi nuo pirminio kaltinimo. Apeliacinės instancijos teismas konstatavo, kad tai, jog kaltinamasis D. E. pripažino visas nepranešimo apie rengiamą ir padarytą nužudymą faktines aplinkybes, pasak teismo, paneigia jo apeliacinio skundo teiginius apie BPK 255 straipsnio 2 dalies reikalavimų pažeidimą ir neišsamų nusikalstamos veikos ištyrimą. Kasacinis teismas, nesutikdamas su tokiais argumentais nurodė, jog LAT suformuota teismų praktika, paremta EŽTT jurisprudencija, yra visiškai kitokia. Be kita ko, pažymėjo ir tai, kad teismų praktikoje yra pripažįstama, kad kaltinamojo teisė į gynybą nuo pakeisto veikos kvalifikavimo turi būti užtikrinama ne tik tais atvejais, kai pritaikomas baudžiamasis įstatymas, numatantis sunkesnę nusikalstamą veiką. Jei kaltinimas keičiamas ne vien tik siaurinant jo apimtį, o ir veika kvalifikuojama pritaikant naują teisinį požymį, būtiną šią veiką pripažinti nusikalstama, kaltinamajam turi būti iš anksto pranešama apie tokio pakeitimo galimybę ir teismo proceso metu sudaromos sąlygos dėl to išdėstyti argumentus bei pateikti įrodymus. Be to, neturi lemiamos reikšmės tai, kad kaltinamasis apie keistinas faktines aplinkybes žinojo ar net pats jas nurodė[95]. Tokių ir panašių pavyzdžių galime rasti ir kitose LAT kasacinėse bylose[96].

[93] Teismų praktika. 2008, 29, *supra note* 73.
[94] *Ibidem.*
[95] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-482/2010.

Visgi, tokia LAT pozicija ne visuomet buvo nuosekli. Vienoje nagrinėtoje baudžiamojoje byloje teisėjų kolegija atmetė kaip nepagrįstą nuteistojo kasacinio skundo argumentą dėl BPK 256 straipsnio pažeidimų, nurodydama, jog „iš šios baudžiamosios bylos matyti, kad apeliacinės instancijos teismas nuosprendyje nustatė, kad B. T. pasikėsino padaryti plėšimą, grasindamas panaudoti fizinį smurtą bei panaudodamas peilį, nors kaltinamajame akte jis buvo kaltinamas tuo, kad grasindamas tuoj pat panaudoti fizinį smurtą, panaudodamas peilį, pagrobė svetimą turtą, t. y. padarė baigtą plėšimą. Taigi apeliacinės instancijos teismas jokių naujų faktinių bylos aplinkybių nenustatė, reiškia ir nusikalstamos veikos aplinkybių iš esmės skirtingomis nepakeitė. Be to, BPK 256 straipsnio 4 dalis nurodo, kad šio straipsnio 1, 2, 3 dalių nuostatos netaikomos (dėl kaltinime nurodytos veikos esminių faktinių aplinkybių ir jos kvalifikavimo pakeitimo teisme pagrindų ir taisyklių), kai kaltinime nurodyta veika perkvalifikuojama pagal baudžiamąjį įstatymą, numatantį lengvesnį nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, jeigu iš esmės nesikeičia faktinės nusikalstamos veikos aplinkybės, o tai ir buvo padaryta šioje baudžiamojoje byloje, nes pasikėsinimas padaryti plėšimą yra lengvesnė nusikalstama veika nei baigtas plėšimas; tai nuteistojo padėties nepasunkino bei jo teisės į gynybą nepažeidė“[97]. Šioje byloje taip pat atsispindi vadinamos lengvesnio apimamo nusikaltimo taisyklės taikymas, kuri reiškia, kad kaltinamasis gali būti pripažintas kaltu tik dėl kaltinamajame akte nurodyto arba kito lengvesnio nusikaltimo, kurį visiškai apima kaltinamajame akte nurodytas nusikaltimas[98].

Taigi, formaliai šiuo metu galiojantis BPK iš esmės leidžia suvaržyti kaltinamojo teisę į gynybą tuomet, kai kaltinimas keičiamas švelnesniu, tokiu būdu susidaro situacija kuomet kaltinamojo teisė žinoti, kuo jis yra kaltinamas yra apribojama, leidžiant kaltinamąjį nuteisti pagal kitą, jam nežinomą baudžiamojo įstatymo straipsnį, taip eliminuojant jo galimybę pasinaudoti teise į gynybą nuo pareikšto kaltinimo.

Manytina, jog toks ydingas teisinis reglamentavimas, kuris vertė teismus laviruoti tarp pamatinių asmens teisių užtikrinimo bei įstatymų leidėjo valios įgyvendinimo, taip pat nevienareikšmiškas teismų vertinimas, buvo vienos iš pagrindinių priežasčių paskatinusios LAT, LApT ir Vilniaus apygardos teismą, kreiptis į Konstitucinį Teismą.

---

[96] pavyzdžiui: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. lapkričio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-509/2008; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. lapkričio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-330/2011 ir kt.

[97] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. liepos 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-388/2012.

[98] Girdauskas, M., *supra note* 61. p. 82.

Konstitucinis Teismas, spręsdamas dėl BPK 255 straipsnio 2 dalies atitikties Konstitucijai, dėl joje nenumatytos pareigos pranešti kaltinamajam apie baudžiamojo įstatymo, numatančio lengvesnį nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą taikymo, atkreipė dėmesį į tai, jog toks pasikeitimas gali būti dvejopas: „1) teismo taikomo baudžiamojo įstatymo nustatytų nusikalstamos veikos požymių visuma yra kaltinamajame akte nurodyto baudžiamojo įstatymo nustatytų požymių visumos dalis; 2) teismo taikomame baudžiamajame įstatyme nustatyti kitokie ar nauji nusikalstamos veikos požymiai ar kitos veikos kvalifikavimui reikšmingos aplinkybės, palyginti su nustatytosiomis kaltinamajame akte nurodytame baudžiamajame įstatyme“[99]. Konstitucinis Teismas taip pat pažymėjo, jog pirmoji situacija „[...] traktuotina kaip nesudaranti prielaidų pažeisti kaltinamojo teisę žinoti kaltinimą ir jo teisę į gynybą. Šioje situacijoje kaltinamajam sudaromos sąlygos žinoti, kuo yra kaltinamas, ir turėti galimybę gintis nuo visų kaltinimo dalių: tiek ginčyti nusikalstamos veikos faktines aplinkybes, tiek atskirus baudžiamajame įstatyme nustatytus nusikalstamos veikos požymius, tiek jų visumą. Vadinasi, nėra pagrindo teigti, jog pagal Konstituciją įstatyme turi būti nustatyta, kad apie tokio veikos perkvalifikavimo galimybę kaltinamajam teisiamajame posėdyje turi būti iš anksto pranešta“[100]. Tačiau vertindamas antrąją galimą situaciją, Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad ji vertinama visiškai kitaip: „Nors tokiu atveju kaltinamasis žino, kuo yra kaltinamas, turi galimybę gintis nuo kaltinimo (ginčyti tiek nusikalstamos veikos faktines aplinkybes, tiek atskirus baudžiamajame įstatyme nustatytus teisinius požymius, tiek jų visumą), tačiau jis neprivalo numatyti, kad atskiri baudžiamajame įstatyme nustatyti nusikalstamos veikos požymiai gali būti pakeisti kitokiais arba kad gali būti nustatyti nauji požymiai. Žinodamas tokią galimybę, kaltinamasis galėtų kitaip organizuoti savo gynybą. Vadinasi, apie tai, kad kaltinamasis gali būti nuteistas pagal kitą baudžiamąjį įstatymą, numatantį lengvesnį nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, kuriame nustatyti kitokie ar nauji nusikalstamos veikos požymiai ar kitos veikos kvalifikavimui reikšmingos aplinkybės, palyginti su nustatytosiomis kaltinamajame akte nurodytame baudžiamajame įstatyme, teisiamajame posėdyje jam turi būti iš anksto pranešta“[101]. Šioje konstitucinės justicijos byloje teismas nurodė, jog BPK 255 straipsnio 2 dalyje nustatytas teisinis reguliavimas sudaro prielaidas neužtikrinti kaltinamojo teisės žinoti kuo yra kaltinamas, negarantuoti kaltinamajam pakankamų procesinių prielaidų gintis nuo pareikšto kaltinimo, neužtikrinti galimybės jomis pasinaudoti, varžyti kaltinamojo teisę į gynybą, pažeisti konstitucinį teisinės valstybės principą. Remiantis šiais argumentais BPK 255 straipsnio 2 dalis tiek,

[99] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas, *supra note* 5.
[100] *Ibidem.*
[101] *Ibidem.*

kiek joje nenustatyta, kad kalinamasis negali būti pripažintas kaltu pagal kitą baudžiamąjį įstatymą, numatantį lengvesnį nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, kuriame nustatyti kitokie ar nauji nusikalstamos veikos požymiai ar kitos veikos kvalifikavimui reikšmingos aplinkybės, palyginti su nustatytosiomis kaltinamajame akte nurodytame baudžiamajame įstatyme, jeigu apie tokią galimybę teisiamajame posėdyje jam iš anksto nebuvo pranešta bei BPK 256 straipsnio 4 dalį tiek, kiek joje nustatyta, kad BPK 256 straipsnio 2 ir 3 dalių nuostatos netaikomos kaltinime nurodytą veiką perkvalifikuojant pagal baudžiamąjį įstatymą, numatantį lengvesnį nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, kuriame nustatyti kitokie ar nauji nusikalstamos veikos požymiai ar kitos veikos kvalifikavimui reikšmingos aplinkybės, palyginti su nustatytosiomis kaltinamajame akte nurodytame baudžiamajame įstatyme, jeigu iš esmės nesikeičia faktinės nusikalstamos veikos aplinkybės yra antikonstitucinės, t.y. prieštarauja Konstitucijos 31 straipsnio 2, 6 dalims, konstituciniam teisinės valstybės principui[102].

Šis Konstitucinio Teismo nutarimas paremtas ir EŽTT praktika, kurioje laikomasi pozicijos, jog keičiant veikos kvalifikavimą, nurodant kitą veikos kvalifikavimui būtiną teisinį požymį, kaltinamasis turi būti apie tai iš anksto informuotas, suteikiant pakankamai laiko tinkamai pasiruošti gynybai. EŽTT praktikoje, vertinant ar keičiant veikos kvalifikavimą buvo pažeista Konvencijos garantuota teisė į gynybą, konstatuota, kad tokiu atveju turi būti įvertinama ar gynybą dėl pakeisto kaltinimo būtų kitokia[103]. Kitoje byloje EŽTT įvertinęs tai, kad pareiškėjo einamų pareigų viešas pobūdis buvo sudėtinė jam pareikšto pirminio kaltinimo dalis pagal atitinkamas Ispanijos baudžiamojo įstatymo nuostatas ir buvo žinoma pareiškėjui nuo pat proceso pradžios, konstatavo, kad pareiškėjo nuteisimas nepažeidžia Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies a punkte įtvirtintos teisės būti kuo skubiau ir išsamiau informuotam apie pateikiamo jam kaltinimo pobūdį ir pagrindą. Priimant šį sprendimą EŽTT atsižvelgė į tai, jog pareiškėjui inkriminuojama veika gali būti padaroma civilių asmenų, ar asmenų, einančių viešas pareigas, todėl pareiškėjas turėjo suvokti galimybę, jog nacionaliniai teismai nuspręs, kad požymis - pasinaudojimas einamomis viešomis pareigomis - taikant bendresnę paprastą svetimo turto pasisavinimo sudėtį gali sudaryti atsakomybę sunkinančią aplinkybę[104]. Byloje *Posokhov prieš Rusiją* EŽTT atmėtė pareiškėjo argumentus, kad teismas perkvalifikuodamas jo veiką nei kitaip nei pradiniame kaltinime, nurodant Rusijos BK bendrosios straipsnį, kuriame nurodoma padėjimo ir bendrininkavimo sąvoka, nurodydamas, kad

[102] *Ibidem*.
[103] EŽTT 2008 m. gegužės 25 d. sprendimas byloje *Seliverstov prieš Rusiją* (peticijos Nr. 19692/02).
[104] EŽTT 1996 m. spalio 24 d. sprendimas byloje *De Salvador Torres prieš Ispaniją* (peticijos Nr. 21525/93).

pagal Rusijos baudžiamąjį kodeksą nesudaro atskiro nusikaltimo sudėties, o tik parodo dalyvavimo nusikalstamoje veikoje laipsnį[105].

Sutiktina su autoriais, kurie teigia, jog kaltinimo keitimo lengvesniu klausimo įstatyminio reguliavimo atitikimais Konstitucijai šiuo Konstitucinio Teismo nutarimu sprendžiamas antrą kartą[106] (pirmą kartą šis klausimas buvo išspręstas Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimu) ir šis nutarimas įgalina, galbūt netgi įpareigoja, kalbėti apie Konstitucijos reinterpretavimą, beje, neaplenkiant ir kitų minėtu nutarimu išspręstų klausimų. Apsiribojant šiame skyriuje nagrinėjamu klausimu yra pažymėtina, kad Konstitucinis Teismas paneigdamas savo ankstesniąją oficialiąją doktriną ją reinterpretavo (pakoregavo), priimdamas visiškai priešingą savo ankstesniam precedentui sprendimą. Manytina, kad toks reinterpretavimas yra pateisinamas būtinybės didinti galimybę įgyvendinti asmenų teises ir teisėtus interesus, apginti bei apsaugoti konstitucines vertybes[107]. Panašią nuomonę dar iki šio nutarimo priėmimo yra išsakęs ir G. Goda, kuris teigė, jog „Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarime pateiktų išaiškinimų patikslinimas bei bent jau dalinis pakeitimas galėtų būti grindžiamas: 1) būtinybe be jokių išlygų užtikrinti konstitucinį teisės į gynybą principą [...]“[108]. M. Girdauskas taip pat nurodo, jog galiojantis BPK 256 straipsnis neužtikrina kaltinamojo teisės žinoti kaltinimą, teisės į gynybą bei teisingą teismą, todėl pasitelkiant reinterpretaciją šios normos pripažinimas prieštaraujančia Konstitucijai galimas, didinat galimybes įgyvendinti asmenų prigimtines teises. Toks didinimas nesudarytų prielaidų pažeisti Konstitucijoje įtvirtintų vertybių sistemą[109].

Nors yra pripažįstama, jog būtent Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstitucijos nuostatas ir principus formuoja bendrosios kompetencijos teismų praktiką, kaip kai kurie mokslininkai nurodo, jog „Konstitucinis Teismas yra neabejotinas *imperium summum* (lot.,

---

[105] EŽTT 2003 m. birželio 4 d. sprendimas byloje *Posokhov prieš Rusiją* (peticijos Nr. 63486/00).
[106] Goda, G., *supra note* 8.
[107] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas „Dėl teisenos byloje pagal pareiškėjo– Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo prašymą ištirti, ar Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalis (2002 m. sausio 24 d. redakcija) Neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 5 straipsnio 2 daliai, 109 straipsnio 2, 3 dalims, 114 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui, ar Lietuvos Respublikos valstybės politikų, teisėjų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymas (2000 m. rugpjūčio 29 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais ir papildymais) Neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 5 straipsniui, 30 straipsnio 1 daliai, , 109 straipsnio 2, 3 dalims, 114 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui, taip pat ar Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. gruodžio 28 d. nutarimo Nr. 1494 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 30 d. nutarimo Nr. 689 „dėl teisėtvarkos, teisėsaugos ir kontrolės institucijų vadovaujančiųjų pareigūnų ir valdininkų darbo apmokėjimo“ dalinio pakeitimo “ 1 punktas neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 1 straipsniui, 5 straipsnio 1 daliai, 109 straipsnio 2, 3 dalims, 114 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui, nutraukimo“. *Valstybės Žinios,* 2006*,* Nr. 88-3475*,* atitaisymas - 2006.12.16, Nr.: 137.
[108] Goda, G. , *supra note* 8. p. 86.
[109] Girdauskas, M., *Teisė*, 2014, t. 91., *supra note* 6.

„aukščiausioji valdžia“), kai yra kalbama apie kokios nors kitos, Konstitucijoje konkrečiai nurodytos, valstybės institucijos praktikos autoritetą formuojant bendrosios ir specialiosios kompetencijos teismų bylų nagrinėjimo praktiką“[110]. Galima teigti, kad kalbant apie Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimo dalį, kuria pripažinta, kad kaltinimo pakeitimas pagal kitą baudžiamąjį įstatymą, numatantį lengvesnį nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, iš esmės nekeičiant nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių, apie tokią galimybę iš anksto neinformavus kaltinamojo yra prieštaraujantis Konstitucijai, pastebimas abipusis procesas. Viena vertus, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bei kitų bendrosios kompetencijos teismų praktika buvo paremta Konstitucinio Teismo bei EŽTT išaiškinimais, susijusiais su teisės į gynybą užtikrinimu (kas yra pabrėžiama ir LAT 2010 m. kovo 5 d. nutartyje Nr. 2K-P-36/2010, kuria kreiptasi į Konstitucinį Teismą dėl minėtų BPK normų atitikties Konstitucijai ištyrimo). Kita vertus, detaliai nagrinėjant Konstitucinio Teismo nutarimą, susidaro įspūdis, jog teismų praktika buvo perkelta į konstitucinę doktriną, patvirtinant, jog ji ėjo tinkamu keliu, ir kartu įpareigojant įstatymų leidėją perkelti teisinę realybę į įstatymo rėmus. Šis Konstitucinio Teismo nutarimas paklojo tvirtus pamatus teismų sprendimams; šio nutarimo svarba jau atsispindi teismų praktikoje. Vienoje pirmųjų po Konstitucinio Teismo nutarimo oficialaus paskelbimo priimtoje byloje, LAT teisėjų kolegija iš dalies tenkino nuteistojo bei jo gynėjo kasacinius skundus, ir šioje dalyje pripažino, jog apeliacinės instancijos teismas nuteistojo veiką perkvalifikavus iš BK 228 straipsnio 1 dalies į BK 229 straipsnį, t.y. veiką perkvalifikavus į kitą baudžiamojo įstatymo straipsnį, numatantį lengvesnį nusikaltimą, jam buvo inkriminuota kita kaltės forma - nusikalstamas neatsargumas, tai atlikta iš anksto nepranešus apie tokią galimybę kaltinamajam ir kitiems bylos nagrinėjimo dalyviams. Tokiu būdu apeliacinės instancijos teismas neužtikrino kaltinamojo teisės žinoti kaltinimą, teisės į gynybą ir teisingą teismą, įtvirtintų Konvencijos 6 straipsnyje, Konstitucijos 31 straipsnyje ir tuo padarė esminį BPK pažeidimą[111].

Konstituciniam Teismui konstatavus, jog aptariamas teisinis reguliavimas yra ydingas ir prieštaraujantis Konstitucijai, šiuo metu Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014 m. lapkričio 5 d. nutarimu Nr. 1214 Seimui yra pateiktas svarstyti BPK pakeitimo projektas, kuriame siūloma BPK 255 straipsnio 2 dalį pakeisti ir išdėstyti taip: „Kaltinamasis negali būti nuteistas dėl nusikalstamos veikos, kuri buvo perkvalifikuota arba dėl nusikalstamos veikos, kurios faktinės aplinkybės iš esmės

[110] Urbaitis, R. K. Konstitucinio Teismo nutarimų poveikis bylų nagrinėjimo teismuose praktikai. Pranešimas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo dešimtojoje konferencijoje „Konstitucinių teismų sprendimų vykdymas ir jų poveikis teisinei sistemai“, Kaunas, 2006 m. birželio 7 - 10 d.
[111] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. sausio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-1/2014. Teismų praktika. 2014, 40.

skiriasi nuo kaltinamajame akte išdėstytųjų, jeigu apie tokią galimybę teisiamajame posėdyje jam iš anksto nebuvo pranešta“[112]. Šio projekto aiškinamajame rašte pagrindžiant siūlomą teisinį reguliavimą yra remiamasi Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimu, nurodoma, kad pakeitimu siekiant pašalinti šios BPK normos prieštaravimą Konstitucijai, siūloma teisinė nuostata turėtų reikšti, jog kaltinamasis negali būti nuteistas pagal bet kokį baudžiamąjį įstatymą (tiek numatantį sunkesnę, tiek lengvesnę nusikalstamą veiką), taip pat dėl nusikalstamos veikos, kurios faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi nuo išdėstytų kaltinamajame akte, jeigu apie tokią galimybę teisiamajame posėdyje jam iš anksto nebuvo pranešta[113]. Nurodytu įstatymo projektu siūloma apskritai išbraukti BPK 256 straipsnio 4 dalį, aiškinamajame rašte nurodoma, kad toks siūlymas pateikiamas atsižvelgiant į tai, kad, tokia formuluotė prieštarauja Konstitucijai[114]. Be to, atsižvelgiant į šiuos pakeitimus, atitinkamai siūloma koreguoti ir BPK 256 straipsnio 2 dalį, joje nurodant, kad prokuroras, privatus kaltintojas ir nukentėjusysis turi teisę iki įrodymų tyrimo teisme pabaigos pateikti rašytinį prašymą pakeisti kaltinime nurodytos veikos kvalifikavimą pritaikant bet kokį kitą baudžiamąjį įstatymą, t.y. numatantį tiek sunkesnę, tiek ir lengvesnę nusikalstamą veiką[115].

Išanalizavus ir palyginus siūlomą teisinį reguliavimą, kiek jis susijęs su kaltinamojo teisės į gynybą užtikrinimu keičiant veikos teisinę kvalifikaciją pagal kitą baudžiamojo įstatymo straipsnį, numatantį lengvesnį nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, su pirminiu BPK variantu, Seimo priimtu 2002 m. kovo 14 d., galima daryti išvadą, jog šioje dalyje iš esmės yra siūloma grįžti prie pradinio, kaltinimo keitimo teisme teisinio reguliavimo, kuris dar 2003 m. balandžio 10 d., iki įsigaliojant BPK, buvo pakeistas.

Apibendrinant galima teigti, jog Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimo dalis, susijusi su nusikalstamos veikos kvalifikavimo pakeitimu į lengvesnį ir būtinybės užtikrinti kaltinamojo asmens absoliučią teisę į gynybą buvo tikėtina ir laukta. Šiuo nutarimu buvo pakeista ankstesnė oficialioji konstitucinė doktrina, pripažinus, jog kaltinimo keitimo teisme reglamentavimas šioje dalyje buvo ne tik prieštaraujantis Konstitucijai, Konvencijai bei nuosekliai EŽTT praktikai, bet ir neatitiko Lietuvos teisinės realybės, kadangi, kaip minėta, praktika jau gerokai anksčiau buvo pasukusi keliu link aukštesnių teisės į gynybą užtikrinimo standartų. Manytina, kad šį klausimą išsprendus tinkamai ir įstatymų leidėjui suskubus pakeisti atitinkamas

[112] Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 188, 189, 246, 255, 256 ir 272 straipsnių pakeitimo ir Kodekso papildymo 9^1 straipsniu įstatymo projekto 5 straipsnis. Prieiga internetu: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=487054; [žiūrėta 2015-02-21].
[113] Aiškinamasis raštas. Lietuvos Respublikos Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 188, 189, 246, 255, 256 ir 272 straipsnių pakeitimo ir Kodekso papildymo 9^1 straipsniu įstatymo projekto. Prieiga internetu: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=487057; [žiūrėta 2015-02-21].
[114] *Ibidem*.
[115] *Ibidem*.

BPK nuostatas, šis klausimas nebeturėtų kelti didesnių problemų teisinėje praktikoje. Manytina, kad tai padės išvengti ir nepagrįstų skundų dėl teismų sprendimų, manipuliuojant teismų praktikos ir įstatymo nuostatų skirtingumu. Nors priimtu Konstitucinio Teismo nutarimu, įtvirtinant tinkamą kaltinamojo teisės į gynybą užtikrinimą keičiant kaltinimą lengvesniu, nebuvo parsirinkta išplėsti šios teisės, nustatant didesnę apsaugą nei to reikalauja Konvencija, pripažįstant, kad kaltinamasis privalo būti iš anksto informuotas ir esant pirmajai situacijai[116], visgi priimtas nutarimas, nors ir gerokai uždelstas, vertintinas ypač teigiamai. Neabejotina, kad jis padės pasiekti aukštesnį lygį žmogaus teisių apsaugos srityje baudžiamajame procese.

[116] Žiūrėti Konstitucinio Teismo 2013m. lapkričio 15 d. nutarimą, *supra note* 5.

4. TEISMO VAIDMUO KEIČIANT KALTINIMĄ. PROBMLEMINIAI ASPEKTAI

Teismas yra išskirtinis baudžiamojo proceso subjektas. Tai yra susiję su pagrindine jo funkcija - teisingumo vykdymu. Teisingumo vykdymas, suprantamas kaip procesas, kurio metu įvertinamos faktinės bylos aplinkybės, nustatoma pagal šias aplinkybes taikytina teisė, o šalys rungiasi teismui teikdamos savo argumentus ir įrodymus[117]. „[...] teismai, vykdydami teisingumą, privalo užtikrinti Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikštos teisės įgyvendinimą, garantuoti teisės viršenybę, apsaugoti žmogaus teises ir laisves“[118]. Teismo, kaip teisingumo vykdytojo, vaidmens nustatymas baudžiamajame procese yra neatsiejamas nuo įtvirtinto proceso modelio, o kalbant apie kaltinimo keitimą teisme šiuo metu aktualus Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas itin reikšmingai palietė teismo įgaliojimus keisti kaltinimą, o kartu ir išplėtė teismo kaip teisingumą vykdančio subjekto vaidmenį visame baudžiamojo proceso modelyje.

Verta apžvelgti proceso modelio ir teismo kaip šio proceso ašies vaidmens vystymąsi konstitucinėje jurisprudencijoje. Dar 1999 m. vasario 5 d. Konstitucinio Teismo nutarimu teismo vaidmuo baudžiamajame procese buvo apibrėžiamas kitaip nei šiandiena. Šiame nutarime, kuriame be kitų, buvo sprendžiamas klausimas ir dėl teismo įgaliojimų savo iniciatyva keisti kaltinimą sunkesniu, Konstitucinis Teismas išsakė griežtą poziciją, taikant teismo ir kitų proceso subjektų funkcijų atskyrimo principą bei nurodė, jog BPK norma, leidusi teismui savo iniciatyva pakeisti kaltinimą į sunkesnį, be kita ko, sudaro prielaidą teismui vienu metu vykdyti ne tik teisingumo, bet ir kaltinimo funkcijas[119]. Visgi vėlesnė Konstitucinio Teismo doktrina pasuko kiek kitu keliu, štai 2006 m. sausio 16 d. nutarime konstatuota, jog „ [...] teismas yra valstybės institucija, kuri, vykdydama teisingumą, padeda valstybei užtikrinti asmens, visos visuomenės saugumą nuo nusikalstamų kėsinimųsi, lemia ir tam tikrus teismo įgaliojimus baudžiamajame procese. Teismas

---

[117] Kūris, E. *et al*. *Lietuvos teisinės institucijos*. Vilnius: Registrų centras, 2011. p. 29.

[118] Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 56 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 3 dalies (2003 m. sausio 21 d. redakcija), 4, 5, 6 dalių 80 (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 57 straipsnio 3 dalies (2003 m. sausio 28 d. redakcija), 63 straipsnio 4 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 70 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 71 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 72 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 73 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 74 straipsnio 1 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 75 straipsnio 1 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 76 straipsnio 2 dalies (2003 m. sausio 21 d. redakcija), 77 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 78 straipsnio 2 dalies (2003 m. sausio 21 d. redakcija), 79 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 81 straipsnio 3, 7 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 90 straipsnio 3, 7 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 119 straipsnio 2, 5 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 120 straipsnio 3, 4 punktų (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 128 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), Lietuvos Respublikos įstatymo „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo statutas“ 11 straipsnio 3 dalies 13 punkto (1996 m. liepos 4 d. redakcija), 17 straipsnio 1, 3 dalių (1995 m. balandžio 18 d. redakcija), 4 dalies (1996 m. liepos 4 d. redakcija), 18 straipsnio 3 dalies (1995 m. balandžio 18 d. redakcija) ir Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. vasario 10 d. dekreto Nr. 2048 „Dėl apygardos teismo teisėjo atleidimo“ 1 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios,* 2006, Nr. 51-1894.

[119] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas, *supra note* 56.

baudžiamajame procese turi būti ir nešališkas arbitras, objektyviai vertinantis baudžiamojoje byloje esančius nusikalstamos veikos padarymo aplinkybių duomenis (įrodymus) ir priimantis teisingą sprendimą dėl asmens, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, kaltumo, ir kartu teismas, siekdamas nustatyti objektyvią tiesą, turi aktyviai veikti baudžiamajame procese – apibrėžti baudžiamosios bylos nagrinėjimo ribas, atlikti tam tikrus proceso veiksmus, asmenims, dalyvaujantiems teisme vykstančiame procese, neleisti piktnaudžiauti savo teisėmis ar įgaliojimais, spręsti kitus su baudžiamosios bylos nagrinėjimu teisme susijusius klausimus. Teismas, nagrinėdamas baudžiamąją bylą, turi veikti taip, kad baudžiamojoje byloje būtų nustatyta objektyvi tiesa ir teisingai išspręstas asmens, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, kaltumo klausimas. Teismas privalo būti ir lygiai teisingas visiems baudžiamajame procese dalyvaujantiems asmenims“[120]. Šiame nutarime buvo atskleistas teismo, kaip aktyvaus proceso subjekto vaidmuo, nurodant, kad Konstitucija „[...] suponuoja tokį teismo, kaip teisingumą vykdančios institucijos, modelį, kad teismas negali būti suprantamas kaip „pasyvus“ bylų proceso stebėtojas ir kad teisingumo vykdymas negali priklausyti tik nuo to, kokia medžiaga teismui yra pateikta. Teismas, siekdamas objektyviai, išsamiai ištirti visas bylos aplinkybes ir nustatyti byloje tiesą, turi įgaliojimus pats atlikti proceso veiksmus arba pavesti atitinkamus veiksmus atlikti tam tikroms institucijoms (pareigūnams), *inter alia* prokurorams“[121]. Teismo baigiamųjų aktų teisingumą, kaip vertybę Konstitucinis Teismas pažymėjo 2006 m. rugsėjo 19 d. nutarime, nurodydamas, jog „[...] nuostata, kad teisingumą vykdo teismai, reiškia, jog konstitucinė vertybė yra ne pats sprendimo priėmimas teisme, bet būtent teismo teisingo sprendimo priėmimas. Konstitucinė teisingumo samprata suponuoja ne tik formalų, nominalų teismo vykdomą teisingumą, ne tik išorinę teismo vykdomo teisingumo regimybę, bet – svarbiausia – tokius teismo sprendimus (kitus baigiamuosius teismo aktus), kurie savo turiniu nėra neteisingi. Vien formaliai teismo vykdomas teisingumas nėra tas teisingumas, kurį įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija“[122]. Šis bei ankstesni nutarimai, dar iki 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimo leido

[120] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Dėl Lietuvos respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis 2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 7-254.

[121] *Ibidem.*

[122] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 85 straipsnio 3dalies (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), 139 straipsnio 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 306 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. redakcija), 308 straipsnio (2006 m. birželio 1 d. redakcija) 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5

prognozuoti galimą šios konstitucinės justicijos bylos baigtį. G. Goda 2011 m. publikuotame straipsnyje nurodė, kad atsižvelgiant į konstitucinės jurisprudencijos, susijusios su principo, kad teisingumą vykdo tik teismas turiniu, tikėtina, kad būtent šiam principui ir bus suteikiamas prioritetas, tuo iš dalies siaurinant nešališkumo ir baudžiamojo proceso subjektų funkcijų atskyrimo principus, taip išsaugant aktyvų teisėjo vaidmenį baudžiamajame procese[123]. Tokią poziciją palaikė ir M. Girdauskas, nurodęs, jog vėlesnėje Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje pastebima stiprėjanti baudžiamojo proceso tikslo- tinkamai įgyvendinti baudžiamąjį įstatymą, reikšmė, sudaro pagrindą manyti, jog šiam tikslui pirmenybė turėtų ir galėtų būti taikoma ir sprendžiant BPK įtvirtintų teismo įgaliojimų, esant pagrindui savo iniciatyva keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą griežtesniu, klausimą[124].

Taigi, Konstitucinis Teismas 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimu sutvirtino poziciją, jog Lietuvoje galiojantis baudžiamojo proceso modelis paremtas aktyvaus teismo koncepcija. Šiame nutarime Konstitucinis Teismas, pabrėždamas teismo funkcijas baudžiamajame procese nurodė, kad „pagal Konstituciją, *inter alia* jos 109 straipsnį, teisinės valstybės, teisingumo principus, teismui baudžiamajame procese kyla pareiga išnaudoti visas galimybes nustatyti tiesą baudžiamojoje byloje ir priimti teisingą sprendimą dėl asmens, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, kaltumo; šią pareigą turi ir pirmosios instancijos teismas; Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalies nuostata, kad teisingumą vykdo tik teismas, baudžiamojo proceso teisėje *inter alia* reiškia, jog pirmosios instancijos teismas, vykdydamas šią funkciją, per teisminį nagrinėjimą turi išsamiai ir nešališkai ištirti visas baudžiamosios bylos aplinkybes ir bylą spręsti iš esmės; konstitucinė teismo funkcija – teisingumo vykdymas yra iš esmės kitokia nei vadovavimas ikiteisminiam bylos tyrimui, šio tyrimo

---

dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 324 straipsnio 12, 13 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 377 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. redakcija) 9 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 448 straipsnio 7 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 454 straipsnio 5, 6 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 460 straipsnio 4, 5 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso 268 straipsnio 3 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 285 straipsnio 2, 5 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 286 straipsnio 1 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 288 straipsnio 4 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 289 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 303 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 320 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 325 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 358 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties sietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo – Seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos teismų 119 straipsnio 2 dalies 1 punktas (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 119 straipsnio 5 dalis (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 120 straipsnio (2003 m. sausio 21 d. redakcija) 1 punktas (2002 m. redakcija 24 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. vasario 19 D. dekretas Nr. 2067 „Dėl apygardos teismo teisėjo įgaliojimų pratęsimo“, Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. birželio 18 d. dekretas Nr.. 128 „Dėl apygardų teismų skyrių pirmininkų skyrimo“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Vilniaus apygardos teismo teisėjas Konstantas Ramelis skiriamas šio teismo civilinių bylų skyriaus pirmininku, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios 2006, Nr. 102-3957, atitaisymas - 2006.12.16, Nr.: 137.

[123] Goda, G., *supra note* 8.

[124] Girdauskas, M. Teismo įgaliojimų keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą griežtesniu suderinamumas su konstituciniais baudžiamojo proceso tikslais ir principais. Teisė 2013, t. 88.

kontrolė, valstybinio kaltinimo palaikymas ir t. t.; vykdydamas teisingumą teismas nagrinėja jau parengtą baudžiamąją bylą, sprendžia teisiamojo kaltės klausimą, skiria jam bausmę arba jį išteisina; kita vertus, teismas ir teisėjas, vykdydami teisingumą, nėra saistomi ikiteisminio bylos nagrinėjimo metu surinktų įrodymų: konstitucinė teismo priedermė – visapusiškai ir objektyviai ištirti visą bylos medžiagą ir priimti teisingą sprendimą“[125]. Konstatavus teismo, kaip aktyvaus proceso subjekto vaidmenį šiuo nutarimu Konstitucinis Teismas negalėjo nurodyti kitaip nei tai, kad „teismas turi pareigą ne tik išsamiai ir nešališkai ištirti visas baudžiamosios bylos aplinkybes, bet ir teisingai taikyti baudžiamuosius įstatymus, *inter alia* tinkamai kvalifikuoti kaltinamojo padarytą nusikalstamą veiką. [...] Teismui nustačius, kad asmuo padarė kaltinime nurodytą nusikalstamą veiką, tačiau iš esmės kitomis esminėmis faktinėmis aplinkybėmis, pagal BPK 256 straipsnio 1 dalyje (2007 m. birželio 28 d. redakcija) nustatytą teisinį reguliavimą jis neturi įgaliojimų savo iniciatyva šias faktines aplinkybes pakeisti, pripažinti šį asmenį kaltu padarius nusikalstamą veiką ir, esant pagrindui, paskirti jam teisingą bausmę. Toks teisinis reguliavimas sudaro prielaidas, pažeidžiant Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalį, konstitucinį teisinės valstybės principą, išteisinti kaltą padarius nusikalstamą veiką asmenį arba paskirti jam neteisingą bausmę“[126] ir pripažinti tokį BPK reguliavimą prieštaraujančiu Konstitucijai. Be to, atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad nors šioje konstitucinės justicijos byloje nebuvo sprendžiamas klausimas dėl teismo įgaliojimų keisti nusikalstamos veikos kvalifikavimą sunkesniu, autorės nuomone, nutarimas iš esmės palietė ir šią teismo įgaliojimų sritį. Įtvirtindamas teismo pareigą imtis visų reikalingų priemonių, kad baudžiamoji byla būtų visapusiškai išnagrinėta, o teismo sprendimas būtų teisingas, manytina, kad BPK 256 straipsnio nuostata, po 2007 m. šio įstatymo straipsnio pakeitimo yra suderinama su nustatytąja teismo funkcija bei, kaip ir faktinių aplinkybių keitimas paties teismo iniciatyva, yra priemonė teisingumui vykdyti.

Nors Lietuvoje ir pagal ankstesnę konstitucinę doktriną (minėti Konstitucinio Teismo 2000 m. sausio 16 d., 2006 rugsėjo 19 d. nutarimai) buvo formuojama aktyvaus teismo koncepcija, visgi, šis nutarimas tokį teismo vaidmenį įtvirtino vienareikšmiškai, tuo apribodamas kitų nemažiau svarbių principų galiojimą baudžiamajame procese. Vis dėlto, reikia pripažinti, kad galima rasti ir nemažai kontrargumentų tokiam Konstitucinio Teismo sprendimui, kurie yra glaudžiai susiję su viso proceso paskirtimi, procesinių funkcijų atskyrimu bei proceso dalyvių teisių užtikrinimu.

[125] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas, *supra note* 5.
[126] *Ibidem*.

4.1. Valstybės valdžių padalijimo bei rungimosi principų užtikrinimas

Valstybės valdžių padalijimo principas yra įtvirtintas Konstitucijos 5 straipsnyje. Šio principo esmė yra ta, jog valstybės valdžia negali būti sutelkta „vienose rankose“, ji turi būti padalinta, užtikrinant, kad valstybės valdžios įgaliojimai bus vykdomi per atitinkamas kompetentingas ir nepriklausomas valstybės valdžios institucijos. Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ir sprendimuose ne kartą yra nurodęs, kad „[...] konstitucinis valdžių padalijimo principas reiškia, kad įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios yra atskirtos, pakankamai savarankiškos; tarp jų turi būti pusiausvyra; kiekviena valdžios institucija turi jos paskirtį atitinkančią kompetenciją, kurios konkretus turinys priklauso nuo to, kokiai valstybės valdžiai ši institucija priklauso, nuo jos vietos tarp kitų valstybės valdžios institucijų bei įgaliojimų santykio su kitų valstybės valdžios institucijų įgaliojimais; Konstitucijoje tiesiogiai nustačius tam tikros valstybės valdžios institucijos įgaliojimus, viena valstybės valdžios institucija negali iš kitos perimti tokių įgaliojimų, jų perduoti kitai valstybės valdžios institucijai ar atsisakyti; tokie įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu (Konstitucinio Teismo *inter alia* 2002 m. sausio 14 d., 2002 m. kovo 5 d., 2002 m. balandžio 23 d., 2002 m. liepos 11 d., 2002 m. gruodžio 24 d., 2004 m. gegužės 13 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. birželio 6 d., 2009 m. kovo 2 d. nutarimai)“[127]. Kalbant apie valdžių padalijimo principo įgyvendinimą baudžiamojo proceso kontekste, pažymėtina, tai, kad nors po 2003 m. balandžio 21 d. įsigaliojus Konstitucijos 118 straipsnio pakeitimui Konstitucinis Teismas pažymėjo, jog pakeitus minėtą Konstitucijos straipsnį, įtvirtinus Lietuvos Respublikos prokuratūros statusą ir sistemą, nebegalima remtis iki tol buvusiu konstitucinės doktrinos teiginiu, kad prokurorai yra teisminės valdžios sudedamoji dalis[128], taigi prokuratūra nėra institucija įgyvendinanti valstybės valdžią Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalies prasme, visgi šis principas yra itin glaudžiai susijęs rungimosi principo, tiksliau tariant, vienu iš jo aspektų - teismo ir kitų proceso funkcijų atskyrimo principo, užtikrinimu. Be to, Konstitucija

[127] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. gegužės 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 16 straipsnio 2 dalies (2007 m. gruodžio 18 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos prezidento 2007 m. gegužės 29 d. dekreto NR. 1K-988 „Dėl Valstybinės lošimų priežiūros komisijos nario atleidimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos azartinių lošimų įstatymo 26 straipsnio (2003 m. liepos 4 d.. redakcija) 4 daliai“. *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 56-2766.

[128] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo laikinųjų tyrimų komisijos įstatymo 4 straipsnio (2003 m. balandžio 3 d. redakcija) 1 dalies 1, 2, 3 ir punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Taip pat dėl pareiškėjo- Seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. gruodžio 2 d. nutarimas Nr. IX-1868 „Dėl Seimo laikinosios tyrimo komisijos dėl galimų grėsmių Lietuvos nacionaliniam saugumui išvados“ neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Seimo laikinųjų tyrimų komisijų įstatymo 3 bei 8 straipsniams (2003 m. balandžio 3 d. redakcija)“. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 81-2903.

įtvirtina tiek prokuroro, tiek ir teismo įgaliojimus, todėl tai reiškia, jog nė vienas iš jų negali perimti vienas kito įgaliojimų. Šiuo požiūriu prokuroro ir teismo valdžia yra atidalijama[129]. Yra sutiktina su kai kurių autorių išsakoma nuomone, jog konstitucinis valdžių padalijimo principas plačiąja prasme apima ir teismo ir prokuroro (prokuratūros) funkcijų atskyrimo principą[130]. Bordo deklaracijos 2 straipsnis nurodo jog „teisingas teisingumo vykdymas reikalauja pusiausvyros tarp kaltinimo ir gynybos, taip pat reikalauja gerbti teismo nepriklausomumo, valdžių padalijimo ir galutinio teismo sprendimo įpareigojimo principus“[131]. Taigi, kaltinimas, jo palaikymas teisme, keitimas, teisingas bylos išsprendimas ir tikrojo teisingumo vykdymas yra neatsiejamai persipynęs su rungtynišku procesu bei proceso subjektų funkcijų atskyrimo principo taikymo ypatumais, įgyvendinimu.

BPK 7 straipsnis, numato, kad „bylos teisme nagrinėjamos laikantis rungimosi principo“[132]. Rungimosi principas yra vienas pagrindinių baudžiamojo proceso principų, suteikiantis gynybos ir kaltinimo šalims lygias teises varžytis procese ginant savo interesus[133], tai baudžiamojo proceso formą lemianti nuostata[134]. EŽTT praktikoje paprastai rungimo principas aiškinamas, kaip kaltinimo ir gynybos teisė žinoti apie kitos šalies pateikiamus įrodymus, argumentus bei galimybė juos komentuoti[135]. Konstitucinėje doktrinoje nurodoma, kad „teisminio nagrinėjimo dalyviams - kaltintojui, teisiamajam, gynėjui, nukentėjusiajam ir jo atstovui, civiliniam ieškovui ir civiliniam atsakovui bei jų atstovams - teisminiame posėdyje turi būti įstatymais užtikrintos lygios teisės teikti įrodymus, dalyvauti tiriant įrodymus, pareikšti prašymus. Bylos turi būti nagrinėjamos laikantis rungimosi principo“[136]. Tokios pozicijos laikomasi ir LAT praktikoje. Kasacinis teismas, atmesdamas kasatoriaus argumentus dėl rungimosi principo pažeidimo nurodė, jog „bylą nagrinėjant pirmosios instancijos teisme visos bylos aplinkybės buvo išsamiai ištirtos, kaltinimo ir gynybos šalys bylos nagrinėjimo teisme metu turėjo lygias teises teikti įrodymus, dalyvauti tiriant įrodymus, pateikti prašymus, ginčyti kitos šalies argumentus ir pareikšti savo nuomonę visais klausimais,

[129] Girdauskas, M. Ar teismo įgaliojimai sugriežtinti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą atitinka valdžių padalijimo principą? Iš *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai*. Recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės, bausmių vykdymo ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys. VĮ Registrų centras, 2014. p. 343.
[130] *Ibidem*. p. 439.
[131] Konsultacinės Europos Teisėjų Tarybos (CCJE) nuomonė Nr. 12 (2009) ir Konsultacinės Europos Prokurorų Tarybos (CCPE) nuomonė Nr. 4 (2009) Europos Tarybos Ministrų Komiteto dėmesiui dėl teisėjų ir prokurorų santykių demokratinėje visuomenėje. *Toliau tekste*- Bordo deklaracija.
[132] Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 7 straipsnis. *Valstybės žinios*, Nr. 37-1341.
[133] Jurka, R. *et al*. *supra note* 26. p. 116.
[134] Girdauskas, M. Rungimosi principas baudžiamajame procese: turinio aspektai. *Teisė*, 2004, t. 53. p.113.
[135] Pavyzdžiui, EŽTT 1996 m. vasario 20 d., 1991 m. rugpjūčio 28 d., 2004 m. lapkričio 11 d. sprendimai bylose *Vermeulen prieš Belgiją*, *Brandstetter prieš Austriją*, (peticijos Nr. 11170/84; 12876/87; 13468/87), *Kansal prieš Jungtinę Karalystę*, (peticijos Nr. 21413/02).
[136] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimas, *supra note* 77.

kylančiais nagrinėjant bylą ir turinčiais reikšmės jos teisingam išsprendimui“.[137] Literatūroje išskiriami trys pagrindiniai rungimosi principo aspektai: pirma, tai procesinių funkcijų atkyrimas, atskiriant kaltinimo, gynybos ir teisingumo vykdymo funkcijas; antra, nešališko ir nepriklausomo teismo buvimas; trečia, proceso šalys yra lygiateisės[138]. Atsižvelgiant į šiame darbe nagrinėjamą temą, aktualiausias yra konstitucinėje jurisprudencijoje išskiriamas, teismo ir kitų proceso subjektų funkcijų atskyrimo principas, kaip vienas iš rungimosi principo aspektų[139], taip pat trumpai bus aptariami su nagrinėjama tema susiję šalių lygiateisiškumo klausimai, o antrasis rungimosi principo aspektas - nešališko ir nepriklausomo teismo buvimas, kaip atskiras baudžiamojo proceso principas, bus nagrinėjamas kitame šio skyriaus poskyryje.

Teismo ir kitų proceso subjektų funkcijų atskyrimas Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, šalia teismo nepriklausomumo ir nešališkumo, yra įvardijamas kaip viena iš būtinų sąlygų teisingam bylos išsprendimui[140]. „[...] baudžiamųjų bylų tyrimą reglamentuojančių normų sistema demokratinėse valstybėse pagrindžiama lygybės įstatymui ir teismui, nekaltumo prezumpcijos, viešo ir teisingo bylos nagrinėjimo, teismo ir teisėjo bešališkumo ir nepriklausomumo, teismo ir kitų baudžiamojo proceso subjektų funkcijų atskyrimo, teisės į gynybą garantavimo ir kitais principais“[141].

Nors konstitucinėje doktrinoje šis principas yra įvardijamas kaip teismo ir kitų valstybės institucijų (pareigūnų), dalyvaujančių baudžiamajame procese, funkcijų atskyrimo principas, t.y. šis principas nėra siejamas tik su teismo ir prokuroro funkcijų atskyrimu[142], kalbant apie kaltinimo keitimo teisme problematiką, susijusią su teismo įgaliojimais savo iniciatyva keisti kaltinimą, būtent prokuroro ir teismo procesinių funkcijų atkyrimas kelia problemų. Todėl šiame poskyryje daugiausia bus analizuojamas būtent šių proceso subjektų funkcijų atskyrimas.

„Valstybės misija yra nustatyti ir užtikrinti efektyvios teisingumo sistemos, gerbiančios žmogaus teises ir pagrindines laisves, funkcionavimą. Nors šioje misijoje dalyvauja ir valstybinio ir privataus sektoriaus subjektai, pagrindinis vaidmuo užtikrinant nepriklausomo ir nešališko

[137] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. vasario 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-19/2012.
[138] Jurka, R. *et al*. *supra note* 26. p. 116-124.
[139] Jurka, R. *et al*. *supra note* 26. p. 118.
[140] Goda, G. *Vertybiniai prioritetai baudžiamajame procese*. Vilnius: VĮ Registrų centras. 2014. p. 84.
[141] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d .nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 1981 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 39-1105.
[142] Jurgaitis, R. Konstituciniai baudžiamojo proceso teisės pagrindai. Iš *Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai*. UAB Industrus, 2009. p. 32.

teisingumo funkcionavimą tenka teisėjams ir valstybiniams kaltintojams (prokurorams)“[143]. Proceso funkcijų atskyrimo principo įgyvendinimas yra glaudžiai susijęs su prokuratūros vieta valstybės valdžių sistemoje. Kaip minėta, Lietuvos Respublikoje prokuratūra nėra priskiriama nė vienai Konstitucijos 5 straipsnyje nurodytai valstybės valdžios sričiai, t.y. nei įstatymų leidžiamajai, nei vykdomajai, nei teisminei. Pagal Konstituciją „prokuratūra - tai centralizuota, specifinius valdingus įgaliojimus turinti valstybės institucija, ji nepriskiriama Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalyje nurodytoms valstybės valdžią vykdančioms institucijoms. [...]prokuroras yra specifinius valdingus įgaliojimus turintis valstybės pareigūnas“[144]. Europos valstybėse egzistuoja ir kitoks prokuratūros teisinis statusas, pavyzdžiui Estijoje prokuratūra yra pavaldi Teisingumo ministerijai[145], panašus modelis galioja ir Danijoje[146], Čekijoje[147] ir kitose Europos sąjungos valstybėse. Būtent šis modelis yra labiausiai paplitęs Europos Sąjungos valstybėse narėse[148]. Kai kuriose valstybėse, kaip ir Lietuvoje iki minėto Konstitucijos 118 straipsnio pakeitimo, prokurorai (prokuratūra) yra laikomi teisminės valdžios dalimi, pavyzdžiui, Italijoje, kur ji taip ir vadinaisi „Generalinė prokuratūra prie Italijos Aukščiausiojo Teismo“[149]. Vis dėlto nepaisant įtvirtinto prokuratūros statuso visose minėtose šalyse yra pabrėžiamas, prokurorų nepriklausomumas. Šios nuostatos svarba pabrėžiama ir tarptautiniu lygmeniu: Bordo deklaracijos aiškinamojoje notoje nurodoma, jog „Valstybinio kaltintojo tarnybos nepriklausomumas yra būtina sąlyga teismų sistemos nepriklausomumui. Prokuroro vaidmuo ginant ir saugant įtariamųjų, kaltinamųjų ir nukentėjusiųjų žmogaus teises, geriausiai gali būti įgyvendinamas ten, kur prokuroras priimdamas sprendimą, yra nepriklausomas nuo įstatymo leidžiamosios ir vykdomosios valdžios ir kur teisėjų ir prokurorų veiklos atskyrimo yra tiksliai laikomasi [...]“[150].

Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimu konstatuota, kad BPK 256 straipsnio 1 dalis tiek, kiek joje nenumatyta, kad teismas savo iniciatyva gali keisti kaltinime nurodytos nusikalstamos veikos esmines faktines aplinkybes prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos

[143] Bordo deklaracija, *supra note* 131.
[144] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas, *supra note* 128.
[145] Latvijos Respublikos prokuratūros oficiali interneto svetainė: http://www.prokuratuur.ee/en/prosecutors-office; [žiūrėta 2015-02-28].
[146] Danijos Karalystės nacionalinės policijos interneto svetainė: https://www.politi.dk/en/About_the_police/prosecution_service/; [žiūrėta 2015-02-28]. Taip pat žr. Kūris, E. *et a*l., *supra note* 117, p. 260.
[147] Čekijos Respublikos prokuratūros oficiali interneto svetainė: http://www.nsz.cz/index.php/en/about; [žiūrėta 2015-02-28]. Taip pat žr. Kūris, E. *et al., supra note* 117. p. 260.
[148] Taip pat žr. Kūris, E. *et al*. *supra note* 117. p. 259.
[149] Italijos Teisingumo ministerijos internetinė svetainė: http://www.giustizia.it/giustizia/it/mg_2_1_4_2_2.wp; [žiūrėta 2015-02-28].
[150] Bordo deklaracija, *supra note* 131, Aiškinamoji nota 10 straipsnis.

31 straipsnio 2 daliai, 109 straipsnio 1 daliai, konstituciniams teisingumo, teisinės valstybės principams[151]. Bet ar toks kaltinimo keitimo teisme reguliavimas, paremtas minėtu nutarimu, nėra iškreipiantis procesinių funkcijų atskyrimo principo esmę ir suteikiantis teisę teismui iš dalies atlikti funkcijas, susijusias su valstybinio kaltinimo palaikymu, t.y. atlikti prokurorui (prokuratūrai) priskirtų funkcijų? Pats Konstitucinis Teismas 1999 m. vasario 5 d. nutarime pasisakydamas dėl reguliavimo, leidžiančio teismui savo iniciatyva keisti kaltinimą, nusikalstamą veiką kvalifikuojant pagal griežtesnį baudžiamąjį įstatymą nurodė, kad „taikant šią normą gali būti pažeidžiamas kaltinimo ir gynybos lygybės bei rungimosi principai teisminiame nagrinėjime. Tokiu atveju galima daryti prielaidą, kad teismas vienu metu atlieka ne tik teisingumo, bet ir kaltinimo funkcijas. Taigi šia norma pažeidžiamos Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalies ir 118 straipsnio 1 dalies normos“[152]. Prokuratūros santykis su teismu priklauso nuo prokuratūros vietos kitų valstybės institucijų sistemoje ir pagal tai yra sprendžiamas teismo bei prokuroro funkcijų atskyrimo griežtumo laipsnio klausimas.[153] Prokuratūros vieta valstybės institucijų sistemoje atitinkamai didina ar mažina prokurorų ir prokuratūros nepriklausomumą ir diskrecines galias, taip nustatant santykį su teismo įgaliojimais baudžiamajame procese[154].

Konstitucijos 118 straipsnyje įtvirtintos prokuroro funkcijos: ikiteisminio tyrimo organizavimas ir vadovavimas jam, valstybinio kaltinimo baudžiamosiose bylose palaikymas, įstatymo nustatytais atvejais asmens, visuomenės ir valstybės teisių ir teisėtų interesų gynimas[155], detalizuojamos Prokuratūros įstatyme[156].Tuo tarpu, kaip ne kartą minėta šiame darbe, teisingumo vykdymas yra išimtinė teismo funkcija. Kaltinimo atskyrimas nuo teisingumo vykdymo funkcijų- tai bendras principas, nes baudžiamojo proceso specialūs subjektai negali būti priklausomi vienas nuo kito[157]. Teismo ir prokuroro procesinių funkcijų atskyrimą numato ir kitų kontinentinės teisės sistemos valstybių įstatymai: Prancūzijos BPK, jo įžanginės dalies pirmame punkte nurodyta, jog privalomas valstybės valdžios institucijų, atsakingų už kaltinimą bei bylos išsprendimą, atskyrimas[158]. Latvijos Respublikos baudžiamojo proceso įstatymo 17 straipsnis, numato, kad

[151] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas, *supra note* 5.
[152] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas, *supra note* 56.
[153]Girdauskas, M. *Teisė*, 2014, t. 90, *supra note* 6. p. 130-131.
[154] Plačiau apie prokuroro ir prokuratūros teisinį statusą žiūrėti Girdauskas, M. Teismo įgaliojimai keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą: Konstitucijos reinterpretavimo prielaidų paieška. Teisė 2014, t. 90. p. 126-141.
[155] Lietuvos Respublikos Konstitucija.
[156] Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas. *Valstybės žinios,* 2003, Nr. 42-1919.
[157] Ancelis, P. Procesinių funkcijų esmė ir suderinamumo problemos ikiteisminiame baudžiamajame procese. Iš Autorių kolektyvas. *Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai*. UAB Industrus, 2009. p. 109.
[158] Prancūzijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Prieiga internetu: http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1674/file/848f4569851e2ea7eabfb2ffcd70.htm/preview; [žiūrėta 2015-03-10].

kaltinimo, gynybos ir bylą sprendžiančio teismo funkcijos privalo būti atskirtos[159]. Bendrosios teisės šalyse, kuriose rungtyniškumas baudžiamajame procese pasireiškia, kur kas labiau nei kontinentinės teisės šalyje, taip pat yra išskiriamas reikalavimas, jog atitinkamos procesinės funkcijos – kaltinimo, gynybos ir neutrali teismo funkcija būtų atskirtos[160].

Griežtai laikantis procesinių funkcijų atskyrimo principo, reikštų, kad teismas baudžiamąją bylą nagrinėja tik ta apimtimi, t.y. tik dėl tų nusikalstamų veikų (turima omenyje, šių veikų kvalifikavimą pagal atitinkamą baudžiamojo įstatymo straipsnį) ir esant tokioms faktinėms aplinkybėms, kuria ji buvo perduota kaltinamuoju aktu ir tesėjo nutartimi nagrinėti teisiamajame posėdyje. Pasyvaus teismo, neatliekančio jokių proceso veiksmų, tiesiog priimančio sprendimą, remiantis proceso šalių pateiktais argumentais ir faktais, buvimas daro procesą rungtynišku. Toks maksimalus tesimo pasyvumas reiškia, kad proceso funkcijos yra griežtai atskirtos[161]. Iš to seka, kad teismui savo iniciatyva neleidžiama keisti faktinių veikos aplinkybių, nusikalstamos veikos kvalifikavimo. Tokiu atveju, teismui kaip teisingumo vykdytojui, būtų „surišamos rankos“ tinkamai atlikti savo konstitucinę funkciją. Kita vertus, Lietuvos Respublikos BPK tokiu atveju numato alternatyvą - bylos grąžinimą prokurorui. BPK 234 straipsnio 2 dalis, numato, jog „byla perduodama prokurorui, kai ikiteisminio tyrimo metu buvo surašytas iš esmės šio Kodekso 219 straipsnio reikalavimų neatitinkantis kaltinamasis aktas ar yra kitų esminių baudžiamojo proceso pažeidimų, kurie trukdo nagrinėti bylą“[162]. Taigi, tokiu atveju, itin griežtai laikantis proceso funkcijų atskyrimo principo, teismas turėtų pripažinti, jog egzistuoja bent viena iš minėtame BPK straipsnyje nustatytų sąlygų, t.y, kaltinamasis aktas neatitinka jam įstatymo keliamų reikalavimų, arba yra kitų esminių baudžiamojo proceso pažeidimų, bei pagrindas - tai trukdo bylą nagrinėti teisme. Jeigu, teismui nėra leidžiama keisti veikos kvalifikavimo griežtesniu, nustatinėti iš esmės skirtingų faktinių aplinkybių, kaltinamojo akto trūkumai, susiję su netinkamu veikos kvalifikavimu ar netinkamu faktinių aplinkybių nustatymų, būtų neabejotinai laikytini trukdančiais baudžiamąją bylą nagrinėti teisme. Tokiu atveju, bylos grąžinimas prokurorui būtų vienas iš būdų, užtikrinti griežtą procesinių funkcijų atskyrimą ir kartu teismui turėti galimybę nepriimti iš esmės neteisingo sprendimo, išteisinant kaltą ar nuteisiant nekaltą asmenį. Tačiau kokia viso to kaina ir įtaka visam baudžiamajam procesui? Sutiktina su G. Goda, jog toks sprendimas turėtų lemiamos įtakos proceso trukmei[163]. Be to,

---

[159] Latvijos Respublikos Baudžiamojo proceso įstatymas. Prieiga internetu: http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes; [žiūrėta 2015-03-10].
[160] Gonzales v. Belo, 405 U.S. 1052 (1972). Iš: *Girdauskas, M. Rungimosi principas baudžiamajame procese: turinio aspektai. Teisė,* 2004, t. 53.
[161] Girdauskas, M., *supra note* 124.
[162] Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas.
[163] Goda, G., *supra note* 138. p. 94.

atsižvelgiant ir į taip ilgą baudžiamųjų bylų proceso trukmę Lietuvoje, būtų sudaromos prielaidos pažeisti BPK ir Konvencijos garantuojamą teisę į operatyvų, įmanomai trumpiausio laiko procesą, kadangi netinkamas kaltinamojo akto surašymas, dėl to negalėjimas teisme tinkamai nagrinėti bylos, galėtų būti pripažįstami nepateisinamu procesiniu delsimu. Taip pat, tai galėtų būti ir gynybos priemonė, siekiant vilkinti procesą ir tokiu būdu bandyti išvengti baudžiamosios atsakomybės suėjus apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminui. Taigi, kaip matyti, nepaisant būtino proceso funkcijų atskyrimo principo užtikrinimo baudžiamajame procese, šio principo taikymo apimtis turi būti derinama su proceso tikslais ir netapti kliūtimi tinkamai nagrinėti baudžiamąją bylą. Teismų praktikoje pripažįstama, kad bylos grąžinimas prokurorui dėl kaltinamojo akto trūkumų galimas tik išskirtiniais atvejais, kuomet dėl jo trūkumų bylos neįmanoma nagrinėti teisme, o pripažinus platesnius teismo įgaliojimus sprendžiant bylą, tokios situacijos tampa dar retesnės. Tai atsispindi ir naujesnėje teismų praktikoje: „Aukštesniojo teismo įsitikinimu, apygardos teismas nurodė tokias aplinkybes, kurias negrąžinus bylos prokurorui, galėjo pats išnagrinėti. Kaip minėta, pagal susiklosčiusią kasacinio teismo praktiką, teismas bylą prokurorui gali grąžinti tik tada, kai surašytas iš esmės BPK 219 straipsnio reikalavimų neatitinkantis kaltinamasis aktas, be to, šio pažeidimo negalima ištaisyti teisme ir jis trukdo bylą nagrinėti teisme. Taip pat kaip nurodyta anksčiau, tik teismas vykdo teisingumą, todėl teismas, vykdydamas šią konstitucinę priedermę, turi visas procesines galimybes pašalinti tam tikrus byloje esančius trūkumus, kurie nesudaro teisinio pagrindo spręsti apie įstatymo reikalavimų neatitinkančio kaltinamojo akto surašymą. Taigi apibendrinus tai, kas išdėstyta, konstatuotina, kad *ad hoc* skundžiamoje nutartyje nurodomi kaltinamojo akto trūkumai nepagrindžia būtinybės perduoti bylą prokurorui, žemesniojo teismo nurodyti kaltinamojo akto trūkumai netrukdo jam išnagrinėti bylą iš esmės ir nurodytų trūkumų pašalinimas padės teismui išsamiau išnagrinėti bylą, nei tai buvo įmanoma padaryti remiantis prokuroro pakeistame kaltinime išdėstytomis faktinėmis aplinkybėmis“[164].

Oficialioje konstitucinėje doktrinoje pastebimas vis stiprėjantis baudžiamojo proceso tikslas - tinkamai įgyvendinti baudžiamąjį įstatymą[165]. Šis tikslas savyje talpina būtinybę suteikti teismui, kaip įstatymo taikytojui ir teisingumo vykdytojui baudžiamajame procese, įgaliojimus leidžiančius pasiekti šį tikslą. Sutinkant su minėtu proceso tikslu, logiška, jog griežtas baudžiamojo proceso funkcijų atskyrimo taikymas, paverstų teismą kaltinimo ar gynybos „įkaitu“ baudžiamajame procese, o ne teisingumo vykdytoju. Nors Konstitucinis Teismas dar 2006 m. sausio 16 d. nutarimu

[164] Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. lapkričio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1N-183/2014.
[165] Girdauskas, M., *supra note* 124.

pasisakęs dėl teismo, kaip teisingumą vykdančios institucijos, vaidmens baudžiamajame procese, tačiau iki šiol įstatymų leidėjas nesuteikė teismui reikiamų įgaliojimų šią funkciją tinkamai vykdyti. Todėl vertindamas kaltinimo keitimo teisme reguliavimą Konstitucinis Teismas skyrė ypatingą dėmesį teismo konstitucinei priedermei ir pabrėžė, kad „pagal Konstituciją, *inter alia* jos 109 straipsnį, teisinės valstybės, teisingumo principus, teismui baudžiamajame procese kyla pareiga išnaudoti visas galimybes nustatyti tiesą baudžiamojoje byloje ir priimti teisingą sprendimą dėl asmens, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, kaltumo; šią pareigą turi ir pirmosios instancijos teismas; Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalies nuostata, kad teisingumą vykdo tik teismas, baudžiamojo proceso teisėje *inter alia* reiškia, jog pirmosios instancijos teismas, vykdydamas šią funkciją, per teisminį nagrinėjimą turi išsamiai ir nešališkai ištirti visas baudžiamosios bylos aplinkybes ir bylą spręsti iš esmės“[166]. Konstitucinis Teismas taip pat nurodė, jog reguliavimas, neleidžiantis teismui savo iniciatyva keisti nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių, iš esmės saisto teismą ikiteisminio tyrimo metu surinktais duomenimis, todėl teismas negali išnaudoti visų galimybių nustatyti tiesą baudžiamojoje byloje, nustatyti tikrųjų bylos aplinkybių ir priimti teisingo sprendimo dėl asmens, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, kaltumo[167], tuo pačiu baudžiamasis procesas negali pasiekti savo tikslo, nes teismas tokiu atveju neturi įgaliojimų tinkamai pritaikyti baudžiamąjį įstatymą.

Taigi, manytina, jog procesinių funkcijų atkyrimas, būdamas vienu iš būtinu teisingo proceso elementų, atsižvelgiant į Lietuvoje pripažįstamą baudžiamojo proceso tikslą yra taikytinas lanksčiai ir negali tapti kliūtimi teismui vykdyti teisingumą. Todėl Konstituciniam Teismui konstatavus, jog teismui privalo būti suteikti įgaliojimai teisingai nustatyti tikrąsias bylos aplinkybes ir teisingai išspręsti baudžiamąja bylą, manytina, kad toks sprendimas yra teisingas ir nuoseklus konstitucinės doktrinos rezultatas. Neabejotina, kad įgalinimas teismui spręsti bylą tinkamai nepažeis proceso funkcijų atskyrimo, tiesiog susiaurins šio principo veikimo diapazoną, suteikdamas prioritetą teisingumo vykdymui. Be to, vertinant šio principo taikymo griežtumą, atsižvelgtina ir į tai, kad baudžiamojo proceso tikslai, o ypatingai - tinkamas baudžiamojo įstatymo įgyvendinimas, yra ne tik teismo, bet ir prokuroro siekiamybė ir pareiga, todėl šių valstybės institucijų funkcijų baudžiamajame procese nederėtų priešinti. Nors teismas yra nešališkas arbitras, šios procesinės funkcijos viena kitą papildo. „Kaltinimo funkcija - tai veikla, kuria palaikomas kaltinimas teisme. Jos tikslas - užtikrinti, kad asmeniui, padariusiam nusikalstamą veiką, būtų tinkamai pritaikytas įstatymas, t.y. jam būtų paskirta padarytą nusikalstamą veiką ir jo kaltę atitinkanti bausmė ar kitaip

[166] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas, *supra note* 5.
[167] *Ibidem.*

išspręstas jo atsakomybės klausimas“[168]. Keičiant kaltinimą teismas „ištaiso“ prokuroro ikiteisminio tyrimo metu paliktas klaidas, siekdamas to paties procesinio tikslo kaip ir prokuroras - tinkamai pritaikyti baudžiamąjį įstatymą, tačiau tai daro ne palaikydamas valstybinį kaltinimą, bet vykdydamas teisingumą. Tokią poziciją galima pagrįsti ir EŽTT sprendimu byloje *Ramsahai ir kiti prieš Nyderlandus*, kurioje pažymėta, kad visos atsakingos valdžios institucijos, tame tarpe ir teismas bei prokuroras, privalo imtis veiksmų, siekiant užtikrinti, kad pažeidėjai būtų išaiškinti ir nubausti[169]. Tarptautinė teisėjų bei prokurorų bendruomenė taip pat pabrėžia nepriklausomus, tačiau ne griežtai atskirtus, bet vienas kitą papildančius teismo ir prokuratūros vaidmenis baudžiamajame procese. Bordo deklaracijos 3 straipsnyje nurodoma, jog „tinkamas skirtingų, bet papildančių vienas kitą teisėjų ir prokurorų vaidmenų atlikimas yra būtinas, siekiant užtikrinti teisingą, nešališką ir efektyvų teisingumo vykdymą. Teisėjai ir valstybiniai kaltintojai [...] privalo nepriklausomai vykdyti savo funkcijas ir išlikti nepriklausomi vieni nuo kitų“[170]. „Bendras teisėjų ir prokurorų tikslas, įskaitant ir prokurorus, kurių funkcijos platesnės nei baudžiamoji teisė, yra užtikrinti teisingą, nešališką ir efektyvų teisingumą“[171]. Be to, net ir po itin aktyvų teismo vaidmenį įtvirtinusio Konstitucinio Teismo nutarimo, rungimosi principas baudžiamajame procese nėra eliminuojamas, tai patvirtina ir naujausia Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika. Kasacinėje byloje teismas, atmesdamas nuketėjusiojo ir civilinio ieškovo kasacinį skundą dalyje dėl neva kaltinamojo kaltę paneigiantiems įrodymams apeliacinės instancijos teismas nepagrįstai suteikė didesnę įrodomąją reikšmę, nurodė, kad „remiantis rungimosi principu, teismas atlieka teisingumo vykdymo, o ne kaltinimo funkciją. Teismas nagrinėja bylą pagal pateiktą bylos medžiagą ir nors yra ir turi būti aktyvus baudžiamajame procese nustatant tiesą, kaip šiuo atveju – paskyrė papildomą trasologinę ekspertizę, tačiau neturi siekti iki begalybės pagrįsti tam tikrų aplinkybių įrodytumo. Jeigu byloje esančių duomenų nepakanka kaltinamojo kaltei pagrįsti, kylančių prieštaravimų BPK numatytomis priemonėmis pašalinti negalima, vertinant visas abejones kaltinamojo naudai, pagrįstai ir teisėtai priimtinas išteisinamasis nuosprendis“[172]. Priešingu atveju, teismui neturint galimybės savo iniciatyva keisti kaltinimo, nustatant iš esmės kitokias faktines veikos aplinkybes, yra komplikuojamas pats teisingumo vykdymas. Tai puikiai iliustruoja Lietuvos apeliacinio teismo baudžiamojoje byloje priimtas nuosprendis: „Apeliaciniame skunde prokuroras teisingai nurodo, kad konstituciniai teisinės valstybės, teisės į tinkamą procesą principai suponuoja teismo pareigą

[168] Ancelis, P. *supra note* 157. p. 108.
[169] EŽTT 2007 m. gegužės 15 d. sprendimas byloje *Ramsahai ir kiti prieš Nyderlandus* (peticijos Nr. 52391/99).
[170] Bordo deklaracija, *supra note* 131.
[171] *Ibidem*, aiškinamosios notos 3 punktas.
[172] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. lapkričio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-455/2014.

išsamiai ir nešališkai ištirti visas baudžiamosios bylos aplinkybes ir bylą spręsti iš esmės. Tačiau teisėjų kolegija atkreipia apelianto dėmesį į tai, kad Šiaulių apygardos teismo išteisinamasis nuosprendis S. V. B. atžvilgiu buvo priimtas iki [...] Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimo, kuriuo pripažinta, kad BPK 256 straipsnio 1 dalis tiek, kiek joje nenustatyta, kad teismas savo iniciatyva kaltinime nurodytos veikos faktines aplinkybes gali pakeisti iš esmės skirtingomis, prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 2 daliai, 109 straipsnio 1 daliai, konstituciniams teisingumo, teisinės valstybės principams“[173]. Iš dalies atmesdamas prokuroro apeliacinio skundą, teismas nurodė, kad: „galiojant įstatymui, draudžiančiam teismui kaltinime nurodytos veikos faktines aplinkybes pakeisti iš esmės skirtingomis savo iniciatyva, ir nesant atitinkamam prokuroro ar nukentėjusiojo prašymui, apygardos teismas, priešingai nei teigia prokuroras, neturėjo procesinės galimybės S. V. B. pripažinti kaltu padarius nusikalstamą veiką, numatytą kitame baudžiamajame įstatyme (BK 294 straipsnio 1 dalis), kuria iš esmės kėsinamasi į kitą objektą, kuri padaroma kitu būdu ir sukelia kitas pasekmes, nei nurodyta kaltinime (BK 246 straipsnio 2 dalis)[174].

BPK 7 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad „kaltinimo ir gynybos šalys bylų nagrinėjimo teisme metu turi lygias teises teikti įrodymus, dalyvauti tiriant įrodymus, pateikti prašymus, ginčyti kitos šalies argumentus ir pareikšti savo nuomonę visais klausimais, kylančiais nagrinėjant bylą ir turinčiais reikšmės jos teisingam išsprendimui“[175]. Taigi proceso šalių lygiateisiškumas, kaip rungimosi principo aspektas baudžiamojo proceso įstatyme yra išreikštas *expressis verbis*. Šis rungimosi principo elementas dažnai pabrėžiamas ir LAT nutartyse[176].

Visgi, kai kurie autoriai pažymi, kad galiojančio baudžiamojo proceso įstatymo analizė leidžia teigti, jog baudžiamojon atsakomybėn traukiamas asmuo ir kaltintojas nėra lygiateisiai. Valstybinį kaltinimą palaikantis prokuroras akivaizdžiai dominuoja ne tik ikiteisminiame tyrime, bet ir nagrinėjant bylą teisme. Tokia nuomonė grindžiama tuo, kad prokuroras turi absoliučią teisę pateikti teismui visus norimus įrodymus, teismas neturi teisės netirti, šių prokuroro kartu su kaltinamuoju aktu pateiktų įrodymų. Tuo tarpu kaltinamasis apskritai neturi teisės pateikti įrodymus, o turi tik teisę prašyti teismo, priimti jo teikiamus įrodymus; prokuroras turi teisę užduoti klausimus kaltinamajam, o kaltinamasis prokurorui- ne, prokuroras gali teismo leidimu pateikti papildomus

[173] Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. sausio 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-102/2014
[174] *Ibidem.*
[175] Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas.
[176] Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. kovo 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-137/2008; 2015 m. sausio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-45-507/2015.

įrodymus atliekant proceso veiksmus (BPK 288 str.) ir pan.[177]. Nors ši nuomonė ir paremta BPK analize, manytina, kad čia nepagrįstai siekiama padėti lygybės ženklą ne tik tarp šalių procesinių teisių bylos nagrinėjimo teisme metu, bet ir tarp kaltinimo bei gynybos funkcijų, išplečiant šio rungimosi principo elemento sampratą, suteikiant vienodas teises, neatsižvelgiant į šių procesinių funkcijų ypatumus. Be to, analizuojant šį rungimosi principo aspektą yra būtina atsižvelgti ir į kaltinimo bei gynybos siekiamus tikslus. Kadangi gynyba dažniausiai siekia išteisinamojo nuosprendžio, kitaip tariant, išvengti baudžiamosios atsakomybės arba padaryti ją kuo švelnesnę, t.y. šie tikslai yra susiję ne su visuomenės, bet su asmeninio intereso tenkinimu. Tuo tarpu kaltinimo tikslas yra visuomenės interesų gynimas ir tinkamas baudžiamojo įstatymo taikymas. „Teisėjų ir prokurorų funkcijos savo prigimtimi papildo viena kitą, o tai reiškia, kad abi proceso figūros suvokia, kad nešališkas teisingumas reikalauja suteikti lygias teises tiek prokurorui, tiek advokatui, ir kad valstybiniai kaltintojai visada turi veikti sąžiningai, objektyviai ir nešališkai. Teisėjai ir prokurorai visada turi gerbti įtariamųjų, kaltinamųjų ir nukentėjusiųjų sąžiningumą, o taip pat gynybos teises“[178].

Kita vertus, sutinkant su tokia nuomone, Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimu įtvirtintas aktyvaus teismo vaidmuo, šiuo atveju yra dar didesnis kaltinamojo teisių garantas, užtikrinantis didesnę proceso šalių lygybę. Teismas, galėdamas pats aktyviai veikti procese nustatinėti faktines bylos aplinkybes, nebėra „įspraudžiamas“ į prokuroro paruoštos bylos rėmus, galėdamas laisvai keisti kaltinimą, teismas padidina tikimybę, kad bus priimtas teisingas teismo sprendimas, ir kartu užtikrina, kad šalys procese bus lygios.

Apibendrinant nurodytų rungimosi principo elementų galiojimą, suteikus įgaliojimus teismui savo iniciatyva pakeisti nusikalstamos veikos faktines aplinkybes iš esmės skirtingomis, taip pat nepripažinus, jog kaltinimo keitimą teisme reglamentuojančios BPK nuostatos, leidžiančios teismui keisti kaltinimą sunkesniu, prieštarautų Konstitucijai, įtvirtintas teismo kaip aktyvaus proceso subjekto vaidmuo maksimaliai apriboja proceso rungtyniškumą, tačiau nepaneigia šio principo galiojimo baudžiamajame procese. Visgi, būtina pažymėti, jog pripažįstant, kad įtvirtinti platūs teismo įgaliojimai keisti kaltinimą savo iniciatyva, yra suderinami su procesinių funkcijų atskyrimo principo taikymu, toks teismo galių išplėtimas gali sudaryti prielaidas pažeisti asmens teisę į teisingą procesą bei įžvelgti galimą teismo nešališkumo principo pažeidimą. Teismo veiksmai, ypatingai savo iniciatyva keisti faktines veikos aplinkybes, gali būti vertinami kaip nevienodas šalių

[177] Merkevičius, R. Baudžiamojo proceso kodeksas: ar teisminio nagrinėjimo struktūra garantuoja teisingą teismą? Iš Autorių kolektyvas. *Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai.* Vilnius: Industrus, 2009. p
[178] Bordo deklaracija. aiškinamoji nota. *Supra note* 131.

traktavimas ir pažeisti rungimosi principą minėtu aspektu bei sukelti abejonių dėl teismo nešališkumo. Taigi, sprendžiant apie galimus pažeidimus, būtina atsižvelgti į individualaus teismo veiksmus konkrečioje baudžiamojoje byloje.

4.2. Teisės į nešališką teismą ir teisingą teismą (teismo procesą) užtikrinimas

Teisė į nešališką teismą yra įtvirtinta Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje, taip pat ji pripažįstama konstitucine asmens teise, reiškiančia „ir tai, jog asmens bylos negali nagrinėti teisėjas, dėl kurio nešališkumo gali kilti abejonių. Teisėjas, nagrinėjantis bylą, turi būti neutralus. Teismo nešališkumas, kaip ir teismo nepriklausomumas, yra esminė žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimo garantija, būtina teisingo bylos išnagrinėjimo, taigi ir pasitikėjimo teismu, sąlyga“[179]. Nešališkumo principas yra viena iš teisingo (tinkamo) proceso sąlygų, garantuojančio asmens pasitikėjimą valstybe, jos institucijomis. Nešališkumo principas reiškia, kad tiriant ir nagrinėjant baudžiamąją bylą su proceso šalimis būtų elgiamasi vienodai, kad procesą vykdantys subjektai nebūtų suinteresuoti priimti vienos iš šalių atžvilgiu palankaus ar nepalankaus sprendimo ar kitais būdais nesudarytų prielaidų abejoti jų atliekamų veiksmų objektyvumu[180]. „Teismo (teisėjo) nešališkumas yra viena iš esminių žmogaus teisių ir laisvių apsaugos sąlygų, lemianti proceso dalyvių (kaltinamojo, nukentėjusiojo ir kt.) ir visos visuomenės pasitikėjimą teismu kaip institucija, baudžiamuoju procesu kaip neišvengiama baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimo tvarka ir galutiniu teismo sprendimu kaip teisingumo įgyvendinimo aktu“[181]. Konsultacinėje Europos Teisėjų Tarybos nuomonėje (*toliau tekste*- Nuomonė) teisėjų nepriklausomumas taip pat apibrėžiamas ne kaip teisėjų teisė ar privilegija, priešingai - šioje Nuomonėje nurodoma, kad teisėjų nepriklausomumas yra teisinės valstybės ir teisybės ieškančių žmonių privilegija. Čia nurodoma, jog teisėjai turi būti nepriklausomi santykiuose su visuomene bei su konkrečiomis ginčo šalimis, kurių santykius jie turi išspręsti. Teisėjų nepriklausomumas suponuoja visišką nešališkumą, kuris reiškia, kad spręsdamas šalių ginčą teisėjas turi būti nešališkas, nesaistomas jokių ryšių, polinkių ar šališko požiūrio, kurie gali daryti įtaką arba gali būti suvokiami kaip darantys įtaką jo kompetenciją nepriklausomai išnagrinėti konkrečią bylą. Teisėjas privalo būti ne tik nesaistomas bet kokių

[179] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 12 d. nutarimas, *supra note* 76.
[180] Jurka *et.al*., *supra note* 26. p. 78.
[181] Merkevičius, R. Tesimo nešališkumo principo samprata Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje. *Teisė* 2010 m. t. 76. p. 63-82.

netinkamų ryšių, šališkumo ar kitaip įtakojamas, bet ir būti supratingas stebėtojas, nepriklausantis nuo šių faktorių[182].

Teisėjų šališkumas gali būti nulemtas daugelio veiksnių: kvalifikacijos stokos bei neprofesionalumo, nesugebėjimo bylas spręsti vadovaujantis ne tik įstatymu, bet ir teise, tinkamo teisinio proceso neužtikrinimas, nepagarbos proceso dalyviams, neracionalaus procesinių sprendimų argumentavimo (nemotyvavimo) ir kt.[183]. Konstitucinis Teismas, pasisakydamas dėl teismų (teisėjų nešališkumo) remiasi ir EŽTT sprendimais: „Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas teisėjo ir teismų nepriklausomumo principas siejasi su Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio nuostatomis, įtvirtinančiomis asmens teisę į nepriklausomą ir nešališką teismą. Europos žmogaus teisių teismas, nagrinėdamas bylas dėl Konvencijos 6 straipsnio pažeidimų, skiria objektyvius ir subjektyvius teisės į nepriklausomą ir nešališką teismą elementus“[184]. Reikalavimas, kad teismas būtų subjektyviai nešališkas reiškia, kad nė vienas teismo narys neturi turėti išankstinio nusistatymo ar būti tendencingas. Šis nešališkumas yra preziumuojamas, jei nėra priešingų įrodymų. Reikalavimas, kad teismas būtų objektyviai nešališkas, reiškia, kad jis turi pateikti garantijas, pašalinančias bet kokias su tuo susijusias abejones[185]. Kyla klausimas, ar yra užtikrinama nešališka teismo pozicija jo paties iniciatyva keičiant nusikalstamos veikos kvalifikavimą, nustatinėjant iš esmės skirtingas faktines aplinkybes nei nurodyta kaltinamajame akte? Nors, kaip minėta, tokie teismo veiksmai, atsižvelgiant į teismo kaip aktyvaus teisingumo vykdytojo vaidmenį, neprieštarauja procesinių funkcijų atskyrimo principui, bet visgi čia galima įžvelgti tam tikrą priešpriešą su teise į nešališką teismą. Konstitucinis Teismas dar minėtame 1999 m. vasario 5 d. nutarime, pasisakydamas dėl teismo įgaliojimų keisti nusikalstamos veikos kvalifikavimą sunkesniu, nurodė, kad „ginčijamą normą galima suprasti taip, kad Teismas, savo iniciatyva įspėdamas proceso dalyvius, imasi veiksmų, susijusių su kaltinimo pakeitimu į sunkesnį. Šiame procese tai nesiderina su teismo bešališkumo principu. Šitaip keisdamas kaltinimą teismas iš esmės parodo, kokia linkme jis kreips bylos nagrinėjimą. Toks kaltinimo pakeitimas gali kliudyti teisėjui bešališkai nagrinėti bylą ir objektyviai vertinti bylos aplinkybes. Be to, tai sudaro prielaidas kitiems proceso dalyviams pagrįstai abejoti teismo bešališkumu“[186]. Pažymėtina, kad pripažinus teismui teisę savo iniciatyva keisti ne tik veikos kvalifikavimą, bet ir esmines faktines veikos

[182] Konsultacinės Europos Teisėjų tarybos (CCJE) nuomonė Nr. 1 (2001) „Dėl teismų sistemos nepriklausomumo ir teisėjų nenušalinimo nuo pareigų standartų“.
[183] Merkevičius, R., *supra note* 181.
[184] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 14, 25(1), 26, 30, 33, 34, 36, 40, 51, 56, 58, 59, 66, 69, 69(1) ir 73 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1991, Nr. 109-3192.
[185] EŽTT 2000 m. spalio 10 d. sprendimas byloje *Daktaras prieš Lietuvą* (peticijos Nr. 42095/98).
[186] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas, *supra note* 56.

aplinkybes, ši problema gali kilti ir tuomet, kai iš esmės pakeičiant veikos aplinkybes kaltinamojo veika kvalifikuojama pagal lengvesnį įstatymą, tuomet galima kabėti apie teismo nešališkumą iš nukentėjusiojo interesų apsaugos pozicijos. Iš pirmo žvilgsnio gali susidaryti įspūdis, jog nepaisant to, kokia linkme bus keičiamas kaltinimas, teismo iniciatyva jį keisti gali suponuoti išankstinį nusistatymą dėl bylos baigties. Galima manyti, kad būtent dėl šios priežasties įstatymų leidėjas nesiryžo teismui suteikti tokių įgaliojimų. Tai patvirtina ir BPK 256 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto, kuriuo teismui buvo sutekti įgaliojimai savo iniciatyva keisti veikos kvalifikavimą, pritaikant griežtesnį baudžiamąjį įstatymą, aiškinamasis raštas. Jame nurodoma, kad „siekiant išvengti galimų pretenzijų teismui dėl jo galimo šališkumo pateikiant išankstinę nuomonę, tais atvejais, kai jis savo iniciatyva pranešęs proceso dalyviams turėtų galimybę pakeisti ir faktines bylos aplinkybes, BPK 256 straipsnio pirmojoje dalyje paliekama dabar galiojanti nuostata, kad esminės faktinės aplinkybės gali būti keičiamos tik tais atvejais, kai to prašo prokuroras, privatus kaltintojas ar nukentėjusysis“[187]. Kaip matyti iš įstatymo leidėjo pozicijos stengiamasi „apsidrausti“ nuo galimų situacijų, kai teismas galėtų būti apkaltintas šališkumu. Visgi, tokia įstatymų leidėjo pozicija kritikuotina, kadangi kaip nurodoma tame pačiame aiškinamajame rašte, šiuo įstatymo pakeitimu problema išsprendžiama tik iš dalies[188], o formuluotė „siekiant išvengti galimų pretenzijų“, leidžia manyti, jog pats įstatymų leidėjas suvokia, jog reguliavimas leidžiantis teismui savo iniciatyva keisti esmines faktines veikos aplinkybes, savaime nepažeidžia teisės į nešališką teismą.

Pavyzdžiui, R. Merkevičius, nagrinėdamas šalių lygybės ir teismo nešališkumo klausimą, apie teismo nuomonę dėl bylos baigties nurodo jau kalbėdamas apie teismo nutartį perduoti bylą nagrinėti teisiamajame posėdyje: „procesinė lygybė ir sąžiningas rungimasis galimi tik tuomet, jei nuo pat rungimosi pradžios teisėjo sąmonė yra visiškai laisva („švari‘) nuo bet kokių išankstinių nuomonių įsivaizdavimų ar lūkesčių“[189]. Šis autorius taip pat pastebi, kad teisėjo atliekama bylos analizė prieš priimant nutartį perduoti bylą nagrinėti teisiamajame posėdyje, leidžia teigti, jog teisėjas, priimdamas šį sprendimą, jau būna susiformavęs vidinį įsitikinimą dėl kaltinamo asmens kaltumo[190]. Tokiu „savo procesiniu aktu, konstatuodamas, jog nėra kliūčių nagrinėti bylą teisme,

[187] Aiškinamasis raštas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 37, 40, 48, 53, 55, 56, 62, 63, 64, 65, 73, 80, 82, 90, 93, 108, 110, 11, 130, 131, 132, 139, 140, 141, 142, 151, 154, 160, 161, 166, 168, 171, 178, 186, 199, 212, 214, 217, 225, 232, 233, 234, 254, 256, 276, 287, 296, 300, 302, 303, 308,310, 312, 316, 317, 318, 320, 324, 326, 327, 329, 333, 358, 367, 368, 370, 372, 373, 374, 375, 377, 380, 381, 382, 384, 385, 413, 414, 439, 447, 448, 454, 460 straipsnių pakeitimo ir papildymo, 306 straipsnio pripažinimo netekusio galios bei kodekso papildymo naujais 80^1 , 374^1, 374^2, 412^1 straipsniais įstatymo projekto ir jo įsigaliojimo bei įgyvendinimo projekto“. Prieiga internetu: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=296690; [žiūrėta 2015-03-12].
[188] *Ibidem*.
[189] Merkevičius, R. *supra note* 177. p .138.
[190] *Ibidem.* p. 139.

teisėjas sau prisiima atsakomybę (kartu ir savotiškai išlaisvindamas prokurorą nuo atsakomybės) už bylos baigtį, tad iš esmės už kaltinimą, t.y. nutartyje perduoti bylą nagrinėti teisiamajame posėdyje įrašęs, jog nėra kliūčių nagrinėti bylą teisme ir tuo pripažindamas, jog nėra ir materialaus teisinio turinio kliūties, numatytos BPK 3 str. 1 d. 1 p., teisėjas nebegali priimti išteisinamojo teismo nuosprendžio, nes tai reikštų, jog jis jau suklydo leisdamas „procesui judėti į priekį“[191]. Jei sutikti su pateikiama nuomone, tektų pripažinti, kad tokiu atveju pats bylos nagrinėjimas teisiamajame posėdyje yra beprasmis, nes sprendimas iš esmės jau yra priimtas bylą perduodant nagrinėti teisiamajame posėdyje, o visa kita yra tik šio sprendimo tinkamų motyvų „parinkimo“ ir „įvilkimo į teisinį rūbą“ reikalas, todėl apie jokį teisingumo vykdymą iš esmės kalbėti čia net negalima. Be to, sutinkant su minėtu autoriumi, tektų konstatuoti, kad keičiant kaltinimą teisme, tiek keičiant veikos kvalifikavimą, tiek esmines faktines aplinkybes, teismas iš tiesų prisiima atsakomybę už kaltinimą, o atitinkamai jį koreguodamas atlieka ne teisingumo vykdymo funkciją, o kaltintojo vaidmenį. Visgi, autorė su tokia radikalia nuomone nesutinka, tiek dėl jau išdėstytų motyvų, susijusių su teismo vaidmeniu Lietuvoje ir nemažos dalies kontinentinės Europos šalyse, tiek dėl sekančių motyvų.

Konstitucinis Teismas savo nutarimuose yra ne kartą konstatavęs, kad „baudžiamojo proceso teisinis reguliavimas turi būti pagrįstas konstituciniais teisėtumo, lygybės įstatymui ir teismui, nekaltumo prezumpcijos, viešo ir teisingo bylos nagrinėjimo, teismo ir teisėjo nešališkumo ir nepriklausomumo, teismo ir kitų valstybės institucijų (pareigūnų), dalyvaujančių baudžiamajame procese, funkcijų atskyrimo, teisės į gynybą garantavimo ir kitais principais (Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d., 2000 m. gegužės 8 d., 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimai)“[192]. Konstitucinėje doktrinoje pripažįstama, kad Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalies, teisinės valstybės principo garantuojama asmens teisė į tinkamą teismo procesą, reiškia tai, kad baudžiamajame procese teisme turi būti paisoma proceso aiškumo, proceso dalyvių lygiateisiškumo, jų dalyvavimo įrodinėjimo procese, jų teisės turėti vertėją, rungimosi ir kitų principų, idant būtų išsamiai, objektyviai, nešališkai ištirtos nusikalstamos veikos padarymo aplinkybės ir būtų priimtas teisingas sprendimas baudžiamojoje byloje. Konstitucija įpareigoja įstatymų leidėją reguliuojant baudžiamojo proceso santykius nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad būtų užtikrintos ir baudžiamojo proceso dalyvių teisės, tiek nuketėjusiojo, teik ir asmens, įtariamo, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, konstitucinės teisės[193]. Konstitucinis Teismas taip pat yra konstatavęs, kad viena iš asmens teisių

[191] *Ibidem*. p. 140.
[192] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas, *supra note* 120.
[193] *Ibidem.*

teises teisminiame procese užtikrinimo garantijų, be kita ko, yra ta, jog bylą nagrinėtų neutralus teisėjas[194].

Kaip matyti, iš nurodytų Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų, teismo nešališkumas yra būtinas, kitu atveju teismo sprendimas negali būti laikomas legitimus. Pareiga, užtikrinti teismo nešališkumą pirmiausia kyla įstatymų leidėjui, nors ši pareiga gali būti įgyvendinama nustatant įvairų teisinį reguliavimą, kuris yra būtinas užtikrinant teisėjo ir teismų nešališkumą, tai gali būti daroma nepažeidžiant Konstitucijoje įtvirtintų principų ir reikalavimų[195]. Nors tai buvo konstatuota konstitucinės justicijos byloje kalbant apie asmens teisės į gynybą ir teisės turėti advokatą užtikrinimą, tokia pareiga įstatymų leidėjui kylą kalbant ir apie kitas teises bei, manytina, apie baudžiamojo proceso tikslų įgyvendinimą. Pažymėtina tai, kad asmens teisė į teisingą ir nešališką teismą, konstitucinėje jurisprudencijoje yra aiškintina konstitucinės teisinės valstybės principo kontekste. Šio principo esmė yra teisės viešpatavimas, kuris reiškia, kad valdžios laisvę riboja teisė, kuriai privalo paklusti visi teisinių santykių subjektai. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad konstituciniu teisinės valstybės principu turi būti vadovaujamasi tiek kuriant teisę, tiek ir ją įgyvendinant. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje ne kartą konstatuota, kad Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas, be kitų reikalavimų, suponuoja ir tai, kad turi būti užtikrintos žmogaus teisės ir laisvės, kad visos valstybės valdžią įgyvendinančios ir kitos valstybės bei savivaldybių institucijos, visi pareigūnai turi veikti vadovaudamiesi Konstitucija ir teise, kad visi teisės aktai turi atitikti Konstituciją, turinčią aukščiausią teisinę galią[196].

Nors keičiant kaltinimą teismo iniciatyva galima manyti, jog teismas turi vienokią ar kitokią poziciją dėl nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių ar dėl veikos kvalifikavimo, tai jokiu būdu nereiškia išankstinio teismo sprendimo dėl bylos baigties. Visų pirma, teismas, būdamas teisingumo vykdytoju ir matydamas, jog kaltinamajame akte nurodytos faktinės veikos aplinkybės iš tiesų skiriasi, o veika kvalifikuota netinkamai negali užsimerkti prieš šį faktą ir bylą nagrinėti kaltinamojo akto rėmuose. Būtent tokia situacija galėtų lemti teismo šališkumą, pavyzdžiui teismui akivaizdžiai matant, kad iš esmės skiriasi veikos padarymo aplinkybės, o veika kvalifikuota per griežtai, nesant prokuroro ar nukentėjusiojo prašymo, negalint pakeisti šių dalykų, ko gero lieka vienintelis, iš anksto žinomas sprendimas, išteisinti asmenį, jei nėra BPK numatytų pagrindų, dėl kurių byla galėtų būti grąžinama prokurorui. Tokia situacija, kokia beje ir buvo pagal iki šiol įstatymų leidėjo nepakeistą teisinį reguliavimą, negali būti pateisinama ir būtent tokia situacija sudaro prielaidas

[194] Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas, *supra note* 56.
[195] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 12 d. nutarimas, *supra note* 76.
[196] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas, *supra note* 120.

neteisingam procesui. Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad „Konstitucijos reikalavimas teisingai išnagrinėti bylą suponuoja tai, kad teismas turi teisingai nustatyti tikrąsias bylos aplinkybes, teisingai pritaikyti baudžiamuosius įstatymus; teismo nešališkumo užtikrinimas – viena iš teisingo bylos išnagrinėjimo sąlygų“[197]. Konstitucinio Teismo doktrinoje pažymima, kad „Iš Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalies, pagal kurią teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai, teismams kyla pareiga teisingai ir objektyviai išnagrinėti bylas, priimti motyvuotus ir pagrįstus sprendimus [..]“[198] Taigi, teisingumo vykdymas, kuris suprantamas kaip konstitucinė vertybė, yra neatsiejamas ne tik nuo teismo pareigos tinkamai pritaikyti baudžiamąjį įstatymą, bet ir tinkamai ištirti visas bylos aplinkybes, „[...] vykdydamas teisingumą teismas nagrinėja jau parengtą baudžiamąją bylą, sprendžia teisiamojo kaltės klausimą, skiria jam bausmę arba jį išteisina. Kita vertus, teismas ir teisėjas, vykdydami teisingumą, nėra saistomi ikiteisminio bylos nagrinėjimo metu surinktų įrodymų: teismo konstitucinė priedermė – visapusiškai ir objektyviai ištirti visą bylos medžiagą ir priimti teisingą sprendimą (*inter alia* Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d., 2000 m. gegužės 8 d. nutarimai)“[199]. Konstitucinės jurisprudencijos analizė, ypatingai turint omenyje, paskutinįjį nutarimą, leidžia daryti išvadą, kad konstituciniu požiūriu, teismui imantis iniciatyvos, nustatyti tikrąsias veikos faktines aplinkybes, ar tinkamai kvalifikuoti veiką tokie veiksmai nerodo teismo išankstinio nusistatymo ir yra susiję su nešališku teismo, kaip teisingumo vykdytojo, vaidmeniu.

Teismo pareiga nustatyti visas bylos aplinkybes bei nešališkai išnagrinėti byla pabrėžiama ir LAT praktikoje: „Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, formuodamas teismų praktiką baudžiamosiose bylose, taip pat yra atkreipęs teismų dėmesį, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (31 straipsnis) bei BPK normose (44 straipsnio 5 dalis, 20 straipsnio 5 dalis ir kt.) įtvirtinta kiekvieno baudžiamojon atsakomybėn traukiamo asmens teisė į teisingą ir nešališką teismą suponuoja ir teismo pareigą išsamiai ir nešališkai ištirti visas baudžiamojoje byloje reikšmingas aplinkybes. Įtvirtintas aktyvaus teismo modelis reiškia, kad teisingumo vykdymas negali priklausyti tik nuo to, kokia medžiaga teismui yra pateikta. Tai, be kita ko, reiškia, kad teismas, nagrinėdamas bylą, neturi apsiriboti vien kaltinime nurodytomis veikos faktinėmis aplinkybėmis ir privalo imtis visų BPK

[197] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas, *supra note* 5.
[198] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 57 straipsnio 3 dalies (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymo 10 straipsnio 4 dalies (1999 m. lapkričio 25 d. redakcija), 11 straipsnio (1999 m. lapkričio 25 d. redakcija) 1, 2 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 2007, Nr. 54-2097.
[199] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas, *supra note* 5.

nurodytų priemonių, kad būtų nustatytos visos teisiškai reikšmingos bylos aplinkybės (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-95/2012)“[200].

Visgi, negalima atmesti, kad teismui suteikti įgaliojimai savo iniciatyva keisti kaltinimą padidina galimybę, jog bylą nagrinėjantis teismas bus šališkas. Štai Šiaulių apygardos teismas, iš dalies tenkindamas skundą ir panaikindamas pirmosios instancijos teismo sprendimą, nurodė, jog „Tai, kad R. M. skundžiamu nuosprendžiu buvo pripažintas kaltu už nusikalstamą veiką (M. Š. vardu parašius grasinantį laišką V. G., taip jį terorizuojant ir prievartaujant turtą), kuri nebuvo nurodyta kaltinamajame akte, kad skundžiamame nuosprendyje dėl šios veikos neišdėstyti įrodymai ir motyvai, kad nuosprendyje padarytos išvados yra prieštaringos, rodo, jog bylą išnagrinėjo ir skundžiamą nuosprendį priėmė akivaizdžiai šališkas teismas, ir, kad padarytų esminių baudžiamojo proceso kodekso (BPK 22, 233, 255-257, 305 straipsnių) nuostatų pažeidimų ištaisyti apeliacine tvarka negalima. Dėl to, toks baudžiamojo proceso kodekso reikalavimų neatitinkantis nuosprendis yra neteisėtas bei nepagrįstas, todėl naikinamas ir byla perduodama iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui nuo bylos perdavimo nagrinėti teisiamajame posėdyje stadijos“[201]. Visgi, atsižvelgiant į tai, kad teismų sistema Lietuvoje formuojama profesionalumo pagrindu, manytina, kad galimi pažeidimai, teismui suteikus daugiau laisvės ir aktyvumo, vykdant teisingumą, turėtų būti išimtis, ir negali paneigti tokių teismo įgaliojimų naudos bei būtinybės.

Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad abejonės dėl teismo šališkumo gali kilti net ir tais atvejais, kuomet kaltinimas keičiamas prokuroro ar nuketėjusiojo iniciatyva. Kasacinėje byloje, kurioje iš dalies buvo tenkintas kasatoriaus skundas, atmesdama argumentus dėl teismo šališkumo teisėjų kolegija konstatavo, kad „[...] byloje nėra duomenų, leidžiančių abejoti dėl pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų nešališkumo. [...] Tai, kad buvo patenkintas nukentėjusiojo prašymas pakeisti kaltinime nurodytos veikos esmines faktines aplinkybes ir jos kvalifikavimą, taip pat nerodo teismo šališkumo. Šiuo atveju nukentėjusysis pasinaudojo jam BPK 256 straipsnyje nustatyta tvarka suteikta procesine teise ir tai neturi būti vertinama kaip aplinkybė, rodanti teismų šališkumą“[202].

Daugelyje Europos valstybių teismui yra suteikiami įgaliojimai keisti nusikalstamos veikos kvalifikavimą savo iniciatyva, pavyzdžiui, Vokietijoje, Austrijoje, Prancūzijoje, Šveicarijoje, Italijoje, Belgijoje, Liuksemburge, Portugalijoje, Švedijoje, Danijoje, Suomijoje, Norvegijoje,

[200] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. gruodžio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-398/2013. Teismų praktika. 2013, 40, p. 316-326.
[201] Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. rugsėjo 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-759-282-2014.
[202] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. sausio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-132-788/2015.

Lenkijoje, Vengrijoje, Vengrijoje, Slovėnijoje, Čekijoje, Slovakijoje, Juodkalnijoje, Serbijoje, Bosnijoje ir Hercogovinoje, kas paprastai reiškia ir tai, kad teismui suteikti įgaliojimai pritaikyti ir sunkesnį baudžiamąjį įstatymą[203]. Pavyzdžiui, Vokietijos baudžiamojo proceso kodeksas, kurio modeliu remiantis yra parengtas ir Lietuvos Respublikos BPK, numato, kad teismas nėra apribotas pirminio kaltinimo ir neriboja galimybės teismui savo iniciatyva pakeisti kaltinimą teisme, tiek kalbant apie veikos kvalifikavimo pakeitimą, tuo tarpu ir pagal baudžiamojo įstatymo straipsnį, numatantį sunkesnį nusikaltimą, tiek ir esminių faktinių aplinkybių pakeitimo[204]. Taigi, daugumoje kontinentinės teisės tradicijos valstybių yra pripažįstamas ribotas rungimosi principas, todėl ir teismo nešališkumas yra suvokiamas atitinkamai siauriau. Išimtimis laikomas reguliavimas, kuriuo teismui nesuteikiami įgaliojimai keisti veikos kvalifikavimo griežtesniu, būdingas postkomunistinėse valstybėse: Estijoje, Latvijoje, Kroatijoje, Rusijoje. Šiose kontinentinės Europos šalyse taikomas šiai teisės tradicijai nebūdingas reguliavimas, draudžiantis teismui griežtinti veikos kvalifikavimą[205].

EŽTT praktikoje taip pat savaime nelaikomi pažeidimu teismui suteikiami įgaliojimai savo iniciatyva keisti nusikalstamos veikos kvalifikavimą sunkesniu (ką 2013 m. lapkričio 15 d. nutarime pažymėjo ir Konstitucinis Teismas, nors šioje konstitucinės justicijos byloje nebuvo sprendžiamas šis klausimas) bei iš esmės pakeisti faktines bylos aplinkybes. Štai byloje *I. H. ir kiti prieš Austriją*, kurioje buvo nagrinėjamas Konvencijos 6 straipsnio pažeidimas, nes nacionaliniai teismai apkaltinamąjį nuosprendį priėmė esant iš esmės skirtingoms faktinėms aplinkybėms nei nurodyta kaltinamajame akte bei pritaikė griežtesnį baudžiamąjį įstatymą, nors šioje byloje buvo pripažintas Konvencijos pažeidimas, tačiau dėl to, jog keičiant kaltinimą kaltinamieji nebuvo tinkamai informuoti apie galimybę pakeisti kaltinimą sunkesniu bei iš esmės skirtingomis faktinėmis aplinkybėmis, taip suvaržant jų teisę žinoti kaltinimą ir turėti pakankamai laiko pasiruošti gynybai[206]. Kitoje byloje EŽTT konstatavo, kad teismui savo iniciatyva perkvalifikavus kaltinamųjų veiką iš pasikėsinimo apiplėšti į baigtą nusikaltimą, nebuvo pažeista kaltinamųjų teisė į gynybą bei į teisingą procesą, ir atmėtė pareiškėjų argumentą, kad nesant prokuroro pasiūlymo dėl veikos kvalifikavimo griežtinimo, teismas, pakeisdamas kvalifikaciją griežtesne, pažeidė šalių procesinių teisinių lygybės principą, kadangi jam tokie įgaliojimai buvo suteikiami. Be to, kaltinamieji buvo

---

[203] Girdauskas, M. Teismo įgaliojimai keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą griežtesniu. Iš *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksui – 10 metų*. Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras, 2012. p. 190-191.

[204] Vokietijos baudžiamojo proceso kodekso 264, 265 straipsniai. Prieiga internetu: http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes; [žiūrėta 2015-03-04].

[205] Girdauskas, M., *supra note* 203. p. 191-192.

[206] EŽTT 2006 m. balandžio 26 d. sprendimas byloje *I.H. ir kiti prieš Austriją* (peticijos Nr. 42780/98), 24-39 paragrafai.

tinkamai informuoti, jiems buvo sudaryta galimybė tinkamai pasiruošti gynybai[207]. Taigi, nurodyti sprendimai leidžia teigti, kad Konvencijai bei EŽTT jurisprudencijai neprieštarauja situacija, kuomet teismui savo iniciatyva leidžiama keisti veikos kvalifikavimą ne tik lengvesniu, bet ir sunkesniu bei savo iniciatyva nustatyti iš esmės skirtingas faktines veikos aplinkybes. Šie teismo įgaliojimai yra suderinami su vienu iš būtinų teisės į teisingą teismą elementų- teismo nešališkumu. Svarbu, kad kaltinimo keitimas teismo iniciatyva netaptų proceso šalims staigmena, apie tokią galimybę kaltinamasis būtų tinkamai informuotas, jam būtų suteikta pakankamai laiko pasiruoši gynybai.

„Kiekvieno asmens teisė į teisingą teismą reiškia jo teisę į teisinį procesą lygiomis galimybėmis su kitais asmenimis, teisę į demokratiniais pagrindais vyksiantį teisinio ginčo išsprendimą, teisę į nepriklausomą, nešališką ir demokratiniais pagrindais sudarytą teismą,[..] ir t.t.“[208]. Taigi, visuma ankščiau nurodytų principų ir teisių, galima sakyti, yra asmens teisės į teisingą teismą sudėtinės dalys. Teisė į tinkamą teismą (teismo procesą) yra įtvirtinta Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalyje[209]. Ši Konstitucijoje įtvirtinta nuostata, reiškia asmens teisę į tinkamą teismo procesą, kuris yra būtina sąlyga teisingai išspręsti bylą[210]. Pripažinus, jog teismo įgaliojimai savo iniciatyva keisti veikos kvalifikaciją bei esmines faktines aplinkybes yra ne tik suderinami su rungimosi, šalių lygiateisiškumo, procesinių funkcijų atskyrimo, teismo nešališkumo principais, bet ir yra būtini teismui vykdyti teisingumą. Teismas, kaip jau ne kartą minėta, ne tik gali, bet ir privalo būti aktyvus teisminio nagrinėjimo dalyvis, siekiantis nustatyti tiesą byloje bei teisingai pritaikyti baudžiamąjį įstatymą. Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, jog „iš Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalies, teisinės valstybės principo kylanti asmens teisė į tinkamą teismo procesą, kuris yra būtina sąlyga bylai teisingai išspręsti, reiškia tai, kad baudžiamajame procese teisme turi būti paisoma proceso aiškumo, proceso dalyvių lygiateisiškumo, jų dalyvavimo įrodinėjimo procese, jų teisės turėti vertėją, rungimosi ir kitų principų, idant būtų išsamiai, objektyviai, nešališkai ištirtos nusikalstamos veikos padarymo aplinkybės ir baudžiamojoje byloje būtų priimtas teisingas sprendimas“[211]. „[...] konstitucinė teisė į teisingą teismą *inter alia* reiškia ne tik tai, kad teismo proceso metu turi būti laikomasi baudžiamojo proceso teisės principų ir normų, bet ir tai, kad baudžiamajame įstatyme nustatyta ir teismo paskirta bausmė turi būti teisinga; baudžiamajame

[207] EŽTT 2006 m. rugsėjo 5 d. sprendimas byloje *Bäckström ir Andersson prieš Švediją* (peticijos Nr. 67930/01).
[208] Jurka, R. *et al., supra note* 26. p. 56.
[209] „Asmuo kaltinamas padaręs nusikaltimą, turi teisę, kada jo bylą viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir bešališkas teismas“.
[210] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas, *supra note* 5.
[211] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies (2004 m. liepos 5 d. redakcija), 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2009, Nr. 69-2798.

įstatyme turi būti numatytos visos galimybės teismui, atsižvelgus į visas bylos aplinkybes, asmeniui, padariusiam nusikalstamą veiką, paskirti teisingą bausmę“[212]. Šie bei anksčiau šiame darbe minėti Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai, leidžia daryti išvadą, jog teismas privalo tinkamai vykdyti teisingumą, tam jam turi būti suteikti atitinkami įgaliojimai. Teismo sprendimas, nors ir privalo būti priimtas remiantis rungimosi ir šalių lygiateisiškumo principais, bei neturi kilti abejonių dėl teismo nešališkumo, visgi teismas, siekdamas priimt ne vien formaliai teisingą sprendimą, negali apsiriboti vien šalių pateikiamais argumentais ir privalo imtis visų reikalingų veiksmų, tinkamai išnagrinėti bylą. Teismui, nesuteikus įgaliojimų savo iniciatyva keisti ne tik veikos kvalifikavimo, bet ir nustatyti tikrąsias veikos faktines aplinkybes, kurios yra iš esmės skirtingos nei nurodyta kaltinamajame akte, būtų apribotos galimybės priimti teisingą sprendimą ir taip pažeista asmens teisė į teisingą teismą. Pažymėtina, kad panaši problema buvo iškelta ir 2007 m., keičiant galiojusias BPK nuostatas, kurios nenumatė teisės teismui savo iniciatyva keisti veikos kvalifikavimo jį griežtinant. Tiesa, minėtu pakeitimu problema nebuvo išspręsta. Nurodyto BPK pakeitimo įstatymo projekto aiškinamajame rašte nurodoma, jog buvusi situacija laikoma įstatymo spraga, o pakeitimu „siekiama iš dalies pašalinti itin aktualią teismų praktikai įstatymo spragą, esančią galiojančiame įstatyme, užkertančią kelią teismui priimti teisingą nuosprendį: pagal dabar galiojantį BPK 256 straipsnį teismas pakeisti kai kurias esmines kaltinime numatytos veikos aplinkybes ar kaltinamojo veiksmus kvalifikuoti pagal kitus, sunkesnius Baudžiamojo kodekso straipsnius, jų dalis ar punktus, gali tik tuomet kai to prašo prokuroras, privatus kaltintojas ar nukentėjusysis. Nesant tokių prašymų teismas neturi teisės keisti faktinių bylos aplinkybių ar kvalifikuoti nusikalstamas veikas pagal sunkesnius BK straipsnius, ir kartais priverstas faktiškai prieš savo valią priimti aiškiai neteisingus nuosprendžius. Iš dalies šalinant esamą įstatymo trūkumą, keičiamo BPK 256 straipsnio antrojoje dalyje numatyta galimybė ir pačiam teismui, ne tik tais atvejais kai to prašo prokuroras, privatus kaltintojas ar nukentėjusysis, savo iniciatyva pranešti proceso dalyviams apie galimą kvalifikavimo pakeitimą pritaikant sunkesnius Baudžiamojo kodekso straipsnius ir užsitikrinti galimybę esant reikalui pagal šiuos straipsnius kvalifikuoti nusikalstamas veikas ir tais atvejais, kai to neprašo prokuroras, privatus kaltintojas ar nukentėjusysis“[213]. Kaip jau minėta šiame darbe, pakeitimu nebuvo įtvirtinta galimybė teismui savo iniciatyva keisti esminių veikos faktinių aplinkybių, siekiant išvengti „pretenzijų“ teismui dėl galimo šališkumo. Taigi, įstatymų leidėjui šiuo pakeitimu, pripažinus, kad ši teisės spraga pašalinta tik iš dalies, po Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimo ji privalės būti ištaisyta. Žinoma, teismai jau dabar privalo savo iniciatyva keisti faktines

[212] *Ibidem*.
[213] Aiškinamasis raštas, *supra note* 187.

veikos aplinkybes, tai pabrėžiama ir Lietuvos Aukščiausiojo teismo praktikoje - „įtvirtintas aktyvaus teismo modelis reiškia, kad teismas, nagrinėdamas bylą, neturi apsiriboti vien kaltinime nurodytomis veikos faktinėmis aplinkybėmis ir privalo imtis visų BPK nurodytų priemonių, kad būtų nustatytos visos teisiškai reikšmingos bylos aplinkybės (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-7-398/2013, 2K-P-1/2014)“[214]. Kitoje byloje LAT teisėjų kolegija, atmesdama kasatoriaus argumentus dėl esminių BPK pažeidimų, susijusių su kaltinimo keitimu teismo iniciatyva nurodė, kad „pagal Konstituciją, *inter alia* jos 31 straipsnio 2 dalį, 109 straipsnio 1 dalį, konstitucinius teisinės valstybės, teisingumo principus, baudžiamąją bylą nagrinėjančiam teismui turi būti sudarytos galimybės savo iniciatyva pakeisti kaltinime nurodytos veikos faktines aplinkybes iš esmės skirtingomis. [...] Taigi pagal šią doktriną teismas ir savo iniciatyva gali keisti kaltinimo ribas laikydamasis, atitinkamų procedūros, įtvirtintos Baudžiamojo proceso kodekse, reikalavimų“[215]. Štai Kauno apygardos teismas, nagrinėdamas bylą apeliacine tvarka, pažymėjo, kad teismui suteikti įgaliojimai keisti veikos faktines aplinkybes, padeda pasiekti baudžiamojo proceso tikslus: „[...] baudžiamąją bylą nagrinėjantis teismas savo iniciatyva gali pakeisti kaltinime nurodytos veikos faktines aplinkybes iš esmės skirtingomis, tačiau įgyvendindamas šią teisę, teismas privalo pranešti kaltinamajam ir kitiems nagrinėjimo teisme dalyviams apie tokią galimybę, užtikrinti teisę žinoti kaltinimą, teisę į gynybą, kitų konstitucinių tinkamo teisinio proceso principų įgyvendinimą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-1/2014). Taigi baudžiamojo proceso įstatymas numato pakankamai alternatyvų siekiant pagrindinio baudžiamojo proceso uždavinio – greitai ir išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas bei tinkamai pritaikyti įstatymą“[216].

Apibendrinat teismo įgaliojimus keisti kaltinimą savo iniciatyva, tiek turint omenyje įgaliojimus pakeisti veikos kvalifikavimą (tame tarpe ir sunkesniu,) tiek ir įgaliojimus savo iniciatyva pakeisti veikos faktines aplinkybes iš esmės skirtingomis, pastebėtina, kad šie įgaliojimai teismui yra būtini tinkamam teisingumo vykdymui. Nors tokių įgaliojimų suteikimas teismui, pripažįstant teisingumo vykdymą, tinkamo baudžiamojo įstatymo taikymą esant pagrindiniais baudžiamojo proceso tikslais, apriboja kai kurių principų veikimą baudžiamajame procese, tai jokiu būdų nepaneigia šių principų laikymosi būtinybės bei kitų baudžiamojo proceso tikslų svarbos. Dar

[214] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. birželio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-311/2014.
[215] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. lapkričio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-441/2014.
[216] Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. liepos 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-1176-785/2014.

daugiau, teismas, turėdamas itin plačius įgaliojimus, nagrinėjant baudžiamąją bylą privalo imtis visų priemonių, kad proceso dalyviams nekiltų jokių pagrįstų abejonių, dėl bylą nagrinėjančio teismo šališkumo, kad teismas nesiimtų prokuroro funkcijų, kad šalys būtų traktuojamos kaip lygiateisiai proceso subjektai, o ginčas būtų sprendžiamas vadovaujantis rungtyniškumo principu (atsižvelgiant į ribotą jo veikimą Lietuvos baudžiamajame procese). Esant šioms sąlygoms, teismo, turinčio galimybes tinkamai vykdyti teisingumą ir pritaikyti baudžiamąjį įstatymą, priimtas sprendimas ne pažeis, o priešingai- užtikrins asmens teisę į teisingą teismą (teismo procesą).

5. KALTINIMO KEITIMAS APELIACINĖS INSTANCIJOS TEISME

Bylų procesas apeliacinės instancijos teisme - kontrolinė baudžiamojo proceso stadija, kurios pagrindinė paskirtis - patikrinti neįsiteisėjusio pirmosios instancijos teismo nuosprendžio ar nutarties teisėtumą ir pagrįstumą, prireikus ištaisyti pirmosios instancijos teismo klaidas[217]. „Instancinėje teismų sistemoje teisminė kontrolė sutapatinama su teismų sprendimų peržiūros formomis- apeliacija, kasacija ir baudžiamojo proceso atnaujinimu- ir yra kartu kaip vienas iš teisingumo vykdymo būdų“[218]. Taigi, Lietuvoje egzistuojant instancinei teismų sistemai, bylos nagrinėjimas apeliacinės instancijos teisme visų pirma suprantamas, kaip neįsiteisėjusio pirmosios instancijos teismo sprendimo teisėtumo patikra, kuri, kaip minėta pirmame šio darbo skyriuje, paprastai yra atliekama apeliacinių skundų ribose. Kaip jau buvo minėta šiame darbe „apeliacinio skundo ribas apibrėžia apelianto prašymai, nuosprendžio (nutarties) apskundimo pagrindai ir motyvai“[219], o „viršyti apeliacinio skundo ribas leidžiama tik BPK 320 straipsnio 3 ir 5 dalyse numatytais atvejais“[220]. Tačiau Lietuvai vis labiau būdingas reguliavimas, leidžiantis apeliacinį procesą įvardyti kaip bylos nagrinėjimą *de novo* arba *novum judicium*[221], todėl pagal nustatytąjį reguliavimą bei teismų praktiką kaltinimo keitimas, atsižvelgiant į apeliaciniam procesui būdingus ypatumus, yra galimas ir šioje baudžiamojo proceso stadijoje: „kaltinime nurodytos veikos faktinės aplinkybės ir jos kvalifikavimas BPK 256 straipsnyje nustatyta tvarka gali būti keičiami ne tik bylą nagrinėjant pirmosios instancijos teisme, bet ir apeliacinio proceso metu (kasacinės bylos Nr. 2K-469/2004, 2K-216/06, 2K-340/07, 2K-243/2007, 2K-34/2009 ir kt.). Tačiau, keičiant kaltinime nurodytos veikos faktines aplinkybes ir jos kvalifikavimą apeliaciniame procese, turi būti atsižvelgiama į bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribas (BPK 320 straipsnis)“[222]. Bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribos, lemia tai, kad teismas kaltinime nurodytos veikos faktines aplinkybes pakeisti iš esmės skirtingomis, taip pat kvalifikuoti veiką, pagal baudžiamąjį įstatymą, numatantį sunkesnį nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą gali tik tuo

[217] Goda, G., *et. al., supra note* 11*,* p. 478.
[218] Randakevičienė, I. Teismų sprendimų kontrolės formos baudžiamajame procese. Iš *Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai*. UAB Industrus, 2009. p. 189.
[219] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. birželio 23 d. Teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias bylų procesą apeliacinės instancijos teisme, apibendrinimo apžvalga Nr. 53. Teismų praktika. 2005, 23.
[220] *Ibidem.*
[221] Garnelienė, L., Rimšelis, E. Apeliacijos sampratos įtaka teismų praktikai baudžiamajame procese. Socialinių mokslų studijos. 2009, 4(4), p. 243–259.
[222] Teismų praktika, Nr. 31. *Supra note* 2.

atveju, kai to yra prašoma prokuroro, nukentėjusiojo ar jo atstovo apeliaciniame skunde. Be to, ši nuostata yra taikoma nepaisant to, kad bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme metu yra pateikiamas atitinkamas prašymas BPK 256 straipsnyje nustatyta tvarka[223]. Viena iš LAT nutarčių atkleidžia kaltinimo keitimo apeliacinės instancijos teisme ypatumus: „Nukentėjusieji B. J. ir J. Z. kasaciniame skunde nepagrįstai teigia, kad apeliacinės instancijos teismas jų prašymą perkvalifikuoti aptariamas vagystes paliko nenagrinėtą. Skundžiamos apeliacinės instancijos teismo nutarties turinys patvirtina, kad šį prašymą teismas aptarė atsakydamas į nuteistojo A. Z. apeliacinio skundo argumentus. Nutartyje teisingai pažymėta, kad, nesant nukentėjusiųjų apeliacinio skundo, apeliacinės instancijos teismas neturi įstatyminės galimybės svarstyti nuteistųjų nusikalstamų veikų kvalifikavimo pagal BK 178 straipsnio 3 dalį klausimo. Tokia teismo išvada atitinka tiek jau paminėtų BPK 255, 256 straipsnių, tiek BPK 320 straipsnio 4 dalies nuostatas. BPK 256 straipsnis reglamentuoja kaltinimo pakeitimo į sunkesnį teisme tvarką (kad prašomas kaltinimo pakeitimas turi būti suformuluotas raštu ir kt.). BPK 320 straipsnio 4 dalis nustato, kad pabloginti nuteistojo padėtį apeliacinės instancijos teismas gali tik tuo atveju, kai yra prokuroro, privataus kaltintojo, nukentėjusiojo ir civilinio ieškovo skundai. Nukentėjusiojo atsikirtimas į nuteistojo apeliacinį skundą teismui tokios teisės nesuteikia“[224]. Kitoje baudžiamojoje byloje kasacinės instancijos teismas, pasisakydamas dėl esminių faktinių aplinkybių pakeitimo apeliacinės instancijos teisme nurodė, kad „baudžiamoji byla apeliacinės instancijos teisme buvo nagrinėjama pagal prokuroro skundą, kuris prašė V. V. nuteisti pagal BK 225 straipsnio 2 dalį. Iš skundo turinio matyti, kad prokuroras prašė nuteisti pagal tas aplinkybes, kurios buvo nurodytos kaltinime t. y., už tai, kad V. V. reikalavo ir priėmė kyšį. Prašymo pakeisti inkriminuojamas faktines veikos aplinkybes skirtingomis, t. y. kad jis susitarė, o ne reikalavo priimti kyšį, skunde nebuvo nurodyta. Todėl tai, kad apeliacinės instancijos teismas priėmė nuosprendį nuteisti V. V. už tai, kad jis susitarė priimti 500 Lt kyšį ir priėmė 400 Lt kyšį, reiškia, kad teismas savo iniciatyva inkriminavo naują faktinę aplinkybę ir nuteisė V. V. pagal skirtingas aplinkybes, negu buvo nurodyta kaltinime. Esant tokiai situacijai ir sprendžiant, ar buvo padaryti esminiai BPK pažeidimai, reikia nustatyti, ar pakeistos faktinės aplinkybės buvo iš esmės skirtingos, dėl kurių pakeitimo galėjo būti suvaržyta teisė į gynybą“[225]. Šios bylos puikiai iliustruoja kaltinimo keitimo apeliacinės instancijos teisme reguliavimą (tiksliau tariant buvusį reguliavimą), jog veika kvalifikuojama pagal baudžiamąjį

[223] *Ibidem.*
[224] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. gegužės 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-340/2007.
[225] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. gegužės 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-190/2012.

įstatymą, numatantį sunkesnį nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, taip pat veikos faktinės aplinkybės iš esmės skirtingomis gali būti keičiami tik tokiu atveju jei to prašoma apeliaciniuose skunduose bei yra pateikiamas tokią teisę turinčių proceso dalyvių prašymas. Taip pat minėtos kasacinio teismo bylos atspindi šio reguliavimo problemas, neleidusias apeliacinės instancijos teismui tinkamai nagrinėti baudžiamųjų bylų, ypač kai kalbama apie faktinių aplinkybių keitimą iš esmės skirtingomis. Dėl šių priežasčių Lietuvos apeliacinis teismas kreipėsi į Konstitucinį Teismą, prašydamas nustatyti ar: „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 320 straipsnis tiek, kiek jame draudžiama baudžiamąją bylą apeliacine tvarka nagrinėjančiam teismui pakeisti inkriminuojamos veikos faktines aplinkybes iš esmės skirtingomis, kai paduotuose apeliaciniuose skunduose to nėra prašoma, ir tais atvejais, kai jis iš anksto praneša baudžiamojon atsakomybėn traukiamam asmeniui ir kitiems nagrinėjimo teisme dalyviams apie tokią galimybę, užtikrina teisės žinoti kaltinimą, teisės į gynybą ir kitų konstitucinių tinkamo teisinio proceso principų įgyvendinimą, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 straipsnio 1 daliai, konstituciniams teisingumo, teisinės valstybės principams“[226], taip pat tai, ar „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 326 straipsnio 1 dalies 4 punktas tiek, kiek jame draudžiama apeliacinės instancijos teismui panaikinti nuosprendį ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti teismui, kai, bylą nagrinėjant apeliacine tvarka, paaiškėja naujos faktinės aplinkybės, tačiau apeliaciniuose skunduose nėra prašoma pakeisti faktines bylos aplinkybes, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 straipsnio 1 daliai, konstituciniams teisingumo, teisinės valstybės principams“[227]. Nors šioje dalyje, dėl LApT pateiktų prašymų, konstitucinės justicijos byla buvo nutraukta, joje pateikti Konstitucinio Teismo išaiškinimai yra itin svarbūs ne tik keičiat kaltinimą pirmosios instancijos teisme, bet ir apeliacijoje. Kaip nurodė Konstitucinis Teismas, atitinkamas kaltinimo keitimą teisme reglamentuojančias nuostatas pripažinus prieštaraujančias Konstitucijai BPK 320 straipsnis įgyja naują prasmę[228]. Minėtame nutarime Konstitucinis Teismas pažymėjo, jog „nagrinėjant bylą apeliacine tvarka, taikoma ir BPK 256 straipsnio 1 dalis, kurioje nustatyta kaltinime nurodytos veikos faktinių aplinkybių pakeitimo iš esmės skirtingomis aplinkybėmis tvarka. [...] pagal Konstituciją bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos paskirtis – sudaryti prielaidas aukštesnės instancijos teismuose ištaisyti bet kurias fakto (t. y. teisiškai reikšmingų faktų nustatymo ir vertinimo) ar bet kurias teisės (t. y. teisės taikymo) klaidas, kurias dėl kokių nors priežasčių gali padaryti žemesnės instancijos teismas, ir neleisti, kad kokioje nors

[226] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas, *supra note* 5.
[227] *Ibidem*.
[228] *Ibidem.*

bendrosios kompetencijos teismų nagrinėtoje baudžiamojoje ar kitos kategorijos byloje būtų įvykdytas neteisingumas; apeliacinės instancijos teismas tam tikrais atvejais ne tik gali, bet ir privalo peržengti apeliacinio skundo ribas; jis neturi būti apeliacinio skundo ribų varžomas taip, kad jo sprendimas būtų iš esmės neteisingas ir dėl to būtų pažeistos konstitucinės vertybės.[...]“[229]. Pažymėdamas, kad pripažinus BPK 256 straipsnio 1 dalies nuostatą tiek, kiek joje nenustatyta, kad teismas savo iniciatyva kaltinime nurodytos veikos faktines aplinkybes gali pakeisti iš esmės skirtingomis, prieštaraujančią pagrindiniam šalies įstatymui, byla šioje dalyje nutraukta nebelikus tyrimo dalyko. Dėl tų pačių motyvų bei atsižvelgiant į tai, jog nebeliko tyrimo objekto dėl BPK 320 straipsnio atitikties Konstitucijai, buvo nutraukta ir šios konstitucinės justicijos bylos dalis, dėl Lietuvos apeliacinio teismo prašymo ištirti ar BPK 326 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d. redakcija) 4 punktas neprieštarauja Konstitucijai[230]. Taigi šiuo Konstitucinio Teismo nutarimu iš esmės buvo išplėstos bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribos, suteikiant galimybę, netgi pareigą, apeliacinės instancijos teismui, nustatyti tikrąsias bylos aplinkybes, kurios gali būti iš esmės skirtingos nuo nurodytų kaltinamajame akte, nors to ir nėra prašoma apeliaciniuose skunduose. Visgi, šis Konstitucinio Teismo nutarimas, kalbant apie kaltinimo keitimą apeliacijoje kelia nemažai aktualių klausimų: ar apeliacinės instancijos teisme teismui savo iniciatyva pakeitus kaltinimą nėra prarandama teisė į apeliaciją, ar tokiu būdu nėra pažeidžiamas reikalavimas, nustatyti tokį reguliavimą, kuris užtikrintų galimybę bent vieną kartą patikrinti teismo nuosprendį fakto ir teisės klausimu, kokia šio sprendimo įtaka bylų nagrinėjimui kasacinės instancijos teisme? Nors į šiuos klausimus, ko gero nėra vienareikšmiškų atsakymų, ypač atsižvelgiant į tai, kad po šio nutarimo paskelbimo dienos praėjo sąlyginai nedaug laiko, šiame skyriuje bus bandoma aptarti galimus atsakymų variantus ir galbūt pateikti priimtiniausius atsakymus.

Kaip minėta, Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimu buvo iš esmės pakeistas teismo vaidmuo, keičiant kaltinimą ne tik pirmosios, bet ir apeliacinės instancijos teisme, todėl su tuo susijusiems klausimams nagrinėti daugiausia bus analizuojama teismų sprendimai priimti po minėto nutarimo paskelbimo. Nagrinėti teismų sprendimai, patvirtina, kad teismai aktyviai naudojasi Konstitucinio Teismo išaiškinimu, suteiktais įgaliojimais keisti faktines veikos aplinkybes savo iniciatyva. Pavyzdžiui, Kauno apygardos teismas, išnagrinėjęs baudžiamąją bylą apeliacine tvarka, nurodė, jog „teismų praktikoje pripažįstama, kad inkriminuojamos nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių pakeitimas iš esmės skirtingomis nagrinėjant bylą apeliacine tvarka paties teismo

[229] *Ibidem.*
[230] *Ibidem.*

iniciatyva nelaikytina esminiu baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimu, jeigu yra laikomasi tam tikrų su nuteistojo teisės į gynybą užtikrinimo sąlygų. [...] Kolegija, atlikdama įrodymų tyrimą apeliacinės instancijos teisme, pranešė Ž. J. J. ir A. K., kad yra galimas kaltinamųjų veiksmų vertinimas kaip didelės vertės turtinės prievolės išvengimas apgaulės būdu, o ne turtinės prievolės panaikinimas kitų asmenų naudai ar svetimo turto įgijimas“[231]. Visgi, pasitaiko ir ne visai tinkamai motyvuojamų teismų sprendimų. Štai Vilniaus apygardos teismas, apeliacine tvarka išnagrinėjęs baudžiamąją bylą, pagal prokuroro apeliacinį skundą dėl pirmosios instancijos teismo nuosprendžio, kuriuo kaltinamasis S. D. išteisintinas pagal Lietuvos Respublikos BK 22 str. 1 d. ir 259 str. 1 d., nes nepadaryta nusikalstamos veikos požymių turinti veika, pakeitė veikos faktines aplinkybes bei pripažino kaltinamąjį kaltu, padarius baigtą nusikaltimą, numatytą BK 259 str. 1 d.[232]. Nors šioje byloje, teismas pasinaudojo jam suteikta teise, nustatyti iš esmės skirtinas faktines veikos aplinkybes, to neprašant apeliaciniuose skunduose, pastebėtina, kad toks sprendimas nebuvo tinkamai motyvuotas. Šis sprendimas buvo priimtas, remiantis ne minėtu Konstitucinio Teismo nutarimu, ar LAT praktika, pvz., nutartimi priimta kasacinėje byloje Nr. 2K-P-1/2014, tačiau LAT 2009 m. liepos 29 d. „Baudžiamojo proceso kodekso normų, nustatančių bylos nagrinėjimo teisme ribas, taikymo teismų praktikoje apžvalga“, kurioje nurodoma, kad kaltinime nurodytos veikos faktinės aplinkybės ir jos kvalifikavimas Lietuvos Respublikos BPK 256 str. nustatyta tvarka gali būti keičiami ne tik bylą nagrinėjant pirmosios instancijos teisme, bet ir apeliacinio proceso metu[233]. Taigi, nors pats teismo sprendimas nagrinėjama prasme laikytinas teisėtu, jo motyvai yra netinkami, nes remiantis minėtąja praktika, teismui nebuvo suteikta galimybė keisti veikos faktinių aplinkybių iš esmės skirtingomis, jei to neprašoma apeliaciniuose skunduose bei nėra atitinkamų proceso dalyvių prašymo.

Pastebėtina, jog kai kurie autoriai dar 2005 m. pasirodžius Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimui[234], kuriame nurodoma, kad kaltinimo keitimas vadovaujantis BPK 256 straipsnio 1 ir 2 dalių nuostatomis galimas ir apeliacinės instancijos teisme, pažymėjo tai, kad ši nuostata iš esmės pakeičia apeliacijos sampratą, nepagrįstai ir stipriai sumenkina bylos nagrinėjimo pirmosios instancijos teisme reikšmę, gali jį paversti tik repeticija prieš „pagrindinį procesą“ apeliacinės

[231] Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. vasario 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-1-485/2015.
[232] Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. spalio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-501-312-2014.
[233] *Ibidem.*
[234] Teismų praktika. 2005, 23. *Supra note* 219.

instancijos teisme[235]. Ir iš tiesų, galima pastebėti, kad keičiant kaltinimą apeliacinės instancijos teisme, ypač kai kalbamame apie tokį keitimą, kai peržengiat skundo ribas šį keitimą inicijuoja teismas, kai yra keičiamos faktinės veikos aplinkybės, bylos nagrinėjimas apeliacinės instancijos teisme tarsi praranda savo pirmosios instancijos teismo sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo kontrolės funkciją ir iš esmės, pagal šį naują kaltinimą, byla teisme yra nagrinėjama pirmą kartą.

Atkreiptinas dėmesys, kad dar iki minėto Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimo, kuomet teismui nebuvo suteikiama galimybė apeliacinės instancijos teisme keisti faktines veikos aplinkybes iš esmės skirtingomis, atliktos apklausos metu, buvo nustatyta, kad dauguma apeliacinės instancijos teismo teisėjų neigiamai vertino apeliacinės instancijos teismo galimybę pakeisti nusikalstamos veikos kvalifikavimą bei pripažino, kad tai prieštarauja pačiai apeliacijos sampratai ir pažeidžia proceso dalyvių teises[236]. Visgi, ankstesnėje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje, kaip minėta, kaltinimo keitimas apeliacinės instancijos teisme laikytinas leistinu. Be to, minėtoje konstitucinės justicijos bylos dalyje dėl BPK 320 straipsnio 3 dalies ir BPK 326 straipsnio 1 dalies atitikties Konstitucijai Konstitucinis Teismas nurodė, kad baudžiamasis įstatymas turi sudaryti visas galimybes teismui, atsižvelgiant į bylos aplinkybes, asmeniui padariusiam nusikalstamą veiką, paskirti teisingą bausmę, paskyrus neteisingą bausmę būtų pažeista asmens teisė į teisingą teismą. [...] apribojus apeliacinės instancijos teismo galimybes prokuroro, privataus kaltintojo ar nukentėjusiojo prašymu kaltinime nurodytos veikos faktines aplinkybes pakeisti iš esmės skirtingomis, būtų sudarytos prielaidos asmeniui, padariusiam nusikalstamą veiką esant iš esmės skirtingoms faktinėms aplinkybėmis, nei nurodyta kaltinime, paskirti neteisingą bausmę, o tai reikštų, jog yra pažeidžiama asmens teisė į teisingą teismą, taigi ir Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalis, konstitucinis teisinės valstybės principas[237]. Taigi, iš esmės tokia pozicija reiškia, kad apeliacinis teismas negali būti atleistas nuo priedermės vykdyti teisingumą, priimant visapusiškai teisingą sprendimą, ir jam turi būti suteiktos visos galimybės šį tikslą pasiekti. Štai LAT teisėjų kolegija, vienoje iš naujesnių nutarčių, išnagrinėjusi bylą pagal prokuroro skundą, grąžindama bylą nagrinėti apeliacine tvarka, nurodė, jog „esant tokiai situacijai, kai nusikalstamos veikos, sudarančios sutaptį, kaltinamajame akte aprašytos kartu, o ne atskirai, teismui negali būti kliūtis svarstyti asmens baudžiamosios atsakomybės klausimą tik dėl vienos sutaptį sudarančios nusikalstamos veikos.[...] Taip pat esant tokiam nusikalstamų veikų aprašymo būdui, nėra kliūtis teismui nagrinėti klausimą dėl D. D. baudžiamosios atsakomybės pagal BK 184 straipsnio 2 dalį,

[235] Rimšelis, E., *supra note* 9. p. 149.
[236] Garnelienė, L., Rimšelis, E., *supra note* 221. p. 251.
[237] Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas, *supra note* 5.

nepateikus prokurorui prašymo pakeisti kaltinimo faktines aplinkybes iš esmės skirtingomis. [...] Apeliacinės instancijos teismas privalo kruopščiai patikrinti apskųstų nuosprendžių (nutarčių) teisėtumą ir pagrįstumą, laikydamasis apeliacinį procesą reglamentuojančių normų reikalavimų šalinti galimas žemesnės instancijos teismo padarytas klaidas ir užtikrinti, kad neįsiteisėtų neteisėti ir nepagrįsti pirmosios instancijos teismų nuosprendžiai (nutartys), o teisėti ir pagrįsti nuosprendžiai (nutartys) nebūtų naikinami ar keičiami. Šiuo atveju apeliacinės instancijos teismo galimybes riboja tik D. D. išteisinimas pagal BK 208 straipsnio 2 dalį“[238]. Kitoje LAT nagrinėtoje byloje, teisėjų kolegija, pasisakydama dėl prokuroro kasacinio skundo argumentų, susijusių su apeliacinės instancijos sprendimu grąžinti bylą prokurorui dėl kaltinamojo akto neatitikimo BPK 219 straipsnio reikalavimų, tenkindama kasacinį skundą nurodė „tais atvejais, kai, nagrinėjant bylą apeliacinės instancijos teisme, BPK nustatyta tvarka pakeičiamos pirmosios instancijos teismo nuosprendyje nurodytos esminės nusikalstamos veikos aplinkybės, nėra teisinio pagrindo teigti, kad nuteistasis praranda teisę kreiptis į teismą (Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas). BPK 1 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad baudžiamasis procesas turi užtikrinti greitą, išsamų nusikalstamų veikų atskleidimą ir tinkamą baudžiamojo įstatymo pritaikymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas. Taigi, apeliacinės instancijos teismas taip pat turi ištirti bylos aplinkybes ir įrodymus, turinčius esminę reikšmę teismo išvadoms, jei tai nebuvo tirta pirmosios instancijos teisme, ir nagrinėdamas bylą apeliacine tvarka, spręsdamas inkriminuojamos veikos kvalifikavimo klausimą turi įgaliojimus, esant pagrindui, ir savo iniciatyva nustatyti iš esmės skirtingas inkriminuojamos veikos faktines aplinkybes. Įgyvendindamas šią teisę, teismas privalo pranešti kaltinamajam ir kitiems nagrinėjimo teisme dalyviams apie tokią galimybę užtikrinti teisę žinoti kaltinimą, teisę į gynybą, kitų tinkamo teisinio proceso principų įgyvendinimą (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-1/2014)“[239]. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad netgi LAT praktika, aiškinant kaltinimo keitimą teisme reglamentuojančių normų galiojimą apeliacijoje, nebuvo visiškai nuosekli. Vienoje pirmųjų nutarčių, priimtoje po minėto Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo, atmesdamas nukentėjusiųjų skundus kasacinis teismas nurodė, kad „apeliacinės instancijos teismas turi įgaliojimus kaltinime nurodytos veikos faktines aplinkybes pakeisti iš esmės skirtingomis tik tuo atveju, kai to prašoma BPK 256 straipsnio 1 dalyje nurodyto proceso dalyvio apeliaciniame skunde (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-190/2012). Be to, BPK 320 straipsnio 3 dalyje nustatytą teisinį reguliavimą aiškinant kartu su 256 straipsnio 1

[238] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. birželio 10 d. nutartis, *supra note* 214.
[239] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. liepos 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-319/2014.

dalyje nustatytu reguliavimu, pažymėtina, kad baudžiamąją bylą apeliacine tvarka nagrinėjančiam teismui nesuteikiami įgaliojimai pakeisti nusikalstamos veikos faktines aplinkybes iš esmės skirtingomis, kai paduotuose apeliaciniuose skunduose to nėra prašoma. Nagrinėjamoje baudžiamojoje byloje tokių prašymų nei A. J. K., nei prokuroras savo apeliaciniuose skunduose nepateikė“[240].

Viena vertus, susiklosčiusi teismų praktika, leidžianti apeliacinės instancijos teisme keisti faktines veikos aplinkybes iš esmės skirtingomis, kai paduotuose apeliaciniuose skunduose to nėra prašoma, Konstitucinio Teismo pozicija šiuo klausimu bei ja paremta bendrosios kompetencijos teismų pozicija yra pagrįsta ir su ja sutiktina. Ypač, kiek tai susiję su argumentais, jog apeliacinės instancijos teismas, kitu atveju būtų privestas priimti savo turiniu neteisingą sprendimą. Juo labiau, kad įstatymas nenumato apeliacinės instancijos teismui, nustačius iš esmės skirtingas faktines veikos aplinkybes nuo išdėstytų kaltinime, grąžinti bylos pirmosios instancijos teismui. Tačiau, kita vertus, nagrinėjant esminių faktinių veikos aplinkybių pakeitimo apeliacijoje priimtinumą viso baudžiamojo proceso kontekste yra būtina atsižvelgti ir į kasacijos sampratą bei paskirtį, teisės į teisminę gynybą užtikrinimą.

Teisminės gynybos prieinamumo ir universalumo principas yra įtvirtintas tarptautiniuose bei nacionaliniuose teisės aktuose, jo esmė - kiekvienas asmuo, manantis, kad jo teisės yra pažeistos, gali kreiptis į teismą. Valstybė turi užtikrinti veiksmingą šios asmens teisės įgyvendinimo mechanizmą[241]. „Kiekvienas asmuo, nuteistas už nusikaltimo padarymą, turi teisę, kad jo nuteisimą ir nuosprendį pagal įstatymą peržiūrėtų aukštesnė teisminė instancija“[242]. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje pažymima, kad „konstitucinis teisminės gynybos principas yra universalus; teisė kreiptis į teismą yra absoliuti, jos teisės negalima apriboti ar paneigti; įstatymų leidėjas turi konstitucinę pareigą nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad visus ginčus dėl asmens konstitucinių teisių ir laisvių, taip pat įgytų teisių pažeidimo būtų galima spręsti teisme“[243]. Konstitucinėje doktrinoje aiškinant šią asmens teisę nurodoma, kad „iš konstitucinio teisinės valstybės principo kyla imperatyvas, kad asmuo, manantis, jog jo teisės ar laisvės yra pažeistos, turi absoliučią teisę į

[240] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. lapkričio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-477/2013.
[241] Jurka, R., *et. al., supra note* 26, p. 30, 34.
[242] Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. *Valstybės žinios*, Nr. 77-3288. 14 straipsnio 5 dalis.
[243] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. gegužės 8 d. nutarimo Nr. 506 „Dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų patvirtinimo“ patvirtintų nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų 37 punkto (2000 m. gegužės 8 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 29 straipsnio 1 daliai (1999 m. gruodžio 23 d., 2001 m. liepos 5 d. redakcijos)“. *Valstybės žinios,* 2005, Nr. 19-623. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas, *supra note* 118.

nepriklausomą ir nešališką teismą; kad ši teisė negali būti dirbtinai suvaržoma arba negali būti dirbtinai pasunkinama ją įgyvendinti; kad šios teisės negalima paneigti; kad asmeniui jo pažeistų teisių gynyba teisme garantuojama nepriklausomai nuo jo teisinio statuso; kad pagal Konstituciją įstatymų leidėjas turi pareigą nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad visus ginčus dėl asmens teisių ar laisvių pažeidimo būtų galima spręsti teisme; kad asmens pažeistos teisės, *inter alia* įgytosios teisės, ir teisėti interesai turi būti ginami nepriklausomai nuo to, ar jie tiesiogiai įtvirtinti Konstitucijoje; kad asmens teisės turi būti ne formaliai, o realiai ir veiksmingai ginamos tiek nuo privačių asmenų, tiek nuo valdžios institucijų ar pareigūnų neteisėtų veiksmų; kad teisinis reguliavimas, įtvirtinantis asmens teisės į savo teisių ir laisvių teisminę gynybą įgyvendinimo tvarką, turi atitikti *inter alia* iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylantį teisinio aiškumo reikalavimą; kad įstatymų leidėjas privalo įstatymuose aiškiai nustatyti, kaip ir į kokį teismą asmuo gali kreiptis, kad asmuo iš tikrųjų galėtų įgyvendinti savo teisę kreiptis į teismą dėl savo teisių ir laisvių pažeidimo; kad įstatymu turi būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad bendrosios kompetencijos ar pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigto specializuoto pirmosios instancijos teismo baigiamąjį aktą būtų galima apskųsti bent vienos aukštesnės instancijos teismui.[...] įstatymų leidėjas turi diskreciją, laikydamasis konstitucinio teisinės valstybės principo, nustatyti, į kokį teismą ir kokia tvarka asmuo gali kreiptis dėl savo pažeistų teisių ir laisvių gynimo. Kartu pabrėžtina, kad įstatymų leidėjas pagal Konstituciją negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, pagal kurį asmuo, nepriklausomai nuo jo teisinio statuso, dėl savo pažeistų teisių negalėtų kreiptis į teismą ar ši jo teisė būtų suvaržyta“[244]. Reguliavimo, užtikrinančio efektyvų asmens teisės į teisminę gynybą svarba pabrėžiama ir vėlesniuose Konstitucinio Teismo nutarimuose[245]. Šio magistro baigiamojo darbo kontekste itin aktualus tesės į teisminę gynybą aspektas, susijęs su teise apskųsti teismo baigiamąjį aktą. Konstitucinis Teismas, pasisakydamas dėl šios teisės yra nurodęs, jog „konstitucinė asmens teisė kreiptis į teismą, teismų instancinė sistema suponuoja tai, kad įstatymu turi būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad bendrosios kompetencijos ar pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigto specializuoto pirmosios instancijos teismo baigiamąjį aktą būtų galima apskųsti bent vienos aukštesnės instancijos teismui (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d., 2006 m. kovo 28 d., 2006 m. rugsėjo 21 d., 2006 m. lapkričio 27 d., 2007 m. spalio 24 d. nutarimai). Teisingumas

[244] Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 90 straipsnio 8 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 130-4910.

[245] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 15 d. nutarimas, *supra note* 198, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. birželio 30 d. nutarimas „Dėl Lietos Respublikos Valstybės skolos įstatymo 9 straipsnio 2dalies (2003 m. gruodžio 18 d. redakcija) nuostatos atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai‘. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 75-2965;

vykdomas visada paliekant galimybę ištaisyti galimą klaidą arba pakeisti nuosprendį paaiškėjus naujoms aplinkybėms (Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas). Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad įstatyme turi būti ne tik įtvirtinta pati proceso šalies teisė apskųsti pirmosios instancijos teismo baigiamąjį aktą bent vienos aukštesnės instancijos teismui, bet ir nustatyta tokia apskundimo tvarka, kuri leistų aukštesnės instancijos teismui ištaisyti galimas pirmosios instancijos teismo klaidas; priešingu atveju būtų nukrypta nuo konstitucinio teisinės valstybės principo, pažeista asmens konstitucinė teisė į tinkamą teismo procesą (Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d., 2007 m. spalio 24 d. nutarimai); minėtas žemesnės instancijos teismų klaidų ištaisymas ir su tuo susijęs kelio neteisingumui užkirtimas yra atitinkamos bylos šalių ir visuomenės apskritai pasitikėjimo ne tik atitinkamą bylą nagrinėjančiu bendrosios kompetencijos teismu, bet ir visa bendrosios kompetencijos teismų sistema *conditio sine qua non* (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas).[...] pirmosios instancijos teismo baigiamojo akto apskundimo instituto paskirtis yra ne tik teisinėn atsakomybėn patraukto asmens (nuteistojo) teisių, bet ir kitų asmenų, *inter alia* nukentėjusiojo, teisių ir teisėtų interesų, taip pat viešojo intereso, valstybės teisinės tvarkos gynimas ir apsauga“[246].

Lietuvoje yra įtvirtinta ribota kasacijos forma, t. y. bylas kasacinės instancijos teismas tikrina tik teisės taikymo aspektu. Nagrinėdamas kasacinę bylą teismas patikrina, ar pirmosios bei apeliacinės instancijos teismai tinkamai pritaikė baudžiamojo įstatymo nuostatas, ar nagrinėjant bylą nebuvo padaryta esminių baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimų[247]. Šios nuostatos nuosekliai laikomasi LAT praktikoje: „Visų pirma, teisėjų kolegija pažymi, kad kasacinės instancijos teismas priimtus nuosprendžius ir nutartis, dėl kurių paduotas skundas, tikrina teisės taikymo aspektu (BPK 376 straipsnio 1 dalis). Bylą nagrinėjant kasacine tvarka tikrinama, ar, vertinant byloje surinktus įrodymus, nustatant bylos aplinkybes, nebuvo padaryta esminių baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimų (BPK 369 straipsnio 1, 3 dalys), ar pagal byloje nustatytas aplinkybes pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai tinkamai pritaikė baudžiamąjį įstatymą (BPK 369 straipsnio 2 dalis). Ar teisingai įvertinti įrodymai ir nustatytos faktinės bylos aplinkybės, sprendžia apeliacinės instancijos teismas. Kasacinės instancijos teismas byloje surinktų įrodymų iš naujo netiria, naujų įrodymų nerenka ir faktinių bylos aplinkybių nenustatinėja“[248].

---

[246] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 425 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 11-388.

[247] Goda, G.*, et. al., supra note* 11. p. 540.

[248] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. lapkričio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-434/2014 ir kt.

Pateikta konstitucinės doktrinos analizė, Lietuvoje egzistuojantis kasacijos modelis, sudaro pagrindą kalbėti apie tai, ar, apeliacinės instancijos teisme pakeitus veikos faktines aplinkybes iš esmės skirtingomis, susidariusi teisinė situacija nepažeidžia asmenų, tiek nuketėjusiojo, tiek ir kaltinamojo, teisės į teisminę gynybą. Šiuo atveju yra tarsi sveriamos dvi viena kitą papildančios konstitucinės vertybės: savo turiniu teisingas teismo sprendimo priėmimas ir teisės į teisminę gynybą užtikrinimas, kurios drauge, greta kitų principų, užtikrina teisę į teisingą teismą (teismo procesą). Konstitucinis Teismas 2013 m. lapkričio 15 d. nutarime nurodė, kad „tuo atveju, kai, nagrinėjant bylą apeliacinės instancijos teisme, BPK nustatyta tvarka yra pakeičiamos pirmosios instancijos teismo nuosprendyje nurodytos esminės nusikalstamos veikos aplinkybės, nėra teisinio pagrindo teigti, kad nuteistasis praranda teisę kreiptis į teismą. Pagal BPK 369 straipsnį toks asmuo turi teisę kreiptis į kasacinės instancijos teismą dėl baudžiamojo įstatymo netinkamo pritaikymo, taip pat dėl esminių BPK pažeidimų, kurie buvo padaryti apeliacinės instancijos teisme nustatant nusikalstamos veikos aplinkybes. Atsižvelgiant į tai, kad esminiu BPK pažeidimu gali būti pripažintas ir šio kodekso 20 straipsnio 5 dalies, kurioje nustatyta, kad teisėjai įrodymus įvertina pagal savo vidinį įsitikinimą, pagrįstą išsamiu ir nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu, vadovaudamiesi įstatymu, pažeidimas, akivaizdu, kad BPK nustatytu teisiniu reguliavimu nėra užkertamas kelias kasacinės instancijos teismui apskųsti ir apeliacinės instancijos teisme nustatytų naujų nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių nustatymo teisingumo“[249]. Tačiau toks Konstitucinio Teismo aiškinimas leidžia įžvelgti tam tikrą teisės į teisminė gynybą sumenkinimą ir kelia abejonių, kadangi kasacinės instancijos teismas, net ir nustačius esminį BPK pažeidimą, remiasi žemesniųjų teismų nustatytomis faktinėmis aplinkybėmis, jų netikrina ir iš naujo nenustatinėja. Tokiu atveju apeliacinės instancijos tesime faktines aplinkybes pakeitus iš esmės skirtingomis, šis teismas, šiuo atžvilgiu, lieka vienintele teismine instancija. Jo nustatytų faktinių aplinkybių teisingumas, atsižvelgiant į kasacijos formą, tai, kad LAT tikrina ar nebuvo padaryta esminių BPK pažeidimų bei ar pagal byloje nustatytas aplinkybes pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai tinkamai pritaikė baudžiamąjį įstatymą, toks sprendimas iš esmės nebegali buti patikrinamas aukštesnės instancijos teismo. Tai patvirtina ir kasacinio teismo praktika: „Ar teisingai įvertinti įrodymai ir nustatytos faktinės bylos aplinkybės, sprendžia apeliacinės instancijos teismas. Kasacinės instancijos teismas byloje surinktų įrodymų iš naujo nevertina, naujų įrodymų nerenka ir faktinių bylos aplinkybių nenustatinėja. [...]kasatoriai iš esmės neigia pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų išvadas dėl faktinių bylos aplinkybių nustatymo bei įrodymų vertinimo ir netiesiogiai kreipiasi į kasacinės

[249] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 13 d. nutarimas, *supra note* 5.

instancijos teismą dėl tų aplinkybių tyrimo bei vertinimo. Pagal baudžiamojo proceso įstatymą tai nėra nei apskundimo, nei bylos nagrinėjimo kasacine tvarka pagrindas, todėl kasacinės instancijos teismas tokius teiginius nagrinės tik tiek, kiek jie susiję su baudžiamojo įstatymo taikymu bei baudžiamojo proceso įstatymo laikymusi“[250]; „Ar tinkamai įvertinti įrodymai ir teisingai nustatytos faktinės bylos aplinkybės, galutinai išsprendžiama apeliacinės instancijos teisme (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-7-85/2011, 2K-7-81/2013, 2K-7-107/2013, 2K-7-88/2014 ir kt.)“[251].

Apžvelgtina ir EŽTT praktika, susijusi su nagrinėjamu klausimu. Byloje *Mattei prieš Prancūziją* EŽTT konstatavo, kad kaltinimo pakeitimas apeliacinės instancijos teisme, kur veika buvo perkvalifikuota iš vykdytojo į bendrininko, kelia abejonių dėl atitikties Konvencijos 6 straipsnio nuostatoms. Be to, šioje byloje, konstatuota, kad pakeitus kaltinimą kasacine tvarka buvo galimas tik naujos kvalifikacijos teisėtumo patikrinimas, tačiau ne faktinių aplinkybių[252]. Jau minėtoje byloje *Sipavičius prieš Lietuvą* dėl kaltinimo pakeitimo tinkamai neinformavus asmens Konvencijos pažeidimas nebuvo konstatuotas tik todėl, kad pareiškėjas turėjo galimybę ginčyti tiek teisės, tiek fakto klausimą[253]. Taip pat ir kitose bylose EŽTT Konvencijos garantuojamas teises siejo su pareiškėjų galimybe teismų sprendimus ginčyti tiek fakto, tiek ir tesisės klausimu[254].

Taigi, EŽTT praktika, aiškiai ribojanti fakto klausimo patikrą kasacijos forma, kasacinio teismo praktika, iš tiesų leidžia abejoti Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo išsakytais argumentais, kurie, autorės nuomone, neišsklaido abejonių dėl teisės į teisminę gynybą garantavimo pakeičiant faktines veikos aplinkybes iš esmės skirtingomis apeliacinės instancijos teisme. Negalimas toks teisinis reguliavimas, kuris „aukotų“ teisminę gynybą, taip pat ir toks reguliavimas, kuris verstų apeliacinės instancijos teismą priimti iš esmės neteisingą sprendimą, kai teismui nustačius faktines aplinkybes iš esmės skirtingomis, tačiau nesant galimybės nei jų pakeisti, nei bylą grąžinti pirmosios instancijos teismui, teismo baigiamuoju aktu būtų nubaustas nekaltas, ar išteisinamas kaltas asmuo. Kiekviena iš minėtų situacijų lemtų, kad yra pažeidžiama atskira asmens teisė, kartu ir teisė į teisingą teismą. Todėl, šiuo atveju, susidariusi situacija turėtų būti sprendžiama legislatyvinės valdžios, nustatant tokį teisinį reguliavimą, kuris leistų išvengti abiejų neigiamų situacijų. Kitu atveju, tikėtina, kad ne tik padaugės kreipimųsi į kasacinės instancijos teismą dėl

[250] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. gruodžio 9 d. nutartis, *supra note* 82.
[251] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. sausio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-93-489/2015.
[252] EŽTT 2005 m. gruodžio 19 d. sprendimas byloje *Mattei prieš Prancūziją* (peticijos Nr. 34043/02).
[253] *Sipavičius prieš Lietuvą, supra note* 88.
[254] EŽTT 2007 m. balandžio 24 d., 2004 m. birželio 24 d., 2006 m. vasario 7 d. sprendimai bylose *Juha Nuutinen prieš Suomiją* (peticijos Nr. 45830/99).; *Balette prieš Belgiją* (peticijos Nr., 48193/99); *Virolainen prieš Suomiją* (peticijos Nr. 29172/02).

esminių BPK pažeidimų, tačiau gali atsirasti ir naujų, manytina, pagrįstų, kreipimųsi prieš Lietuvą į EŽTT.

Siekiant išspręsti šią problemą, galėtų būti keičiama kasacijos forma, atsisakant griežto ribojimo tikrinti žemesnės instancijos teismų sprendimus fakto klausimu. Visgi, manytina, jog kur kas priimtinesnis variantas būtų, nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris leistų apeliacinės instancijos teismui, išnagrinėjus bylą dėl pirmosios instancijos teismo sprendimo, paaiškėjus, kad veikos faktinės aplinkybės yra iš esmės skirtingos nei pradiniame kaltinime, tačiau apeliaciniuose skunduose nėra prašoma jų pakeisti, panaikinti šį sprendimą ir perduoti baudžiamąją bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui. Be abejo, šis reguliavimas taip pat gali būti kritikuotinas vertinant proceso greitumo, operatyvumo aspektu. Autorės šiame darbe minėta, kad kalbant apie kaltinimo keitimą pirmosios instancijos teisme, vertinant reguliavimo, suteikiančio teisę teismui savo iniciatyva keisti faktines veikos aplinkybes iš esmės skirtingomis nei nurodoma kaltinamajame akte bei grąžinti bylą prokurorui, prioritetas teiktinas pirmajai alternatyvai, o antroji kritikuota dėl prailginamos proceso trukmės. Tačiau, pažymėtina, kad šiuo atveju situacija yra kitokia, ir čia proceso operatyvumui negali būti suteikiamas prioritetas teisingumo vykdymo ar teisės į teisminę gynybą sąskaita. Šiuo atveju bylos išnagrinėjimo greitumas negali paneigti tiek kaltinamojo, tiek ir nukentėjusiojo teisės apskųsti apeliacinės instancijos teismo sprendimo (juo nustatytų iš esmės skirtingų nei kaltinamajame akte faktinių veikos aplinkybių) bent vienos instancijos aukštesniam teismui. Siūlomas reguliavimas, viena vertus, leistų teismui priimti teisingą sprendimą, kuriuo byla būtų perduota nagrinėti iš naujo. Be to, tai, manytina, suteiktų papildomos motyvacijos pirmosios instancijos teismui, atlikti visus reikalingus veiksmus netgi ir nesant kitų proceso subjektų iniciatyvos, kad būtų nustatytosios tikrosios bylos faktinės aplinkybės, būtinos teisingo sprendimo priėmimui, neleidžiant „nusimesti“ atsakomybės, tikintis, kad padarytas klaidas ištaisys aukštesnis teismas. Taip būtų sustiprinamas pasitikėjimas pirmosios instancijos teismu ir proceso dalyviai, turėtų mažiau motyvacijos skųsti sprendimus apeliacine tvarka. Kita vertus, toks reguliavimas leistų užtikrinti, kad proceso dalyviai- kaltinamasis, nukentėjusysis, galiausiai ir prokuroras, nesutinkantys su apeliacinės instancijos teismo nustatytomis naujomis iš esmės skirtingomis faktinėmis aplinkybėmis, nepraras teisės į apeliaciją ir galimybės patikrinti teismo sprendimo teisėtumą ir pagrįstumą fakto klausimu. Taigi, toks reguliavimas, nors ir turėdamas neigiamų aspektų, susijusių su proceso greitumu, ko gero geriausiai leistų pasiekti baudžiamojo proceso tikslus - „[...] užtikrinti greitą, išsamų nusikalstamų veikų atskleidimą ir tinkamą baudžiamojo įstatymo pritaikymą, kad

nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas“[255] bei užtikrinti, kad proceso metu nebūtų pažeidžiamos asmens teisės, taigi kartu ir užtikrintų teisingą teismą (teismo procesą).

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, manytina, kad esminių veikos faktinių aplinkybių pakeitimas apeliacinės instancijos teisme, apeliaciniuose skunduose nesant prašymo pakeisti faktines aplinkybes iš esmės skirtingomis, nepagrįstai riboja proceso subjektų teisę į teisminę gynybą, nes šios naujos aplinkybės nebegali būti patikrintos aukštesnės instancijos teismo. Manytina, kad BPK 326 straipsnio pakeitimas, numatantis galimybę apeliacinės instancijos teismui panaikinti nuosprendį ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui, kai bylos nagrinėjimo apeliacine tvarka metu paaiškėja naujos veikos faktinės aplinkybės, užtikrintų, kad proceso dalyviai nepraras teisės apskųsti sprendimo fakto klausimu bent vienos instancijos aukštesniam teismui bei užtikrins, kad nesusidarys procesinė situacija, neleidžianti teismui priimti teisingo sprendimo.

[255] Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 2 straipsnis. *Valstybės žinios.* 2002, Nr. 37-1341.

IŠVADOS

1. Baudžiamosios bylos nagrinėjimo teisme ribos gali būti pakeičiamos, keičiant bylos dalyką, t.y. nusikalstamos veikos teisinį vertinimą ar (ir) faktines aplinkybes. Tai turi būti daroma laikantis įstatyme ir teismų praktikoje nustatytų taisyklių, kurios užtikrintų asmenų procesines teises. Pasikeitusi konstitucinė doktrina, nustatė taisykles, kurių privaloma laikytis ne tik tuomet, kai kaltinimas keičiamas sunkesniu, bet ir keičiant kaltinimą lengvesniu.

2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrinos pokytis, susijęs su kaltinimo keitimo teisme klausimais, reglamentuojančiais kaltinimo keitimą į lengvesnį, gali būti įvardijamas Konstitucijos reinterpretavimu. Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimu nustatytas tinkamas asmens konstitucinės, konvencinės teisės į gynybą užtikrinimas. Tam buvo pasirinktas Konvencijoje ir EŽTT praktikoje taikomas modelis, kuris numato būtiną kaltinamojo informavimą apie kaltinimo perkvalifikavimą lengvesniu, kai toks pakeistas kaltinimas nėra kaltinamajame akte formuojamo kaltinimo visumos dalis ar jame skiriasi kai kurie veikos požymiai, neišplečiant šios teisės, nustatant besąlyginį reikalavimą iš anksto informuoti apie bet kokį kaltinimo pakeitimą.

3. Konstitucinio Teismo doktrinai vystantis vis labiau pabrėžiamas baudžiamojo proceso modelis, kuriame rungimosi principas galioja ribotai, o teismas suprantamas kaip aktyvus proceso dalyvis. Suteikus teismui plačias galimybes, susijusias su kaltinimo keitimu teisme, toks modelis įtvirtintas neabejotinai. Nors Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimu pakartotinai ir nebuvo spręstas klausimas dėl įstatymo, leidžiančio teismui savo iniciatyva keisti kaltinimą sunkesniu, konstitucingumo, nutarimo nuoroda šiuo klausimu į EŽTT praktiką, manytina, patvirtino tokio reguliavimo atitikimą Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Konstitucinei doktrinai pasisakius dėl apeliacinės instancijos teismo įgaliojimų pakeisti esmines veikos faktines aplinkybes, kai to nėra prašoma apeliaciniuose skunduose, atsirado prielaidos pažeisti asmens teisę į teisminę gynybą. Įstatymų leidėjui nesiėmus iniciatyvos pakeisti bylų proceso apeliacinės instancijos teisme teisinio reguliavimo, neatmestina galimybė, jog tai gali tapti EŽTT nagrinėjimo objektu, sprendžiant dėl reguliavimo, leidžiančio apeliacinės instancijos teismui savo iniciatyva keisti veikos faktines aplinkybes, atitikties Konvencijos nuostatoms.

4. Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimu sustiprinta kaltinamojo teisės į gynybą apsauga keičiant kaltinimą lengvesniu yra efektyviai taikoma teismų praktikoje, dėl to reikšmingų teisinių ginčų nekyla. Nors teismų praktika dar nėra itin gausi, pastebima tendencija, kad skundai dėl kaltimo keitimo lengvesniu, kai pakeičiamos esminės faktinės veikos aplinkybės, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo yra atmetami kaip nepagrįsti. Todėl galima daryti prielaidą, kad

naujas kaltinimo keitimo teisme nuostatų aiškinimas ir, tikėtina, artimiausiu metu pasikeisiantis reglamentavimas, ne tik tinkamai užtikrins asmenų teisę į gynybą, bet ir sumažins skundus dėl su tuo susijusių teismų sprendimų.

5. Atlikta teismų praktikos analizė rodo, jog pirmosios instancijos teismai aktyviai naudojasi teise keisti veikos faktines aplinkybes iš esmės skirtingomis savo iniciatyva, dėl ko yra sumažintos galimybės grąžinti bylą prokurorui, tai pagreitina baudžiamąjį procesą. Be to, teismui buvo suteiktos visos galimybės tinkamai vykdyti teisingumą, nepriklausomai nuo kitų proceso dalyvių valios. Atlikta konstitucinės jurisprudencijos, EŽTT sprendimų bei kitų Europos valstybių kaltinimo keitimo teisme reglamentavimo analizė, patvirtina, kad, priklausomai nuo pasirinkto baudžiamojo proceso modelio, teismui suteikti įgaliojimai keisti kaltinimą savo iniciatyva, yra suderinami su rungimosi principu ir jo turinio elementais, nepažeidžia asmens teisės į nešališką teismą, o Lietuvoje galiojančio proceso modelio kontekste, yra būtini teismui vykdyti savo funkcijas.

6. Apeliacinės instancijos teismas taip pat gana aktyviai naudojasi teise savo iniciatyva pakeisti veikos faktines aplinkybes iš esmės skirtingomis. Tokių įgaliojimų apeliacinės instancijos teismui suteikimas itin išplečia bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribas, ir nors apeliacinės instancijos teismui taip pat privalo būti sudarytos galimybės vykdyti teisingumą, atsižvelgiant į Lietuvoje įtvirtintą kasacijos modelį, proceso dalyviai, tokiu būdu praranda teisę apskųsti tokį apeliacinio teismo sprendimą fakto klausimu.

7. Lietuvos bendrosios kompetencijos teismai, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas savo sprendimus, susijusius su teismo vaidmeniu procese keičiant kaltinimą, grindžia EŽTT praktika, taip siekiant apsaugoti asmenų teises nuo galimų pažeidimų. Visgi, pastebėta ir tai, kad išplėtus teismo galimybę keisti esmines veikos faktines aplinkybes apeliacinės instancijos teisme, kai to nėra prašoma apeliaciniuose skunduose, nebuvo atsižvelgta į EŽTT praktiką, kuri nustato aiškų reikalavimą - asmeniui turi būti sudaryta galimybė apskųsti teismo sprendimą bent vienam aukštesnės instancijos teismui teisės ir fakto klausimu.

8. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 326 straipsnio 1 dalies 4 punkto pakeitimu, numačius galimybę apeliacinės instancijos teismui, nustačius iš esmės skirtingas faktines veikos aplinkybes, tačiau to neprašant apeliaciniuose skunduose, panaikinti pirmosios instancijos teismo sprendimą ir bylą perduoti iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui, būtų sudaroma galimybė apeliacinės instancijos teismui priimti savo turiniu teisingą sprendimą ir kartu užtikrinama asmenų teisė apskųsti teismo sprendimą fakto klausimu bent vienos aukštesnės instancijos teismui, t.y. nebūtų pažeista teisė į teisminę gynybą.

PASIŪLYMAI

Pakeisti Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 326 straipsnio 1 dalies 4 punktą ir jį išdėstyti taip:

„panaikinti nuosprendį ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti teismui, jeigu bylą išnagrinėjo šališkas pirmosios instancijos teismas arba byla išnagrinėta pažeidžiant šio Kodekso 224 ir 225 straipsniuose nustatytas teisingumo taisykles, arba kai apeliacinės instancijos teisme paaiškėja, kad nuteistasis veikos padarymo metu sirgo ar iki nuosprendžio priėmimo pirmosios instancijos teisme susirgo psichikos liga ir jam turėjo būti taikomos priverčiamosios medicinos priemonės, arba kai apeliacinės instancijos teisme paaiškėja naujos esminės faktinės bylos aplinkybės, jei apeliaciniuose skunduose nėra prašoma jų pakeisti.“

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos ir užsienio valstybių įstatymai ir kiti norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1014.
2. Aiškinamasis raštas „Dėl Lietuvos Respublikos Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 188, 189, 246, 255, 256 ir 272 straipsnių pakeitimo ir Kodekso papildymo 91 straipsniu įstatymo projekto“. Prieiga internetu: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=487057; [žiūrėta 2015-02-21].
3. Aiškinamasis raštas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 37, 40, 48, 53, 55, 56, 62, 63, 64, 65, 73, 80, 82, 90, 93, 108, 110, 11, 130, 131, 132, 139, 140, 141, 142, 151, 154, 160, 161, 166, 168, 171, 178, 186, 199, 212, 214, 217, 225, 232, 233, 234, 254, 256, 276, 287, 296, 300, 302, 303, 308,310, 312, 316, 317, 318, 320, 324, 326, 327, 329, 333, 358, 367, 368, 370, 372, 373, 374, 375, 377, 380, 381, 382, 384, 385, 413, 414, 439, 447, 448, 454, 460 straipsnių pakeitimo ir papildymo, 306 straipsnio pripažinimo netekusio galios bei kodekso papildymo naujais 801 , 374^1, 374^2, 412^1 straipsniais įstatymo projekto ir jo įsigaliojimo bei įgyvendinimo projekto“. Prieiga internetu: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=296690; [žiūrėta 2015-03-12].
4. Europos Teisės departamento išvada „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso, patvirtinto 2002 m kovo 14 d. įstatymu Nr. IX-785, 21, 48, 50, 52, 127, 142, 143, 151, 158, 161, 163, 165, 212, 217, 232, 233, 234, 237, 244, 254, 255, 256, 266, 276, 287, 303, 318, 319, 322, 323, 326, 327, 329, 332, 342, 351, 353, 362, 375, 380, 397, 421, 440, 458, 459 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 362^1 straipsniu įstatymo projekto (IXP-2322) atitikimo Europos Sąjungos teisę. Prieiga internetu: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=209265; [žiūrėta 2015-02-21].
5. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1341.
6. Lietuvos Respublikos 1994 m. lapkričio 17 d. įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso pakeitimo ir papildymo“. Valstybės žinios. 1994, Nr.95-1862.
7. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 188, 189, 246, 255, 256 ir 272 straipsnių pakeitimo ir Kodekso papildymo 91 straipsniu įstatymo projekto 5 straipsnis. Prieiga internetu: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=487054; [žiūrėta 2015-02-21].
8. Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 42-1919.
9. Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamento 2007-06-27 išvada Nr. XP-2219(3) „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 37, 40, 48, 53, 55, 56, 62, 63,

64, 65, 73, 80, 82, 90, 93, 108, 110, 111, 130, 131, 132, 139, 140, 141, 142, 151, 154, 160, 161, 166, 168, 171, 178, 186, 199, 212, 214, 217, 225, 232, 233, 234, 254, 256, 276, 287, 296, 300, 302, 303, 308, 310, 312, 313, 314, 316, 317, 318, 319, 320, 324, 326, 327, 329, 333, 358, 367, 368, 370, 372, 373, 374, 375, 377, 380, 381, 382, 384, 385, 413, 414, 439, 447, 448, 454, 460 straipsnių pakeitimo ir papildymo, 306 straipsnio pripažinimo netekusio galios ir kodekso papildymo 80^1, 374^1, 374^2, 412^1 straipsniais įstatymo projekto“. Prieiga internete: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=300741; [žiūrėta 2015-02-20].

10. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas. *Vyriausybės žinios*. 1961, Nr. 18-148.
11. Teisės departamento išvada 2003-04-10 Nr. IXP-2322(3SP) „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso, patvirtinto 2002 m kovo 14 d. įstatymu Nr. IX-785, 21, 48, 50, 52, 127, 142, 143, 151, 158, 161, 163, 165, 212, 217, 232, 233, 234, 237, 244, 254, 255, 256, 266, 276, 287, 303, 318, 319, 322, 323, 326, 327, 329, 332, 342, 351, 353, 362, 375, 380, 397, 421, 440, 458, 459 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 362^1 straipsniu įstatymo projekto“. Prieiga internetu: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=208740; [žiūrėta 2015-02-21].
12. Latvijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Prieiga internete: http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes; [žiūrėta 2015-02-20].
13. Prancūzijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Prieiga internetu: http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1674/file/848f4569851e2ea7eabfb2ffcd70.htm/preview; [žiūrėta 2015-03-10].
14. Vokietijos Federacinės Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 265 straipsnis. Prieiga internetu: http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes; [žiūrėta 2015-02-20].

Tarptautiniai teisės aktai:

15. Konsultacinės Europos Teisėjų tarybos (CCJE) nuomonė Nr. 1 (2001) Europos Tarybos Ministrų Komiteto dėmesiui „Dėl teismų sistemos nepriklausomumo ir teisėjų nenušalinimo nuo pareigų standartų“.
16. Konsultacinės Europos Teisėjų Tarybos (CCJE) nuomonė Nr. 12 (2009) ir Konsultacinės Europos Prokurorų Tarybos (CCPE) nuomonė Nr. 4 (2009) Europos Tarybos Ministrų Komiteto dėmesiui „Dėl teisėjų ir prokurorų santykių demokratinėje visuomenėje“.

17. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 77-3288.
18. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista Protokolais Nr. 11 ir Nr. 14. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 156-7390.

Mokslinė ir kita specialioji literatūra:

19. Ancelis, P. Procesinių funkcijų esmė ir suderinamumo problemos ikiteisminiame baudžiamajame procese. Autorių kolektyvas. *Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai*. UAB Industrus, 2009.
20. Ažubalytė, R. Baudžiamojo proceso teisė bendra medžiaga. *Moodle virtualios studijų aplinkos medžiaga*. Prieiga internetu: https://moodle.mruni.eu/pluginfile.php/50890/mod_resource/content/0/bpt/fcontent.html; [žiūrėta 2015-02-10].
21. Dressler, J. *Understanding criminal law*. New York N.Y.: Matthew Bender, 1987.
22. Garnelienė, L., Rimšelis, E. Apeliacijos sampratos įtaka teismų praktikai baudžiamajame procese. *Socialinių mokslų studijos*. 2009, 4(4).
23. Girdauskas, M. Rungimosi principas baudžiamajame procese: turinio aspektai. *Teisė*, 2004, t. 53.
24. Girdauskas, M. Teismo kompetencija keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą. *Teisės problemos*, 2009, t. 3.
25. Girdauskas, M. Teismo galių keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą griežtesniu suderinamumas su konstituciniais baudžiamojo proceso tikslais ir principais. *Teisė*. 2013, t. 88.
26. Girdauskas, M. Ar teismo įgaliojimai sugriežtinti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą atitinka valdžių padalijimo principą? *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai.* Recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės, bausmių vykdymo ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys. VĮ Registrų centras, 2014.
27. Girdauskas, M. Teismo įgaliojimai keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą: Konstitucijos reinterpretavimo prielaidų paieška. *Teisė*, 2014, t. 90.
28. Girdauskas, M. Teismo įgaliojimai keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą griežtesniu. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksui – 10 metų*. Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras, 2012.

29. Girdauskas, M. Teismo galios keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą: Konstitucijos reinterpretavimo prielaidos. *Teisė,* 2014, t. 91.
30. Goda, G. Konstitucinė justicija ir baudžiamojo proceso teisės mokslas. Teisė. 2011, 78.
31. Goda G., Kazlauskas M., Kuconis, P. *et. alt*. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras II knyga*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003.
32. Goda, G. *et al. Baudžiamojo proceso teisė*. Vadovėlis. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011.
33. Goda, G. *Vertybiniai prioritetai baudžiamajame procese*. Vilnius: VĮ Registrų centras. 2014.
34. Jurgaitis, R. Konstituciniai baudžiamojo proceso teisės pagrindai. *Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai.* UAB Industrus, 2009.
35. Jurka, R.; Ažubalytė, R.; Gušauskienė, M.; Panomariovas, A. *Baudžiamojo proceso principai.* Vilnius: Eurigmas, 2009.
36. Kūris, E. *et al. Lietuvos teisinės institucijos*. Vilnius: Registrų centras, 2011.
37. Merkevičius, R. Baudžiamojo proceso kodeksas: ar teisminio nagrinėjimo struktūra garantuoja teisingą teismą? Autorių kolektyvas. *Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai*. Vilnius: Industrus, 2009.
38. Merkevičius, R. Tesimo nešališkumo principo samprata Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje. *Teisė*. 2010 m. t. 76.
39. Milinis, A. ir Bilius, M. Kaltinimo keitimas teisme: teoriniai ir praktiniai aspektai. *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai*. Recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės, bausmių vykdymo ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys. VĮ Registrų centras, 2014.
40. Palskys, E., Čaika, R., Danisevičius, P. *et. al. Lietuvos TSR Baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. Vilnius: Mintis, 1976.
41. Randakevičienė, I. Teismų sprendimų kontrolės formos baudžiamajame procese. Autorių kolektyvas. *Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai*. UAB Industrus, 2009.
42. Rimšelis, E. *Esminiai baudžiamojo proceso teisės pažeidimai: samprata, vertinimas ir procesiniai padariniai.* Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai: teisė (01 S). Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, 2006.
43. Šumskas, A. *Baudžiamųjų bylų nagrinėjimas teisme*. Vilnius: Justitia, 2000.
44. Urbaitis, R. K. Konstitucinio Teismo nutarimų poveikis bylų nagrinėjimo teismuose praktikai. Pranešimas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo dešimtojoje konferencijoje *„Konstitucinių teismų sprendimų vykdymas ir jų poveikis teisinei sistemai“*, Kaunas, 2006 m. birželio 7 - 10 d.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai:

45. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 4 ir 5 dalių, 256 straipsnio 4 dalies, 260 straipsnio 4 dalies, 280 straipsnio 1,2 ir 6 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 15-402.
46. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 14, 25(1), 26, 30, 33, 34, 36, 40, 51, 56, 58, 59, 66, 69, 69(1) ir 73 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, Nr. 109-3192.
47. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d .nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 1981 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios,* 1999, Nr. 39-1105.
48. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 1181, 1561 straipsnių, 267 straipsnio 5 punkto ir 3171 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, Nr. 80-2423.
49. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 12 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 26 straipsnio 3 ir 4 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 14-445.
50. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo laikinųjų tyrimų komisijos įstatymo 4 straipsnio (2003 m. balandžio 3 d. redakcija) 1 dalies 1, 2, 3 ir punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Taip pat dėl pareiškėjo- Seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. gruodžio 2 d. nutarimas Nr. IX-1868 „Dėl Seimo laikinosios tyrimo komisijos dėl galimų grėsmių Lietuvos nacionaliniam saugumui išvados“ neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Seimo laikinųjų tyrimų komisijų įstatymo 3 bei 8 straipsniams (2003 m. balandžio 3 d. redakcija)“. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 81-2903.
51. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. gegužės 8 d. nutarimo Nr. 506 „Dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų patvirtinimo“ patvirtintų nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų 37

punkto (2000 m. gegužės 8 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 29 straipsnio 1 daliai (1999 m. gruodžio 23 d., 2001 m. liepos 5 d. redakcijos)“. *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 19-623.

52. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Dėl Lietuvos respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis 2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 7-254.

53. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 36-1292.

54. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 56 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 3 dalies (2003 m. sausio 21 d. redakcija), 4, 5, 6 dalių 80 (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 57 straipsnio 3 dalies (2003 m. sausio 28 d. redakcija), 63 straipsnio 4 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 70 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 71 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 72 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 73 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 74 straipsnio 1 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 75 straipsnio 1 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 76 straipsnio 2 dalies (2003 m. sausio 21 d. redakcija), 77 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 78 straipsnio 2 dalies (2003 m. sausio 21 d. redakcija), 79 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 81 straipsnio 3, 7 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 90 straipsnio 3, 7 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 119 straipsnio 2, 5 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 120 straipsnio 3, 4 punktų (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 128 straipsnio 2 dalies (2002 m.

sausio 24 d. redakcija), Lietuvos Respublikos įstatymo „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo statutas“ 11 straipsnio 3 dalies 13 punkto (1996 m. liepos 4 d. redakcija), 17 straipsnio 1, 3 dalių (1995 m. balandžio 18 d. redakcija), 4 dalies (1996 m. liepos 4 d. redakcija), 18 straipsnio 3 dalies (1995 m. balandžio 18 d. redakcija) ir Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. vasario 10 d. dekreto Nr. 2048 „Dėl apygardos teismo teisėjo atleidimo“ 1 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 51-1894.

55. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies(2004 m. liepos 5 d. redakcija), 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 69-2798.

56. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas „Dėl teisenos byloje pagal pareiškėjo– Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo prašymą ištirti, ar Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalis (2002 m. sausio 24 d. redakcija) Neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 5 straipsnio 2 daliai, 109 straipsnio 2, 3 dalims, 114 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui, ar Lietuvos Respublikos valstybės politikų, teisėjų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymas (2000 m. rugpjūčio 29 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais ir papildymais) Neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 5 straipsniui, 30 straipsnio 1 daliai, , 109 straipsnio 2, 3 dalims, 114 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui, taip pat ar Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. gruodžio 28 d. nutarimo Nr. 1494 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 30 d. nutarimo Nr. 689 „dėl teisėtvarkos, teisėsaugos ir kontrolės institucijų vadovaujančiųjų pareigūnų ir valdininkų darbo apmokėjimo“ dalinio pakeitimo“ 1 punktas neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 1 straipsniui, 5 straipsnio 1 daliai, 109 straipsnio 2, 3 dalims, 114 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui, nutraukimo“. *Valstybės Žinios,* 2006, Nr. 88-3475, atitaisymas - 2006.12.16, Nr.: 137.

57. Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 90 straipsnio 8 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 130-4910.

58. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 57 straipsnio 3 dalies (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymo 10 straipsnio 4

dalies (1999 m. lapkričio 25 d. redakcija), 11 straipsnio (1999 m. lapkričio 25 d. redakcija) 1, 2 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, Nr. 54-2097.

59. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 425 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 2008. Nr. 11-388.
60. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies (2004 m. liepos 5 d. redakcija), 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2009, Nr. 69-2798.
61. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. birželio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Valstybės skolos įstatymo 9 straipsnio 2dalies (2003 m. gruodžio 18 d. redakcija) nuostatos atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai‘. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 75-2965.
62. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. gegužės 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 16 straipsnio 2 dalies (2007 m. gruodžio 18 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos prezidento 2007 m. gegužės 29 d. dekreto NR. 1K-988 „Dėl Valstybinės lošimų priežiūros komisijos nario atleidimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos azartinių lošimų įstatymo 26 straipsnio (2003 m. liepos 4 d.. redakcija) 4 daliai“. *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 56-2766.
63. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Tesimo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d. redakcija), 256 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 4 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 320 straipsnio 3 dalies, 326 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d. redakcija) 4 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 119-6005.

Lietuvos ir užsienio valstybių teismų praktika:

64. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. liepos 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-1176-785/2014.
65. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. vasario 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-1-485/2015.

66. Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. lapkričio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1N-183/2014.
67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. birželio 23 d. Teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias bylų procesą apeliacinės instancijos teisme, apibendrinimo apžvalga Nr. 53.
68. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2005 m. sausio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-2/2005.
69. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2004 m. rugsėjo 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-383/2004.
70. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. sausio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-13/2007.
71. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. vasario 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-85/2007.
72. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. gegužės 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-340/2007.
73. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. vasario 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-61/2008.
74. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. kovo 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-137/2008.
75. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. balandžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-203/2008.
76. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. gegužės 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-228/2008.
77. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. lapkričio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-509/2008.
78. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. gruodžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-521/2008.
79. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. liepos 29 d. Baudžiamojo proceso kodekso normų, nustatančių bylos nagrinėjimo teisme ribas, taikymo teismų praktikoje apžvalga Nr. A-1.
80. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. kovo 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-36/2010.
81. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. gegužės 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-311/2010.

82. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-482/2010.
83. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-537/2010.
84. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. liepos 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-358/2011.
85. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. rugsėjo 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-383/2011.
86. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. lapkričio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-488/2011.
87. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. vasario 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-19/2012.
88. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. gegužės 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-190/2012
89. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. liepos 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-388/2012.
90. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. gegužės 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-234/2013.
91. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. lapkričio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-477/2013.
92. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. gruodžio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-398/2013.
93. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. sausio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-1/2014.
94. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. birželio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-311/2014.
95. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. liepos 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-319/2014.
96. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. lapkričio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-455/2014.
97. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. lapkričio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-441/2014.

98. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. lapkričio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-434/2014.
99. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. gruodžio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-526/2014.
100. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. sausio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-132-788/2015.
101. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. sausio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-93-489/2015.
102. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. sausio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-45-507/2015.
103. Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. rugsėjo 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-759-282-2014.
104. Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. spalio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-501-312-2014.
105. Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Gonzales v. Belo*, 405 U.S. 1052 (1972).

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika:

106. 1991 m. rugpjūčio 28 d. sprendimas byloje *Brandstetter prieš Austriją* (peticijos Nr. 11170/84; 12876/87; 13468/87).
107. 1996 m. vasario 20 d. sprendimas byloje *Vermeulen prieš Belgiją* (peticijos Nr. 19075/91).
108. 1996 m. spalio 24 d. sprendimas byloje *De Salvador Torres prieš Ispaniją* (peticijos Nr. 21525/93).
109. 1999 m. kovo 25 d. sprendimas byloje *Pelissier ir Sassi prieš Prancūziją* (peticijos Nr. 25444/94).
110. 2000 m. spalio 10 d. sprendimas byloje *Daktaras prieš Lietuvą* (peticijos Nr. 42095/98).
111. 2001 m. kovo 1 d. sprendimas byloje *Dallos prieš Vengriją* (peticijos Nr. 29082/95).
112. 2001 m. liepos 17 d. sprendimas byloje *Sadak ir kiti prieš Turkiją* (peticijų Nr. 29900/96, 29901/96, 29902/96 ir 29903/96).
113. 2002 m. vasario 21 d. sprendimas byloje *Sipavičius prieš Lietuvą* (peticijos Nr. 49093/99).
114. 2003 m. birželio 4 d. sprendimas byloje *Posokhov prieš Rusiją* (peticijos Nr. 63486/00).
115. 2004 m. birželio 24 d. sprendimas byloje *Balette prieš Belgiją* (peticijos Nr., 48193/99).

116. 2004 m. lapkričio 11 d. sprendimas byloje *Kansal prieš Jungtinę Karalystę* (peticijos Nr. 21413/02).
117. 2005 m. gruodžio 19 d. sprendimas byloje *Mattei prieš Prancūziją* (peticijos Nr. 34043/02).
118. 2006 m. vasario 7 d. sprendimas byloje *Virolainen prieš Suomiją* (peticijos Nr. 29172/02).
119. 2006 m. balandžio 26 d. sprendimas byloje *I.H. ir kiti prieš Austriją* (peticijos Nr. 42780/98).
120. 2006 m. rugsėjo 5 d. sprendimas byloje *Bäckström ir Andersson prieš Švediją* (peticijos Nr. 67930/01).
121. 2007 m. balandžio 24 d. sprendimas byloje *Juha Nuutinen prieš Suomiją* (peticijos Nr. 45830/99).
122. 2007 m. gegužės 15 d. sprendimas byloje *Ramsahai ir kiti prieš Nyderlandus* (peticijos Nr. 52391/99).
123. 2008 m. gegužės 25 d. sprendimas byloje *Seliverstov prieš Rusiją* (peticijos Nr. 19692/02).
124. 2011 m. sausio 25 d. sprendimas byloje *Block prieš Vengriją* (peticijos Nr. 56282/09).

Internetinės svetainės:

125. Čekijos Respublikos prokuratūros internetinė svetainė. < http://www.nsz.cz/>.
126. Danijos Karalystės nacionalinės policijos internetinė svetainė. <https://www.politi.dk>.
127. Europos Žmogaus Teisių Teismo internetinė svetainė. < http://www.echr.coe.int/>.
128. Italijos Teisingumo ministerijos internetinė svetainė. <http://www.giustizia.it>.
129. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo internetinė svetainė. <www.lrkt.lt>.
130. Lietuvos Respublikos prokuratūros internetinė svetainė. <www.prokuraturos.lt>.
131. Lietuvos Respublikos Seimo internetinė svetainė. <www.lrs.lt>.
132. Lietuvos Respublikos Vyriausybės atstovo Europos Žmogaus Teisių Teisme internetinė svetainė. < http://lrv-atstovas-eztt.lt/>.
133. Teisinės informacijos duomenų bazė. <www.infolex.lt>.
134. Užsienio šalių baudžiamųjų kodeksų internetinė svetainė. <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>.

ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS

Kaltinimo keitimas teisme - tai ypatingas baudžiamojo proceso institutas, dar nuo 1961 m. Lietuvos Tarybos Socialistinės Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais) galiojimo keliantis nemažai klausimų, susijusių su asmenų procesinių teisių užtikrinimu, procesinių funkcijų atskyrimu. Po kreipimosi į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą dėl kaltinimo keitimą teisme reglamentuojančių normų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai bei po Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimo, šis baudžiamojo proceso institutas susilaukė naujų teisės mokslininkų ir praktikų diskusijų. Taigi šiame magistro baigiamajame darbe analizuojamos aktualiausios problemos, susijusios su kaltinimo keitimu teisme, minėto Konstitucinio Teismo sprendimo įtaka šio instituto teisiniam reglamentavimui ir taikymui teismų praktikoje.

Reikšminiai žodžiai: baudžiamasis procesas, kaltinimo keitimas teisme, bylos nagrinėjimo ribos, baudžiamojo proceso subjektų funkcijos.

Changing an accusation in a court is a special legal institution of criminal procedure causing lot of issues related with human rights in criminal procedure and separation of functions of criminal procedure subjects since the 1961 criminal procedure code of Lithuanian Soviet Socialist Republic (with later replacements and additions) was validated, till now. After applying to the Constitutional Court of the Republic of the Lithuania with request to investigate into whether the legal regulation of changing an accusation in a court is not in conflict with the Constitution of the Lithuania and after Constitutional Court 15 November 2013 ruling this institution became the object of the new legal scholars and practices discussions. This Master thesis analyses the most actuals legal problems of changing an accusation in the court and the influence of mentioned Constitutional Court ruling on the legal regulation and practice.

Key words: criminal procedure, changing an accusation in a court, limits of the hearing in the court, functions of subjects of criminal procedure.

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA
Kaltinimo keitimo teisme teisinės problemos

Kaltinimo keitimas teisme - tai ypatingas baudžiamojo proceso institutas, dar nuo 1961 m. Lietuvos Tarybos Socialistinės Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais) galiojimo keliantis nemažai klausimų, susijusių su asmenų procesinių teisių užtikrinimu, proceso subjektų funkcijų atskyrimu. Šis baudžiamojo proceso institutas, visuomet susilaukdavo teisės mokslininkų ir praktikų diskusijų, o baudžiamojo proceso įstatymo nuostatos, reglamentuojančios kaltinimo keitimą teisme įstatymų leidėjo buvo keistos net keletą kartų, tačiau nepaisant to nustatytasis reguliavimas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimu buvo pripažintas iš dalies prieštaraujančiu Konstitucijai.

Šiame magistro baigiamajame darbe analizuojamos pagrindinės problemos, susijusios su kaltinimo keitimu teisme, skiriama daug dėmesio teismo vaidmeniui keičiant kaltinimą. Siekiant atskleisti šio instituto problematiką analizuojama konstitucinė jurisprudencija, Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika, šio instituto teisinis reglamentavimas Lietuvoje, jo raida, kitų Europos valstybių baudžiamojo proceso įstatymai, taip pat Lietuvos teismų praktika. Darbe aptariami siūlomi Lietuvos Respublikos baudžiamojo procese kodekso pakeitimai, susiję su įstatymo konstitucingumo užtikrinimu, pateikiami pasiūlymai įstatymų leidėjui. Baigiamajame darbe nustatyta, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo aiškinimas, dėl kaltinimo keitimą teisme reglamentuojančių nuostatų, susijusių su kaltinimo keitimu į lengvesnį, taip pat teismui suteikti platesni įgaliojimai taikant šį institutą, išsprendė kai kurias įsisenėjusias šio instituto problemas, kurios prieštaravo ne tik Lietuvos Respublikos Konstitucijai, bet ir tarptautiniams teisės aktams. Darbe aptariamos galimos teisinės problemos, susijusios su teismui suteiktais įgaliojimais keisti esmines veikos faktines aplinkybes savo iniciatyva, analizuojamas šio reguliavimo pagrįstumas ir suderinamumas su baudžiamojo proceso tikslais ir pagrindiniais principais, įtaka baudžiamojo proceso modeliui. Šiame darbe atlikta kaltinimo keitimo apeliacinės instancijos teisme analizė, parodė, jog naujausia konstitucinė doktrina šiuo klausimu kelia nemažai abejonių, susijusių su asmenų teisės į teisminę gynybą užtikrinimu.

SANTRAUKA ANGLŲ KALBA

Legal problems of changing an accusation in the court

Changing an accusation in a court is a special legal institution of criminal procedure causing lot of issues related with human rights in criminal procedure and separation of functions of criminal procedure subjects since the 1961 criminal procedure code of Lithuanian Soviet Socialist Republic (with later replacements and additions) was validated, till now. This legal institution is always under scholars and practices discussions. The articles of the Code of the Criminal procedure of the Republic of the Lithuania regulating changing an accusation in a court had been changed by legislator several times and after that it still was recognized as being in conflict with The Constitution of the Republic of the Lithuania.

This Master's thesis analyses the main problems of the changing accusation in the court. To reveal the problems of this legal institution were analyzed constitutional jurisprudence, judgments and decisions of the European Court of Human Rights, this institution legal regulation and its development in Lithuanian, European countries legal regulation of changing an accusation in the court, Lithuanian case law. Master's thesis discus suggestion of the new legal regulation, presenting proposals for legislator. In the Master's work was founded that ruling of the Constitutional Court of the Republic of the Lithuania of changing an accusation in the court resolved some old issues, related with changing an accusation to easier, which was in the conflict with the Constitution and the international law. In this Master's work are discussed some legal issues related with court power to change the factual circumstances by his own initiative, analyzed this regulation validity and compatibility with the aim of criminal procedure and its main principals, also influence on the model of the criminal procedure. The analysis of the changing accusation in the appeal court shown that the newest constitutional doctrine is causing reasonable doubts related with right to apply to court.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2015-04-13
Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),

_____

(fakulteto / instituto, programos pavadinimas)

Studentas (-ė)_____,
(vardas, pavardė)

patvirtinu, kad šis rašto darbas / bakalauro / magistro baigiamasis darbas

„_____

_____“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

_____ _____
(parašas) *(vardas, pavardė)*